

**EKONOMSKI FAKULTET
TREĆI CIKLUS STUDIJA
STUDIJSKI PROGRAM EKONOMIJA**

ma Zoran Tešić

**UPRAVLJANJE PROCESIMA EKONOMSKIH
INTEGRACIJA, KOMPATIBILNOST EKONOMIJA
REPUBLIKE SRPSKE I REPUBLIKE SRBIJE I
MOGUĆNOSTI EKONOMSKE INTEGRACIJE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Banja Luka, 2023.

НЕЗАВИСНИ УНИВЕРЗИТЕТ БАЊА ЛУКА

**FACULTY OF ECONOMICS
THIRD CYCLE OF STUDIES
ECONOMICS STUDY PROGRAM**

Zoran Tešić, ma

**MANAGEMENT OF ECONOMIC INTEGRATION
PROCESSES, COMPATIBILITY OF THE ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF SRPSKA AND THE
REPUBLIC OF SERBIA AND POSSIBILITIES OF
ECONOMIC INTEGRATION**

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2023

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj:	153/21
RBR	
Identifikacioni broj:	
IBR	
Tip dokumentacije:	monografska dokumentacija
TD	
Tip zapisa:	tekstualni štampani materijal
TZ	
Vrsta rada:	doktorska disertacija
VR	
Autor:	Zoran Tešić, ma
AU	
Mentor:	Prof. dr Saša Čekrlija
MN	
Naslov rada:	Upravljanje procesima ekonomskih integracija, kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i mogućnosti ekonomske integracije
NR	
Jezik publikacije:	Srpski (latinica)
JP	
Jezik izvoda:	Srpski /engleski
JI	
Zemlja publikovanja:	Bosna i Hercegovina
ZP	
Uže geografsko područje:	Bosna i Hercegovina
UG	
Godina:	2023.
GO	
Izdavač:	Autorski reprint
IZ	
Mjesto i adresa:	NUBL, Banja Luka
MA	
Fizički opis rada:	Broj poglavlja: 6, strana: 200, tabela: 38,
FO	ilustracija: 27, literature 144.
Naučna oblast:	Ekonomija i poslovanje
NO	
Naučna disciplina:	Menadžment
ND	
Predmetne odrednice:	Strateški menadžment
PO	
Čuva se:	Biblioteka NUBL, Banja Luka
ČU	
Važna napomena:	Nema
VN	
Izvod/apstrakt	Među brojnim problemima koji su pojavili kao posljedica nasilnog razbijanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) nalazi se i problem ekonomske i opšte razjedinjenosti srpskog stanovništva u novonastalim državama
IZ	

Opšti cilj ovog istraživanja je da se ponudi naučno zasnovan odgovor u vezi sa ekonomskim izgledima pojave nove i veće ekonomije. Konkretnije rečeno, jeste da se na osnovu raspoloživih teorijskih saznanja kao i statističkih podataka dođe do rezultata o prednostima čvršćeg ekonomskog povezivanja i eventualnog ujedinjenja u jedinstven ekonomski sistem. U istraživanje se polazi od opšte hipoteze: „*Postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i te postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem*“. Integracije često imaju duboke političke implikacije, uključujući suverenitet, upravljanje, donošenje odluka i usklađivanje interesa među zemljama članicama. Ukoliko su integracije politički motivisane i želi se ostvariti manja ekonomska zavisnost od ostalih učesnika ekonomskih aktivnosti, tada se opravdanost integracija posmatra na drugačiji način i političke odluke su dominantne u procesu integracija. Osnovno pitanje, koje je i značajno političko pitanje je kako integracije utiču na razvoj i uključenost manje razvijenih zemalja. Zbog toga se politika monetarne i fiskalne koordinacije posmatra kroz perspektivu koordinacije ekonomske politike kako bi se izbegli disbalansi i krize. Ekonomske integracije predstavljaju duboku transformaciju međunarodnih odnosa i oblikuju dinamiku političkih interakcija među državama članicama. Važno je na koji način ekonomska integracija utiče na političke aspekte međunarodnih odnosa. Akcenat je svakako na tome na koji su način ekonomska saradnja i usklađivanje ekonomskih politika povezani s političkim uticajem, suverenitetom, demokratskom odgovornošću i geopolitičkim odnosima. Konačno, proizilazi zaključak da veća ekonomska integracija treba obuhvatiti povećanje robne razmjene između ova dva entiteta što podržava ideju da postoji mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije koji bi omogućio bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu. U skladu sa tim, potvrđena je i četvrta pomoćna hipoteza što dalje podupire i glavnu hipotezu disertacije, koja tvrdi da postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem.

Datum prihvatanja teme rada: 14.12.2021.
DP
Datum odbrane: 28.10.2023.
DO

Članovi komisije:

(Naučni stepen/ Ime i prezime / Zvanje / Fakultet)

KO

Predsjednik:

Prof. dr Adriana Radosavac, Univerzitet privredna akademija
Novi Sad

Član:

Prof. dr Saša Čekrlija, Nezavisni univerzitet Banja Luka

Član:

Doc. dr Radmila Bojanić, Nezavisni univerzitet Banja Luka

KEY DOCUMENTATION DATA

No.: 153/21
NO
Identification number:
ID no.
Type of documentation: monograph documentation
TD
Type of record: printed text material
TD
Type of assignment: master thesis
TA
Author: Zoran Tešić, ma
AU
Mentor: Saša Čekrlija, PhD,
MN

Title of paper: Management of economic integration processes, compatibility
TP of the economies of Republika Srpska and the Republic of Serbia and opportunities for economic integration

Published in (language): Serbian language (latin letters)
PI
Language of excerpts: Serbian/English
LE
Published in (country): Bosnia and Herzegovina
PI
Narrow geographic area: Bosnia and Herzegovina
NGA
Year: 2023
YR
Publisher: Author's reprint
P
Place and address: NUBL, Banja Luka
PA
Physical paper description: Number of chapters: 6, pages: 200, tabs: 38, figures: 27, literature 144.
PD
Scientific branch: Economy and business
SB
Scientific discipline: Management
SD
Subject guidelines: Strategic management
SG
Filed in: The Library of NUBL, Banja Luka
FI
Important remarks: None
IR

Excerpt/abstract
E

Among the numerous problems that arose as a result of the violent breakup of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ) is the problem of economic and general disunity of the Serbian population in the newly formed states. The general goal of this research is to offer a scientifically based answer regarding the economic prospects of the emergence of new larger economies. In more concrete terms, it is based on the available theoretical knowledge and statistical data to arrive at a result about the advantages of a tighter economic connection and eventual unification into a single economic system. The research is based on a general hypothesis: „There is compatibility between the economies of the Republic of Srpska and the Republic of Serbia, and there is a possibility of their tighter integration into a significantly more efficient and functional economic system." Integrations often have deep political implications, including sovereignty, governance, decision-making and alignment of interests among member countries. If integrations are politically motivated and one wants to achieve less economic dependence on other participants in economic activities, then the justification of integrations is viewed in a different way and political decisions are dominant in the process of integrations. The basic question, which is also a significant political question, is how integration affects the development and inclusion of less developed countries. That is why monetary and fiscal coordination policy is viewed through the perspective of economic policy coordination to avoid imbalances and crises. Economic integration represents a profound transformation of international relations and shapes the dynamics of political interactions among member states. It is important how economic integration affects the political aspects of international relations. The emphasis is certainly on how economic cooperation and harmonization of economic policies are connected with political influence, sovereignty, democratic responsibility and geopolitical relations. Finally, the conclusion follows that greater economic integration should include an increase in trade between these two entities, which supports the idea that there is a possibility of creating an optimal model of economic integration that would enable better economic exchange, free trade and a more efficient economy. Accordingly, the fourth auxiliary hypothesis was also confirmed, which further supports the main hypothesis of your dissertation, which claims that there is compatibility between the economies of the Republic of Srpska and the Republic of Serbia and that there is a possibility of their tighter integration into a significantly more efficient and functional economic system.

Date when paper was received: 14.12.2021

DR

Date of paper defence: 28.10.2023

DPD

Committee members: *(Scientific degree/ Name and surname / Title / Faculty)*

CM

Chairman: Adriana Radosavac, PhD, Univerzitet privredna akademija
Novi Sad

Member: Saša Čekrlija, PhD, Nezavisni univerzitet Banja Luka

Member: Radmila Bojanić, PhD, Nezavisni univerzitet Banja Luka

IME I PREZIME AUTORA: **ma ZORAN TEŠIĆ**

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da je doktorska disertacija pod naslovom

„Upravljanje procesima ekonomskih integracija, kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i mogućnosti ekonomske integracije“

- A) moje originalno autorsko djelo i rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada.
- B) u cjelini ili dijelovima nije bila ranije odobrena na drugim visokoškolskim ustanovama;
- C) da su rezultati rada korektno navedeni i prezentovani;
- D) da nisam kršio autorska prava i koristio intelektualnu svojinu drugih lica.

Banja Luka, 4.9.2023. godine.

POTPIS DOKTORANTA

IME I PREZIME AUTORA: **ma ZORAN TEŠIĆ**

**IZJAVA O ISTOVJETNOSTI ŠTAMPANE I ELEKTRONSKE
VERZIJE**

Izjavljujem da je štampana verzija moje doktorske disertacije pod naslovom
*„Upravljanje procesima ekonomskih integracija, kompatibilnost ekonomija
Republike Srpske i Republike Srbije i mogućnosti ekonomske integracije“*

I S T O V J E T N A

elektronskoj verziji koju sam predao za digitalni repozitorijum na Ekonomskom fakultetu
Nezavisnog univerziteta Banja Luka.

Banja Luka, 4.9.2023. godine.

POTPIS DOKTORANTA

SADRŽAJ

SADRŽAJ	12
UVOD	15
1. Formulacija problema i objekat istraživanja	17
2. Cilj istraživanja	23
3. Predmet istraživanja	25
4. Hipoteze	28
5. Način istraživanja.....	29
6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	32
7. Struktura rada.....	33
1. EKONOMSKE INTEGRACIJE	35
1.1. Uvod u ekonomske integracije.....	35
1.1.1. Liberalna ekonomska politika	36
1.1.2. Institucionalna ekonomska politika.....	38
1.2. Regionalne ekonomske integracije, njihov značaj i karakter	39
1.3. Prednosti i nedostaci ekonomskih integracija	43
2. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAZVOJ	47
2.1. Ekonomska globalizacija.....	50
2.2. Naučno tehnički progres i industrijska znanja	55
2.3. Globalno tržište i transnacionalni finasijski kapital	62
2.3.1. Počeci liberalizacije trgovine	64
2.4. Karakteristike u funkcionisanju zona carinske unije i slobodne trgovine.....	68
2.5. Transnacionalne korporacije kao katalizatori procesa globalizacije	72
3. TEORIJSKI ASPEKTI KOMPATIBILNOSTI EKONOMIJA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE INTEGRACIJE	80
3.1. Pojam i određenja kompatibilnosti ekonomija.....	80
3.2. Osnove za uspostavljanje kompatibilnog ekonomskog sistema država	85
3.3. Osnove redizajna kompatibilnosti	86
3.3.1. Kompatibilnost tržišta rada	87
3.3.2. Kompatibilnost energetskeg sektora	88
4. IV POLITIČKI ASPEKTI EKONOMSKIH INTEGRACIJA	93
4.1. Upravljanje procesima, osnovni pojmovi.....	93
4.2. Tokovi integracija	94
4.3. Politički aspekti integracija	96
5. MOGUĆNOSTI EKONOMSKE INTEGRACIJE REPUBLIKE SRPSKE SA	

REPUBLIKOM SRBIJOM.....	98
5.1. Nastanak Republike Srpske.....	98
5.2. Nadležnosti Republike Srpske	100
5.3. Ministarstvo za evropske integracije i regionalnu saradnju Republike Srpske	101
5.3.1. Organizacija Ministarstva	102
5.3.2. Resor za evropske integracije.....	103
5.3.3. Predstavništva Republike Srpske	108
5.4. Pozicija Republike Srpske u integracijama	111
5.5. Institucionalni i politički preduslovi za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije.....	117
5.5.1. Privatizacija Telekomu Srpske a.d. i prva značajna ulaganja Republike Srbije	119
5.5.2. Gornja Drina.....	124
5.5.3. Pomoć Republike Srpske Republici Srbiji u održavanju elektroenergetskog sektora	127
5.5.4. Donacije Republike Srbije Republici Srpskoj.....	127
5.6. Ekonomska razmjena Republike Srpske i Republike Srbije	129
5.7. Strategija otvorene privrede i potrebe integracije Srpske i Srbije.....	136
5.8. Republika Srpska u spoljnotrgovinskoj razmjeni.....	137
5.9. Republika Srbija u spoljnotrgovinskoj razmjeni	142
5.10. Ekonomska integracija na prostoru Republike Srbije i Republike Srpske - program prekogranične saradnje Srbija – BiH	143
6. ISTRAŽIVANJE.....	146
6.1. Definisanje uzorka.....	146
6.2. Anketni upitnik.....	146
6.3. Plan istraživanja	147
6.4. Rezultati istraživanja	147
6.4.1. Empirijski dio rada	147
6.4.2. Metode istraživanja	147
6.5. Prezentacija rezultata istraživanja	160
6.5.1. Provjera glavne i pomoćne hipoteze	160
6.5.2. Dokazivanje prve pomoćne hipoteze	160
6.5.3. Dokazivanje druge pomoćne hipoteze	166
6.5.4. Dokazivanje treće pomoćne hipoteze.....	169
6.5.5. Dokazivanje četvrte pomoćne hipoteze.....	173
7. ZAKLJUČAK	180
<i>SPORAZUM O USPOSTAVLJANJU SPECIJALNIH PARALELNIH ODNOSA IZMEĐU REPUBLIKE SRPSKE I REPUBLIKE SRBIJE.....</i>	<i>186</i>
I CILJEVI SPORAZUMA.....	186
II SPROVOĐENJE SPORAZUMA	187

LITERATURA.....	191
25. Castells, M, (2000:231). <i>The Information Age: Economy, Society and Culture</i> (orig, publisher -Blackwell Publishers, Oxford), Golden Marketing, Zagreb	192
Internet izvori:.....	196
Službeni glasnici	197
<i>DODATAK</i>	199
POPIS TABELA	199
POPIS ILUSTRACIJA.....	200

UVOD

Ekonomska integracija je složen proces koji se sastoji od različitih faza i aspekata. Ova pojava označava udruživanje ekonomija različitih zemalja kako bi postigle dublju saradnju i koordinaciju u različitim ekonomskim aspektima. To uključuje smanjenje ili potpunu eliminaciju trgovinskih barijera između zemalja članica, promociju slobodnog protoka roba, usluga, kapitala i radne snage, te usklađivanje ekonomske politike i regulative. Ekonomska integracija može se razmatrati u nekoliko različitih nivoa, uključujući trgovinsku saradnju, carinsku uniju, zajedničko tržište, ekonomsku i monetarnu uniju, te potencijalno političku uniju. Svaki od ovih nivoa uključuje različite oblike integracije i dubinu saradnje između zemalja članica.

Sa ekonomskog aspekta kompaktilnost ekonomija Republike Srpske i Srbije nikako ne treba da predoči mane, već da istakne mogućnosti sjedinjavanja ekonomija. Mir na ovim prostorima nema alternativu i stoga mogućnosti realizacije integrisanja treba da je isključivo u slučaju da nije ugrožen mir sa drugim narodima na ovom prostoru. To ne znači da se jasno i glasno ne treba zalagati za ostvarivanje nekih želja koja su za dobro svog naroda. Nikako ne treba da se stidimo da istaknemo da nam je želja da se ujedinito, ali do ujedinjenja treba da idemo isključivo mirnim putem.

Ovaj rad posmatra način na koji je do sada upravljano procesom integracije dvije ekonomija na osnovu ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine te ukazuje na potencijale na osnovu kojih je moguće uspostaviti kvalitetan institucionalni okvir koji može biti snažan katalizator u procesu unapređenja ekonomske saradnje i zajedničkog djelovanja ekonomija u budućnosti. Polazeći od spoznaje da oba subjekta posjeduju značajne institucionalne kapacitete, potrebno je procijeniti stepen integrisanosti ekonomija i utvrditi mogućnost za unapređenje saradnje u budućnosti. Obzirom da su oba subjekta dio bivšeg jedinstvenog ekonomskog sistema Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, jasno je da postoji kvalitetna osnova za uspostavljanje različitih oblika integracije, od tržišta rada, priznavanja kvalifikacija do jedinstvenog tržišta. Upravljanje procesom integracija je presudni faktor u realizaciji ideje integracije tržišta i ekonomija uopšte kroz integraciju svih pojedinih elemenata zavisno od mogućnosti i ograničenja. Pronaći optimalan model upravljanja i definisati proces integracije znači definisati

strategiju integracije ekonomija i prema postavljenim ciljevima provoditi faze u definisanim vremenski periodima. Istraživanje i rezultati koje ova disertacija donosi su dobra osnova u kreiranju dijelova takve strategije jer će dati odgovore na *pitanja koliko je realna ekonomska integracija, koliko smo spremni za takvak oblik integracija, kada bi se ona mogla dogoditi te koji oblici integracije su mogući* obzirom na uzorak i strukturu učesnika u istraživanju.

U kom pravcu idu Republika Srbija i Republika Srpska kao entitet sa većinskim srpskim stanovništvom, analizano je u ovom radu. Osim Republike Srpske u okviru integracija mogu se posmatrati i opštine Federacije Bosne i Hercegovine gdje je srpsko stanovništvo u većini jer su te opštine snažno „naslonjene na ekonomiju Republike Srpske, njihovo funkcionisanje i razvoj značajno zavise od donacija i finansijske pomoći Republike Srbije. Kao i ako integracija može pozitivno uticati na ekonomije zemalja koja su još uvijek u tranziciji. Određeni problemi koji nisu iz domena ekonomije, kao što je demografska situacija u Republici Srpskoj i Republici Srbiji znato usporavaju ekonomski rast i oporavak. Nameću se pitanje povezanosti demografskog problema i ekonomske integracije.

Kojim putem i da li će se Republika Srpska i Republika Srbija integrisati i politički i ekonomski povezati zavisi od mnogo faktora. Da li će izabrati put u jedinstvenja Republike Srpske i Republike Srbije, kada se u principu ujedinjuju u jednu sasvim novu državu sljedbenicu i kada bi u tom slučaju izgubili svoju predhodnu državnost. U svijetu je tako od Arapske Republike Jemen i Demokratska Narodna Republika Jemen nastala Republika Jemen. Druga opcija je pripajanjem, asimilacijom ili prisjedinjenjem, gdje bi najvjerojatnije Republika Srpska bila entitet predhodnica, a Republika Srbija bila država sljedbenica. Takođe integracija može podstaknuti i doprinjeti bržem poboljšanju privrednog prosperiteta. Ovdje su navedene opcije političkih integracija ali se istovremeno postavlja pitanje koliko je takav scenario danas realan.

Ono što je svakako realno i što je stvar volje, želje, ali i znanja je ekonomska integracija. U širem kontekstu čin ekonomske integracije može se posmatrati kroz željene efekte:

1. Jedinstvena monetarna politika,
2. Integracija povećava BDP i prihode,

3. Bolji kreditni rejting i bolji uslovi zaduženja
4. Dobili bi smo tržište od preko 8 miliona stanovnika na kompaktnoj teritoriji nešto manjoj od 103 000 m². Veličina tržišta utiče na broj preduzeća u industriji sa monopolističkom konkurencijom i na cijene koje ta preduzeća zaračunavaju. Na većem će tržištu u pravilu postojati više preduzeća te će stoga prodaja po preduzeću biti veća; potrošačima će se na većem tržištu nuditi niže cijene i veća raznolikost proizvoda nego potrošačima na malom tržištu.
5. Valorizacija resursa bi doprinjela dugoročnijem i ravnomjernijem razvoju i širem obimu investicija. Naročito je značajno za nerazvijene opštine i manje razvijena područja, kojih je svakim danom sve više.

Početna vizija integracije Republike Srpske i Republike Srbije zasniva se na ideološkim osnovama. Razlika u ekonomskoj snazi posmatranog područja se ekonomskom integracijom mora smanjivati i jačati komplementarna prednost integrisanog ekonomskog prostora po različitim osnovama. Ipak, možda treba reći da je unapređenje vještina radne snage jedan od prioriteta integracije.

1. Formulacija problema i objekat istraživanja

Među brojnim problemima koji su pojavili kao posledica nasilnog razbijanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) nalazi se i problem ekonomske i opšte razjedinjenosti srpskog stanovništva u novonastalim državama, republikama bivše SFRJ. Problem je veoma složen i aktuelan tim prije što se pripadnici srpskog naroda u tim državama tretiraju kao građani drugog reda bez jednakih političkih prava i ekonomske, kulturne i druge ravnopravnosti.

Taj problem je naročito izražen u Bosni i Hercegovini gdje drugi entitet, uz prećutnu i stvarnu saglasnost takozvanih međunarodnih činilaca, vrši stalni pritisak na Republiku Srpsku sa namjerom da joj uskrati ona prava koja su definisana Dejtonskim mirovnim sporazumom i tako stvori unitarnu Bosnu i Hercegovinu u kojoj će glavnu i odlučujuću riječ imati bošnjački dio populacije. Taj problem je prisutan u svakodnevnoj verbalnoj komunikaciji i praktičnoj implementaciji. U skoro svim sredstvima javnog informisanja Federacije Bosne i Hercegovine svakodnevno se naglašava kako je Republika Srpska

manji (beznačajan) entitet Bosne i Hercegovine. U praktičnim djelatnostima Republici Srpskoj je već oduzeto blizu stotinu nadležnosti koje su joj Dejtonskim sporazumom definisane. Ovakvo političko okruženje svakako ima veze sa ekonomijom i mogućnostima ekonomskog razvoja i opšteg napretka. Međutim činjenice su da se samo u uslovima stabilne političke situacije stvaraju nove vrijednosti u kojima možemo težiti kompatibilnosti ekonomija dva ili više regiona.

Za ovo istraživanje posmatramo Bosnu i Hercegovinu kroz ustavni okvir, ali su u fokusu Republika Srpska i Republika Srbija sa svojim ekonomskim potencijalima i okruženjem u kome se nalaze. Sve ekonomije našeg okruženja su kompleksne i u svoj toj kompleksnosti moguće je posmatrati Republiku Srpsku i Republiku Srbiju kao dva izdvojena tržišta za koje se pretpostavlja, teoretski gledano, da bi uspješnije funkcionisala kada bi se ujedinila. Razlika u odnosu na tržišta okruženja su u tome što je u pitanju jedan narod razdvojen u dvije države. Vrijedi napomenuti da je Republika Srpska entitet koji je funkcionalniji iz prostog razloga jer ima jednostavniji sistem odlučivanja. Percepcija javnosti je da Federacija Bosne i Hercegovine čini brojne napore da bi doslovno spriječila razvoj Republike Srpske, čak i kada nema svog sopstvenog interesa. Navešćemo nekoliko primjera: naime, Srbija i Republika Srpska su pokušale više puta dogovoriti trase autoputa kojim bi se povezali Višegrad i Bijeljina sa Srbijom, ali je to gotovo uvijek nailazilo na otpor centralnih vlasti u Bosni i Hercegovini, dok se konačno nije dogovorilo da će postojati čitav autoput do Sarajeva. To su autoputevi Kuzmin-Bijeljina-Banja Luka i Užice-Višegrad koji su morali biti objedinjeni, sa nekoliko godina zakašnjenja, u jedan put sa dva kraka, Beograd-Sarajevo. Urađen je prsten u doslovnom smislu riječi i to uz pomoć treće strane, Republike Turske, koja je pacifikovala bošnjački inat i opstrukcije. Sada se slična stvar ponavlja kada su Srbija i Republika Srpska dogovorile da naprave niz hidroelektrana na Drini. Naravno da se Sarajevo, kojeg neki često nazivaju „kočničar“, umiješalo svoje prste i zaprijetilo blokadom ovog dogovora ako sve ne prođe kroz zajedničke organe. Važan argument za političko ujedinjenje bio bi lakše odlučivanje o zajedničkim projektima Srpske i Srbije, kojih ima mnogo, a granica između dvije zemlje je veoma dugačka – projektima koji moraju biti odobreni od strane zajedničkih institucija, a koji su često sabotirani i opstruirani u Sarajevu. Bez obzira koliko ovakve situacije bile teške i skupe, važno je

težiti pronalasku rješenja koje bi bila prihvatljivija za sve građane ovih prostora.

Još jedan afirmativni momenat u priči oko ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije jeste lakše odlučivanje o međusobno korisnim projektima koji se ne tiču nivoa BiH, odnosno koji se mogu dogovoriti na nivou entiteta. U tom smislu, kada bi se Republika Srpska ekonomski integrisala sa Republikom Srbijom, ovi bi se problemi mogli riješiti direktnim akcijama sa manje papirologije i troškova. Primjer za projekat koji može dobro funkcionisati jeste civilni Aerodrom Trebinje. Projekat se realizuje ulaganjem Republike Srbije u Republiku Srpske. I ovdje je politika „umješala svoje prste“ i sam aerodrom u Trebinju je postao otvoreno pitanje na regionalnom planu jer je okarakterisan kao opsanost, odnosno kao „osjetljiva vojna tema“.

Kako se svi politički problemi vremenom ili u suštini svedu na ekonomske probleme, moglo bi se reći da bi i ekonomski i politički problemi sa političkim Sarajevom nestali istovremeno kada bi se napravila ekonomska integracija dvija ekonomska entiteta. Ovo se ne tiče isključivo etničkog pitanja, jer i u Republici Srpskoj i u Republici Srbiji živi značajan postotak muslimana odnosno Bošnjaka (i Albanaca u Srbiji), već je ovo pitanje i većeg budžeta države koju bi činile bogatija Srbija i Srpska, nego siromašnija Federacija i Srpska. S druge strane, postoje i faktori koji obesmišljavaju integraciju sa ekonomske strane, a to je da su i Srbija i Srpska članice CEFTA, te već imaju slobodnu trgovinu. Takođe, obe će zemlje biti članice tzv. bivšeg Mini Šengena, odnosno Otvorenog Balkana (Open Balkan) ili kako se sve češće naziva EU-Jugoslavija, gdje bi se našli 6 teritorija Zapadnog Balkana: Srbija, Kosovo*, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Albanija i Sjeverna Makedonija.

U slučaju stvaranja integracija na ekonomskim principima, te bi teritorije u „predvorju“ EU bile već ekonomski integrisane, te ne bi bilo ni moguće uvoditi jednostrane takse kao u slučaju Kosova prema Srbiji i Bosni i Hercegovini (100% uvoznih taksi). Naime, pritisak SAD je uklonio mogućnost kosovskih taksi koje su svakako bile i protivne CEFTA sporazumu, ali niko nije imao mogućnost da ih ukine. Sa svakim dolaskom Aljbina Kurtija i njegovog Samoopredeljenja vlasti na Kosovu*, ponovo se ponavlja ista priča, o „mjerama reciprociteta“, ili novim sankcijama Bosni i Hercegovini i Srbiji i to

je prijeteći faktor za ekonomske odnose u regiji.¹

Iz navedenog se može pretpostaviti da bi ekonomska integracija dvije cjeline sa srpskim stanovništvom bilo optimalnije rješenje, ali to treba istražiti, odnosno postaviti ovaj misaoni eksperiment pod lupu istraživanja iz svih uglova. Razlozi koji ne idu u prilog tom stavu kao što su CEFTA ili Mini Šengen sa postojećim članicama, su manje vjerovatni i prihvatljivi. Sve jedno je da li će ti vidovi povezivanja biti sa jednom članicom više, ako Republika Srpska bude nezavisna, ili sa promijenjenim granicama dviju članica ako dođe do transfera Srpske u Srbiju ili integracija u Srpsku Federaciju. Problemi koje bi Sarajevo moglo stvoriti u okviru Mini Šengena / Otvorenog Balkana bi bili svakako inherentno eliminisati integraciju tako da bi količina zajedničkih projekata Srpske i Srbije mogla značajno porasti, te time i investicije.

Značaj problema kompatibilnosti i ekonomske integracije ujedinjenja dviju republika jeste u rastu ekonomskih mogućnosti za investicije i standard u obe države. Kako su Srpska i Srbija jedine dvije republike na području bivše SFRJ gdje dominira srpsko stanovništvo, pokušaji su postojali 1991-1995. da se dođe i do ekonomske integracije. To nije moglo biti realizovano zbog spoljnih interesa i pretnji ratom. Danas su se ekonomski uslovi promijenili i ta saradnja postoji po brojnim projektima što navodi na zaključak da bi moglo doći do ekonomske integracije u cjelini.

Postoje mnogi primjeri ekonomskih integracija prekograničnog tipa (Rusija-Abhazija, Rusija-Sjeverna Osetija, Turska-Sjeverni Kipar, Australija-Novi Zeland, Francuska-Kvebek, Albanija-Kosovo*, Jermenija-Nagorno Karabah i sl.) koji bi mogli biti dobar putokaz za analizu kuda bi, sa federacijom, običnom ekonomskom unijom ili priključenjem Srbiji ovakva kooperacija i ekonomske integracije moglo rezultovati. Napomenimo da mnoge od ovih kooperacija i integracija jesu između države koja je nezavisna i drugog entiteta koji nije nezavisan, a često je i nelegalno otcijepljen ili je proglasio nezavisnost, ali to ovim integracijama ne smeta.

¹ Briselski sporazum predviđa da zvanična Priština bude predstavljena kao Kosovo sa zvjezdicom, a u fusnoti će pisati 'Ovaj naziv, bez prejudiciranja statusa, u skladu je sa Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnost UN i odlukom Međunarodnog suda pravde (ICJ) o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

Iz navedene suštine problema može se dedukcijom definisati nekoliko hipotetičkih stavova, a osnovni su:

- a) Istorijska iskustva pokazuju da su u SFRJ ekonomije Republike Srbije i Bosne i Hercegovine u cjelini bile u potpunosti integrisane i znatno funkcionalnije i efikasnije nego danas,
- b) Iskustva iz funkcionisanja dejtonske Bosne i Hercegovine pokazuju da je ona kao zajednica tri naroda i dva entiteta nefunkcionalna i nemoguća zato što određene strane uz pomoć nekih međunarodnih faktora uporno nastoje preuzeti nadležnosti Republike Srpske i prekomponovati dejtonsku zajednicu u unitarnu državu u kojoj bi Bošnjaci imali glavnu i odlučujuću ulogu,
- c) Republici Srpskoj su već uzeta brojna ovlašćenja i nadležnosti koja su joj prema dejtonskom sporazumu zagantovana što srpski narod dovodi u veoma neravnopravan i ponižavajući položaj
- d) U uslovima kada su pritisci na Republiku Srpsku konstantni i ponižavajući, jedini je izlaz njena integracija sa Republikom Srbijom sa kojom ima snažne i tradicionalne političke, ekonomske, kulturne i druge veze. To je jedan isti narod koji je pod pritiskom određenih sila razbijanjem SFRJ vještački podjeljen i razjedinjen i
- e) Moguće je identifikovati i definisati modele po kojima bi se Republika Srpska, sa različitim stepenom mogla ekonomski integrisati sa Republikom Srbijom.

Iz navedenih stavova proizilazi i osnovno pitanje koje glasi: „*Kakva je kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da li postoji mogućnost njihove integracije*”?

Ranije je bilo pokušaja da se navedeni problem istraži i implementira u praksu, ali bez uspjeha. Tako je na primjer, Predstavništvo Republike Srpske u Srbiji razrađivalo neke od ovih ili sličnih planova, makar u formi saradnje dvije republike kao dvije države. U ovom istraživanju definisano je nekoliko projekata od velikog značaja za saradnju dvije države, kao što je Projekat Podrinje. Veliki potencijal rijeke Drine i nedovoljno iskorišćene mogućnosti za saradnju u široj regiji Podrinja, podstakli su ideju da se započne sa realizacijom projekta koji će doprinijeti boljem životu i razvoju opština s obje

strane Drine. Projekat „Podrinje" podrazumijeva jačanje i unapređenje saradnje između opština u Republici Srpskoj i Republici Srbiji koje se nalaze u širem području sliva rijeke Drine. Osnovni cilj Projekta je preduzimanje zajedničkih aktivnosti za unapređenje privrednog i društvenog života u Podrinju, prije svega u oblasti poljoprivrede, prirodnih resursa, proizvodno-prerađivačke djelatnosti i turizma, kroz uspostavljanje i razvijanje saradnje i partnerstva na lokalnom, regionalnom i međuvladinom nivou. Ovo je posebno značajan projekat jer je gotovo cjelokupna granica između Srpske i Srbije baš u Podrinju.

Tu je i Projekat „Podsticaj međusobne saradnje i promocija privrednih subjekata iz Republike Srpske i Srbije“. Ovaj projekat Predstavništvo realizuje već nekoliko godina putem web-sajta sa ciljem da poveže kompanije koje su zainteresovane za uspostavljanje i proširivanje saradnje sa firmama i kompanijama iz Republike Srpske koje žele da plasiraju svoje proizvode i usluge na tržište Srbije ili da u Srbiji nađu poslovnog partnera. U 2020. godini u okviru novog web-sajta ažurirane su prezentacije postojećih firmi i inicirano prijavljivanje novih kompanija da se predstave u elektronskom katalogu na ovaj način. U realizaciju ovog projekta trebalo bi da se uključe i privredne komore i resorna ministarstva Republike Srpske i Republike Srbije.

Postoje, dakle, brojni projekti i pokušaji da se unapredi ekonomska saradnja Republike Srpske i Republike Srbije. To su, međutim, projekti za rešavanje parcijalnih problema ili po određenim granama ekonomske i privredne saradnje ili po određenim užim dijelovima teritorije. Rezultati tih projekata su značajni i za aktuelno istraživanje, ali se ni jedan od njih ne odnosi na kompleksno istraživanje problema ekonomske integracije te dvije republike.

Istraživanje navedenog problema ima višestruki značaj za teoriju i praksu eventualne ekonomske integracije i redefinisane društvenih odnosa između Republike Srpske i Republike Srbije.

Osnovni značaj problema je u tome što se odnosi na egzistencijalni opstanak građana Srpske u samoj Republici i na Balkanu uopšte. Investicije su, bez sumnje, put ka izlasku iz siromaštva i sprečavanju iseljavanja, a to se najefikasnije rješava ekonomskom

integracijom sa Republikom Srbijom posebno. Značaj problema je i u tome što bi se njegovim istraživanjem stvorili preduslovi za integrisanje i na širem, međunarodnom planu, naročito u okviru CEFTA ili Mini Šengena odnosno Otvorenog Balkana.

Kako je površina Republike Srpske 25.053 m², a površina Srbije 77.591 m² bez Kosova (88.499 m² sajt vlade Repblike Srbije -10.908 m² državni portal Republike Kosovo) ujedinjenjem bi dobili površinu od 102.644 m², što je kao veličina Islanda ili duplo veća teritorija od Hrvatske, ali manja od Bugrske.

2. Cilj istraživanja

Opšti cilj ovog istraživanja je da se ponudi naučno zasnovan odgovor u vezi sa ekonomskim izgledima pojave nove i veće ekonomije. Konkretnije rečeno, jeste da se na osnovu raspoloživih teorijskih saznanja kao i statističkih podataka dođe do rezultata o prednostima čvršćeg ekonomskog povezivanja i eventualnog ujedinjenja u jedinstven ekonomski sistem.

Kako ni tržište Republike Srpske i Republike Srbije nisu ni dovoljno velika, niti dovoljno razvijena da bi im integracija ili povećanja došlo kao luksuz. Prema tome jedan od faktora za budući razvoju je integracija u jednu cijelinu. Sadašnja generacija treba da stvori takve uslove koji će narednim generacijama omogućit integracija, na osnovu dokazivanja uzročno-posljedične veze između tih varijabli.

Konkretizacija navedenog opšteg cilja moguća je preko brojnih podciljeva, a najznačajniji su:

- a) da se objasne različiti teorijski pristupi funkcionisanja integracije i veće srpske države, te da pruži pojašnjenje ideje održivosti ekonomije integracije entiteta;
- b) da ukaže na prednosti i nedostatke ekonomskog povezivanja dva entiteta i uticaj na okolne ekonomije, sa akcentom na stabilizaciju ekonomija okolnih zemalja i regije;

² Opšti podaci predstavništva Republike Srpske u Srbiji.

Dakle, svi ciljevi istraživanja su usmjereni na dokazivanje stepena uticaja ekonomija integracije Srbije i Srpske na stvaranje konkurentskih prednosti nove, veće nacionalne ekonomije.

Nastojće se da se ovim istraživanjem dostignu svi nivoi naučnih saznanja:

- a) opis,
- b) klasifikacija,
- c) objašnjenje i
- d) predviđanje.

Naučni opis će biti važan kad: Opisuje se sam pojam integracije dvaju ekonomija srpskih država, te njihov značaj za savremenu ekonomsku stvarnost. Ukazuje se na potencijale koje bi ovakva integrisana ekonomija imala i nove konkurentske prednosti integracije ekonomija dvije države, bilo da je u pitanju ekonomska ili formalna unija.

Naučna klasifikacija: od samog nastanka ekonomske nauke brojni teoretičari bavili su se problematikom ekonomske prednosti većih nad manjim ekonomijama. Tokom istraživanja, nastoje se klasifikovati i integrisati parametri koji određuju razvoj i konkurentnosti ekonomije jedne zemlje, te izdvajaju i klasifikuju elementi konkurentnosti ekonomije koji su u korelaciji sa pomenutim parametrima, a koji će biti dobijeni pri teoretskoj integraciji dvije ekonomije, Srpske i Srbije.

Naučno objašnjenje biće dominantno u djelovima gde je potrebno objasniti uticaj pojedinačnih parametara na konkurentske prednosti integracija ekonomija, sa posebnim akcentom na Srpsku i Srbiju i u djelovima gde je potrebno uočiti uzročno-posljedične veze i odnose (intenzitet veza između ključnih elemenata globalizacije i parametara razvoja nacionalne ekonomije, u našem slučaju ujedinjene ekonomije dviju država koje se analiziraju i komparativnih prednosti ovako ujedinjene ekonomije).

Naučno predviđanje biće dominantno u zaključcima disertacije gde će se dati preporuke za razvoj ujedinjenih nacionalnih ekonomija Srpske i Srbije u uslovima globalizacije.

Daće se jasne preporuke i smjernice kako bi nacionalne vlade imale mogućnost da prilikom njihovog korištenja postignu rezultate koji ih mogu dovesti do identifikovanja negativnih praksi u donošenju i sprovođenju politika razvoja nacionalnih ekonomija.

Praktični cilj istraživanja je sadržan u nastojanju da doktorska disertacija bude od koristi u ponudi alternativnih, modifikovanih i inovativnih rješenja u domenu upravljanja performansama konkurentnosti, adresiranim kako na kreatore ekonomskih politika i poslovnih strategija, tako i na sve one strukture nacionalnog sistema koji će u fokusu svog rada imati problematiku konkurentnosti nacionalne ekonomije nove ujedinjene države. Ovdje nam je cilj da prikazemo koliko su stvarni potencijali Republike Srpske i Republike Srbije, te koliko bi integracijom došlo do prosperiteta.

3. Predmet istraživanja

Posljedično, iz definisanog problema istraživanja proizlazi predmet ovog istraživanja koji posmatra kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i mogućnost njihove integracije. Takođe, istraživanje mora dovesti do modela upravljanja procesom integracija kao formulom koja omogućava realizaciju ekonomske integracije kao konačnog cilja.

Predmet istraživanja, dakle, odnosi se na ekonomsku integraciju, gdje nam za primjer mogu da posluže zemlje koje su sličan proces realizovale u praksi. Ovako definisan predmet je veoma složen i kompleksan sa brojnim vezama i odnosima kako unutar tih država, tako i između njih i šire u bližem i daljem okruženju. Ovo individualno istraživanje se iz razumljivih razloga ne može baviti svim tim dimenzijama predmeta istraživanja. Težište je samo na ekonomskom aspektu i onim elementima koji su neposredno s tim u vezi, a to su politička i ekonomska saradnja ili eventualna integracija u jedno funkcionalno, ekonomski produktivnije i humanije društvo.

O predmetu istraživanja postoje saznanja koja su istražena i saznanja, a postoje i ona koja praktično ne postoje i koja se istraživanjem verifikuju. O predmetu istraživanja je poznato

da osnovu razvoja svake zemlje predstavlja privredni rast uopšte. Taj rast je moguć samo snažnom primjenom nauke i naučnih dostignuća. Moderno društvo zasniva se na rezultatima novih tehničko-tehnoloških dostignuća (tehnika, tehnologija, nanomaterijali ili novi materijali i sl.). Značajna primjena nauke je u ekonomskim aspektima. Veliki broj oblasti nauke su primjenjene nauke koje su dominantne.

Svaka etapa razvoja društva daje nešto novo. Svima je jasno da bez nauke nema razvoja, a bez razvoja nema napretka. Poznato je, takođe, sa su Republike Srpska i Srbija trenutno odvojene cjeline sa svojim političkim sistemima i ukupnim društvenim i ekonomskim potencijalima. Ali, Republika Srpska nije samostalna država što predstavlja dodatnu poteškoću ekonomskom povezivanju. Poznato je takođe da između te dvije cjeline postoji u praksi razvijena ekonomska saradnja po brojnim pitanjima. Izvjesno je, takođe, da bi ta saradnja bila daleko bolja u situacijama bolje saradnje i integracije, ali se takođe izvjesno da bi postojali i otpori iz okruženja koji bi nastojali da tu, integraciju ometaju, spriječe ili eliminišu.

Saznanja koja ne postoje i do kojih istraživanjem treba doći odnose se prije svega na kompletnu analizu aktuelnih društvenih kretanja i koncepte mogućeg čvršćeg povezivanja Republike Srpske i Republike Srbije. Potrebno je istražiti sve moguće varijante čvršćeg ekonomskog povezivanja i integracije od sadašnjih paralelnih veza, do integracije. Po pitanju kvaliteta analiza privrede Republike Srpske i Republike Srbije, potrebno je sagledati broj privrednih subjekata koji bi mogli biti nosioci ove ideje. Stoga kvalitetna analiza koja se odnosi na rad najjačih privrednih subjekata, na njihovu viziju, misiju i politiku. Zato trebamo detaljno da istražimo planove i programe koji već postoje, te vidjeti sa čim ih treba nadograditi da bi zadovoljili buduće potrebe ljudi sa ovih područja. Ovi prostori su uvijek bili plodno tlo za izazivanje novih sukoba, koji su često imali karakter svjetskih razmjera. To je problem koji nam se dodatno nameće od strane stranih investitora.

Iz predmeta istraživanja, dedukcijom se mogu izdvojiti i posebno analizirati dva osnovna pojma:

- a) Mogućnost ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije; i
- b) Kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije

Pod pojmom mogućnost ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije podrazumeva se kompleksna analiza stanja ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije, na osnovu rezultata istraživanja i stručnih saopštenja. Integracija Republike Srpske i Republike Srbije je najviši i najsloženiji oblik ujedinjenja država u regionu.

Pod pojmom kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije podrazumeva se mogućnost da se metodom komparativne analize istraži stepene integracije, kako bi se došlo do modela koji bi bio omogućio brži ekonomski razvoj i bolji standard ljudi u Republici Srpskoj i Republici Srbiji. Kompatibilnost Republike Srpske i Republike Srbije je sposobnost dvije ekonomije da funkcionišu u istom sistemu ili okruženju. Simetrično definisanim pojmovima izvedeno je i operacionalno određenje koje je identično predloženoj strukturi disertacije.

Predmet istraživanja posmatra Republike Srpske i Republike Srbije, ali i opštine u Federaciji Republike Srpska u kojima živi većinsko srpsko stanovništvo jer su njihove ekonomske i demografske aktivnosti vezane u najvećoj mjeri za Republiku Srpsku i učestvuju u kreiranju BDP-a Republike Srpske. U širem smislu istraživanje ne treba provoditi šire od područja bivše Jugoslavije. U najširem smislu predmet istraživanja se odnosi i na ostale međunarodne subjekte, naročito na: područje Balkana, Evropsku uniju, velike svjetske sile i Ujedinjene nacije. Predmet istraživanja se odnosi na sadašnje i bliže buduće vrijeme. Istraživanje na duži vremenski rok, zbog brojni nepredvidljivih situacija i stohastičkih procesa ne bi bila racionalna i naučno opravdana. Predmet istraživanja obuhvata brojne nauke i područja društvene djelatnosti, kao na primjer, što su: filozofija, sociologija, ekonomija, politikologija, međunarodni odnosi, vojne nauke, pravne nauke, etika, kultura, tradicija, religija i druge. Prema tome, predmet istraživanja je multidisciplinaran i njegovo istraživanje zahtjeva analizu stavova naučnika iz različitih

nauka i oblasti djelatnosti društva.

4. Hipoteze

U istraživanje se polazi od opšte hipoteze:

H(O): Postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije što daje mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem.

Ova, opšta hipoteza se konkretizuje kroz četiri pomoćne hipoteze:

H(1): Postoje elementi ekonomske saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije, ali postoji i potreba za većom robnom razmjenom i analizom alternativa međurepubličke i regionalne integracije.

H(2): Osnovni pravni okviri i preduslovi za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije su Dejtonski mirovni sporazum i postojeći zakonodavni okvir kojim se regulišu mogućnosti saradnje u ekonomskoj sferi.

H(3): Ekonomije Republike Srpske i Republike Srbije su u značajnoj mjeri kompatibilne što je osnovni preduslov za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije

H(4): Model upravljanja ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije mora biti jasno definisan uz precizne rokove i zaduženja što će u najkraćem omogućiti bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu uopšte.

5. Način istraživanja

Izbor metoda, tehnika i instrumenata

U radu će se koristiti naučno-istraživačke metode primjerene društvenim naukama, sa ciljem da se zadovolje osnovni metodološki zahtjevi, kao što su opštost, pouzdanost, objektivnost i sistematičnost.

U okviru teme vršiće se prikupljanje, analiza i obrada primarnih i sekundarnih podataka. Nakon toga, izvršiće se sintetizovanje prikupljenih podataka, sa ciljem ostvarivanja šireg uvida u posmatrane pojave i sagledavanje uzročno-posljedične zavisnosti i intenziteta povezanosti između posmatranih pojava.

U svrhu testiranja hipoteza, izvršiće se kabinetsko istraživanje dostupne literature iz oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa i spoljnotrgovinske razmjene, te izvršiti ciljno pretraživanje elektronski dostupnih relevantnih baza podataka domaćih i međunarodnih institucija.

Od naučnih metoda, u istraživanju će se primijeniti metode strukturalno-funkcionalne analize, sinteze, komparacije, indukcije, dedukcije, apstrakcije, konkretizacije i jednostavnije statističke tehnike. U okviru teme izvršiće se prikupljanje, klasifikacija i analiza odgovarajućih podataka iz strane i domaće literature, neposredno vezanih za fenomen integracije ekonomija, odnosa manjih i većih ekonomija, konkurentnosti većih ekonomija u odnosu na manje i značaja neovisnog donošenja odluka. Sagledaće se različite teorije iz ove oblasti, te analizirati rezultati naučnih i stručnih istraživanja i ostalih relevantnih publikacija.

Pored navedenih, primjenjivaće se slijedeće metode istraživanja: upoređivanje pokazatelja i mjerila kao dio komparativne metode, metode dedukcije i indukcije, deskriptivne metode i zapažanje.

Opšte naučne metode su nezamjenljive u svakom istraživanju, jer predstavljaju osnov na kojem se zasniva objektivnost utvrđenih činjenica i tvrdnji. Korišćenje modela (apstraktni, matematički, grafički) biće primijenjeno kod istraživanja pojedinih

makroekonomskih indikatora privrede Republike Srpske, Republike Srbije i hipotetičke integracije ekonomije ovih dvaju zemalja. Statistička metoda će se koristiti prilikom prikazivanja kvantitativnih pokazatelja.

Posebne naučne metode su takođe nezaobilazan dio istraživanja, pa će se ovdje koristiti metod dijalektičke analize i sinteze pri obradi prikupljenih podataka i u izradi saopštenja. Na osnovu prikupljenih podataka analiziraće se uslovi, ciljevi, veze, odnosi i tendencije kretanja kvantitativnih pokazatelja aktivnosti i procesa, radi cjelovitog saznanja i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza i odnosa između povezanih faktora koji se istražuju u disertaciji – ekonomske globalizacije i stepena konkurentnosti nacionalne privrede, u ovom slučaju, velike integrisane privrede dva entiteta, Republike Srpske i Republike Srbije. U istraživanju se analizom pojave rastavljaju na proste činioce, zatim će se uočavati veze i odnosi između tih činilaca i na kraju dobiti saznanja o genezi njihovog nastanka i jačini uzročno-posljedičnih veza.

Primjenom sinteze doći će se do novih saznanja o pojedinim faktorima i segmentima koji su predmet istraživanja. Metode indukcije i dedukcije se primjenjuju u cjelokupnom istraživačkom procesu, a posebno kod izvođenja zaključka istraživanja. Metodom indukcije izvodit će se zaključci o uzročno-posljedičnim vezama i odnosima pojedinačnih faktora istraživanja, a potom će se metodom dedukcije ti pojedinačni zaključci objediniti u cilju verifikovanja postavljenih hipoteza.

Koristiće se, takođe, i metoda definicije u cjelokupnom istraživačkom procesu. Težište primjene tih metoda je na slijedećim pojmovima: indikatori ekonomske globalizacije i indikatori konkurentnosti.

Empirijske metode podrazumijevaju set metoda i tehnika prikupljanja, obrade i analize podataka. Za potrebe ovog istraživanja koristiće se metoda analize sadržaja (naročito podataka iz izvještaja) na osnovu čega će se nastojati doći do adekvatne kvantifikacije rezultata kada se govori o genezi ekonomske globalizacije i pokazateljima konkurentnosti. Ta metoda će se primjenjivati u cijelom toku istraživanja, naročito u fazi organizacije i realizacije istraživanja. Koristiće se metoda analize podataka iz relevantne građe (literature), kao smjernica za definisanje istraživačkih aktivnosti.

Izvori podataka

U ovom istraživanju korišće se svi dostupni izvori sa težištem na pisanim materijalima, izvještajima i analizama, postojećim projektima saradnje, mogućim i hipotetičkim projektima koji bi mogli biti započeti ili otvoreni, kao i iskustvima drugih sistema. Korišće se i literatura koja obuhvata teorijske osnove ekonomskog razvoja, makroekonomskih indikatora, javnih politika, finansijskih tržišta i fiskalnih sistema, te njihove uloge i značaja u zemljama u tranziciji. Aktuelni podaci relevantnih institucija, organizacija i agencija, kako domaćih tako i međunarodnih, imaju poseban značaj u ovom istraživanju. Izuzetan značaj imaju prethodna istraživanja i rezultati koji su iz njih proistekli, kao korektivni faktor i način provjere postavljenih hipoteza i ciljeva ovog istraživanja.

Relevantnost korištene literature će odrediti kvalitet ovog istraživanja, zbog čega se posebna pažnja usmjerava na izvore podataka, odnosno njihovu međunarodnu naučnu i stručnu prepoznatljivost. Ne zanemarujući značaj naučnih radova koji će biti dokumentaciona podloga, potrebno je naglasiti da su za ovo istraživanje, s obzirom na problem i predmet istraživanja, od posebnog značaja publikacije, izvještaji i analize međunarodno priznatih institucija. Važni izvori podataka su poslovni izvještaji kompanija koje su bile predmet investicija i doživjele vlasničku transformaciju i kao takve su pogodne za analizu efekata ekonomske i tržišne integracije.

Takođe, korišće se i desk-research analiza dostupnih tekstova, anketa među studentima univerziteta u Banjaluci, kao i konkretni projekti koji su već definisani, kao osnovicu za induktivno izvođenje novih projekata koji bi bili mogući i izvodljivi.

Obuhvat istraživanja

S obzirom na problem i predmet ovog istraživanja, potreban je relativno širok vremenski i geografski obuhvat, posebno u analizi geneze globalizacije. Geografski, istraživanje je usmjereno na ograničen prostor nacionalne ekonomije (Republika Srpska i Republika Srbija bez Kosova i Metohije), u kontekstu regionalnog i svjetskog tržišta, ali akcentiran

na sadašnjost i mogućnosti ovako integrisane ekonomije, kao i njena konkurentnost na regionalnom i svjetskom tržištu. U istraživanju ću intervjuisati studente univerziteta u Banjaluci.

6.Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Zbog značaja kojeg saradnja između ove dvije republike ima na buduće funkcionisanje savremenog tržišta, ovaj rad će pružiti osnovu za dalje sagledavanje razvoja ekonomija u ove dvije zemlje, naročito imajući u vidu saradnju na nivou konkretnih projekata između dvije zemlje u raznim scenarijima njihove ekonomske integracije. Istraživanja do sad govore da nije mnogo urađeno po pitanju ekonomske integracije.

Značaj rada se ogleda u tome da će istražiti sadašnje stanje, te tako da otkrije mogućnosti i šanse, kao i potencijal resursa koji nije dovoljno iskorišćen. Istraživanje problema doprinosi što boljem razumijevanju ekonomske integracije i trenutno stanje ekonomske stvarnosti uopšte.

Društvena opravdanost istraživanja ogleda se u rezultatu koji očekujemo, a koji je cilj ovog istraživanja, da se načini bazu znanja koja bi se u budućnosti mogla koristiti za buduće projekte ili slične situacije u kojima bi se dvije republike mogle naći.

Projekti koji bi bili predloženi u zaključku ovog istraživanja mogli bi biti unijeti u krucialne planove saradnje dvije republike, sa konkretnim mjestima i vremenima odvijanja i dinamikom ispunjavanja određenih koraka, što je izuzetno značajno za konkretnu oblast.

Svi dobijeni rezultati istraživanja, kako teoretskog tako i empirijskog dijela, namijenjeni su državnim institucijama, stručnim udruženjima i svim drugim istraživačima koji budu izučavali i analizirali proces globalizacije i/ili međunarodnu finansijsku saradnju i efekte na konkurentnost pojedinačnih ekonomija. Očekuje se da će fokusiranje istraživanja na mogućnosti ujedinjenja dviju ekonomija Srpske i Srbije dati značajan doprinos u naučnom smislu, jer je veliki broj autora koji se bave ovom tematikom svoju pažnju

usmjerio na kulturološke, socijalne i opšte posljedice na nacionalnu privredu, a ne na opciju ekonomske unifikacije – premalo je prostora vjerska i nacionalna tematika ostavila ekonomskim temama i objektivnim ekonomskim analizama.

U istraživanju će biti precizno definisane prednosti i nedostaci procesa integracije dviju spomenutih ekonomija. U radu će se navesti i analizirati brojni primjeri pozitivnih i negativnih uticaja integracije dviju ekonomija, od zapadne i istočne Njemačke, Krima i Rusije, EU, i sl. na poslovanje i konkurentnost. U odnosu na takav prikaz, naučni i društveni doprinos ove disertacije može biti veoma značajan. Rezultati ovog istraživanja će ukazati na načine i instrumente da se tim rizikom uspješno upravlja, kako bi proces globalizacije postao prednost, a ne ograničenje konkurentnosti naše ekonomije.

Čitav istraživački proces, kao predmet metodologije, utemeljen je na saznanjima logike, a naročito na valjanom opažanju, poimanju, promišljanju i u dokazivanju istinitosti. U radu se koristi deduktivna metoda kojom se uobličavaju saznanja koja služe kao teorijsko polazište ovog rada. Dedukovaće se stavovi o osiguranju uopšte na osiguranje u istraživane dvije države.

Pored toga koristiće se i sve druge metode – naročito analiza, sinteza, generalizacija i apstrakcija. Takođe će se primenjivati analiza sadržaja u raspoloživoj domaćoj i stranoj literaturi, stručnim časopisima, web prezentacijama, pretraživačima i linkovima, podaci o konsultacijama sa ekspertima iz ove oblasti, kao i zvaničnim dokumentima koji regulišu organizovanje i funkcionisanje osiguranja. Primenjivaće se i statistička metoda, kao metoda posmatranja sa učestvovanjem.

7. Struktura rada

Ovaj rad je struktuiran kroz uvod, šest poglavlja i zaključak.

Uvod daje formulaciju problema i definiciju predmeta istraživanja, cilj istraživanja te definiše hipotezu i pomoćne hipoteze. Takođe, precizira način istraživanja, naučnu i društvenu opravdanost istraživanja.

Prvo poglavlje obuhvata ekonomske integracije, od uvoda da liberalne ekonomska politika

i institucionalne ekonomske politika. Dalje su tu regionalne ekonomske integracije, njihov značaj i karakter uz prednosti i nedostaci ekonomskih integracija.

Drugo poglavlje, globalizacija i ekonomski razvoj definišu i analiziraju ekonomsku globalizaciju. Naučno tehnički progres i industrijska znanja. Globalno tržište i transnacionalni finasijski kapital.

Treće poglavlje se bavi teorijskim aspektima kompatibilnosti ekonomija i mogućnosti njihove integracije, a detaljno analizira pojam i određenje kompatibilnosti ekonomija kao i osnove za uspostavljanje kompatibilnog ekonomskog sistema država. Ovdje se posebno izdvaja značaj koji imaju osnove redizajna kompatibilnosti.

Četvrto poglavlje obrađuje političke aspekte ekonomskih integracija koji su nezostavan činilas u procesima ovakve ideje.

Mogućnosti ekonomske integracije Republike Srpske sa Republikom Srbijom je **peto poglavlje** disertacije.

Šesto poglavlje obuhvata istraživanje i interpretaciju rezultatat kojima se potvrđuju postavljene teza i pomične hipoteze.

Zaključak navodi da postoji značajan potencijal za ekonomsku integraciju između Srbije i Republike Srpske, što bi moglo donijeti brojne koristi stranama. Iako postoje razlike u ekonomskim sistemima, regulativama i privrednim strukturama između ove dve teritorije, postoji niz faktora koji ukazuju na kompatibilnost njihovih ekonomija i na mogućnost za unapređenje ekonomske saradnje.

1. EKONOMSKE INTEGRACIJE

1.1. Uvod u ekonomske integracije

Ekonomske integracije predstavljaju ključnu dimenziju savremene globalne ekonomije, označavajući duboko ukorjenjen fenomen koji oblikuje trgovinske, ekonomske i političke interakcije širom svijeta. Tokom posljednjih nekoliko decenija, svijet je svjedočio rapidnom rastu i širenju različitih oblika ekonomskih integracija, kao odgovor na izazove globalizacije, tehnološkog napretka i promjenljivih tržišnih uslova. Od formiranja regionalnih ekonomskih blokova do potpisivanja sveobuhvatnih trgovinskih sporazuma, ekonomske integracije su postale ključna strategija za unapređenje ekonomske saradnje, trgovine i investicija između država.

Pitanje značaja ekonomskih integracija postalo je od suštinskog interesa za istraživače, političare, ekonomiste i analitičare širom svijeta. Sa sve većom složenošću ekonomskih odnosa između država, postavlja se pitanje kako različite forme ekonomske integracije utiču na ekonomske performanse država članica, trgovinske tokove, produktivnost i socijalne aspekte ekonomije. Ovaj istraživački rad ima za cilj dublje razumijevanje značaja ekonomskih integracija kroz multidisciplinarni pristup koji obuhvata ekonomske, političke, socijalne i pravne perspektive. Fokusirajući se na primjere ekonomskih integracija širom svijeta, ovaj rad će analizirati uticaj integracija na ekonomske performanse država članica, konkurenciju na globalnom nivou, trgovinske tokove, političke dinamike i socijalne aspekte.

Kroz multidisciplinarni pristup, istraživački rad će doprinijeti teorijskom i praktičnom razumijevanju značaja ekonomskih integracija u savremenoj globalnoj ekonomiji. Ovo će omogućiti donosiocima politika, ekonomistima i društvenim naučnicima da bolje razumiju prednosti i izazove ekonomskih integracija i pravilno oblikuju politike i strategije koje će podržati ekonomski rast, stabilnost i prosperitet društava u eri sveobuhvatne globalizacije. Rad će analizirati primjere ekonomskih integracija širom svijeta i istražiti specifične izazove i prilike koje se pojavljuju u kontekstu ekonomskih integracija. Kroz sve ove aspekte, rad će doprinijeti kvalitetnijem razumijevanju fenomena ekonomske integracije i njene ključne uloge u savremenom globalnom

ekonomskom pejzažu. U nastavku, detaljno ćemo analizirati različite aspekte ekonomske integracije kako bismo stekli dublje razumijevanje njene složenosti, uticaja i implikacija. Kroz ovu multidisciplinarnu analizu, težimo osvjetliti ključne faktore koji oblikuju ekonomske integracije i njihov značaj u eri sveprisutne globalizacije koju možemo definisati kao trend u kojem se države nastoje integrisati i nadopunjavati, vođene tehnološkim napretkom, investicijskim politikama i trgovinskim reformama, dok se integracije mogu opisati jednom riječju, kao udruživanje.

Glavni ciljevi ekonomske integracije uključuju povećanje ekonomske efikasnosti, stimulaciju rasta i razvoja, veću konkurenciju, bolje iskorišćavanje resursa među zemljama članicama, te stvaranje povoljnog poslovnog okruženja za investitore. Osim toga, ekonomska integracija često ima geopolitičke ciljeve, uključujući jačanje političke stabilnosti i međusobne zavisnosti među zemljama članicama. Međutim, ovaj proces također nosi i izazove. Integracija zahteva pažljivo upravljanje i koordinaciju ekonomske politike kako bi se izbegle negativne posljedice, kao što su gubitak suvereniteta u određenim ekonomskim pitanjima ili nejednakosti među zemljama članicama.

Istovremeno, potrebno je usklađivanje regulativa i institucionalni okvir kako bi se obezbjedila pravna sigurnost i adekvatna zaštita interesa svih zemalja članica. Proširenje proizvodnih kapaciteta i globalizacija proizvodnje i trgovine u velikoj mjeri postavljaju mnoga nova pitanja koja savremena ekonomska teorija, posvećena izazovima međunarodnih ekonomskih odnosa, nastoji razjasniti. Kada se radi o međunarodnom kontekstu, integracijske procese možemo analizirati kroz političke i ekonomske teorije, ali svi ovi pristupi dijele temelj u ekonomiji. Pitanje integracije iz ekonomske perspektive može se pristupiti kroz ove dvije glavne teorijske struje: liberalne i institucionalne.

1.1.1. Liberalna ekonomska politika

Zagovornici liberalizma vjeruju u slobodno tržište i mehanizme koji omogućuju slobodno kretanje dobara, kapitala, usluga i ljudi. S druge strane, institucionalisti vide potrebu za koordinacijom ekonomske politike i stvaranjem međunarodnih institucija kako bi se postigla integracija.

Pristalice liberalnog smjera vjeruju da se ekonomska integracija može postići putem slobodne međunarodne trgovine, koja integrira određeno područje svojim prirodnim tokom. Stoga, ne vide potrebu za nadnacionalnim institucijama za provedbu integracije, čuvajući puni ekonomski suverenitet država. S druge strane, pristalice institucionalnog pristupa vjeruju da ekonomska integracija nije moguća u liberalnom okruženju, već samo kroz koordinaciju ekonomske politike pojedinih zemalja i globalno planiranje razvoja, što zahtijeva osnivanje posebnih međunarodnih institucija s nadnacionalnim ovlastima. Zagovornici liberalne teorije vjeruju da integracija, bilo na globalnoj ili regionalnoj razini, najbolje funkcionira kroz tržišne mehanizme, omogućavajući slobodno kretanje roba, kapitala, usluga i ljudi. Vjeruju da slobodna međunarodna trgovina, temeljena na konkurenciji i eliminaciji izvoznih preferencija i uvoznih ograničenja, sama po sebi integrira relevantno područje i uspostavlja ekonomsku i političku ravnotežu u svijetu i širom regionalnih područja. Liberali se protive stvaranju nadnacionalnih institucija, ali prihvaćaju mogućnost koordinacije nacionalnih privrednih politika prema dogovorenim zahtjevima. Za njih je ključni uslov uspješne integracije svjetska monetarna stabilnost i, na toj osnovi, konvertibilnost nacionalnih valuta. Protive se direktnim i indirektnim intervencijama države. Liberalisti svoje koncepte zasnivaju na klasičnoj liberalnoj teoriji, koja u slobodnom kretanju proizvodnih faktora vidi najprikladniji mehanizam za uspostavljanje globalnog tržišnog sustava, preko kojeg se integrišući nacionalni ekonomski sistemi. Međutim, suočeni s stvarnom državnom intervencijom u privredni život, prilagođavaju svoje koncepte regionalnom liberalizmu, tvrdeći da se može razvijati prema istim osnovnim principima. Zbog toga neki smatraju da je tačnije nazivati te koncepte neoliberalnim konceptima integracije. U osnovi, za liberaliste integracija različitih nacionalnih ekonomija znači integraciju tržišta ili cijena, izraženu kroz tržišni mehanizam. Stoga, dok se neki trude razumjeti ekonomsku integraciju kao proces izjednačavanja cijena, kamatnih stopa i profita, drugi tvrde da je slobodna razmjena ekonomski korisna i da se njezina dodatna korist može dokazati. U savremenim kapitalističkim uslovima, međutim, ovi koncepti susreću dvije važne primjedbe. Prvo, njihova predodžba o svjetskom tržištu kao slobodnom tržištu gdje slobodno cirkuliraju materijalni proizvodi i proizvodni faktori nije uvijek utemeljena. Današnje svjetsko tržište karakterizira prisutnost različitih monopola, što znači da tržišni mehanizmi ne djeluju potpuno slobodno (Grujić, 2022). Osim toga, u savremenim kapitalističkim odnosima

proizvodnje, država interveniše i direktno utiče na oblikovanje cijena i raspodjelu novostvorenog bogatstva. Drugo, tvrdnja liberalista da slobodno tržište donosi korist svim zemljama uključenim u integraciju izaziva dodatna pitanja i dileme. Postoji sumnja hoće li slobodno kretanje roba, usluga i drugih proizvodnih faktora stvarno koristiti svim zemljama i, ako da, pod kojim uslovima i kako će to uticati na njihov cjelokupni privredni i društveni razvoj. Neki smatraju da liberalna trgovina može uzrokovati i suprotne učinke, produbljujući nejednakosti između privrednih subjekata, proizvodnih područja i ekonomskih regija unutar date integracije. Iako su svjesni znatnih razlika između teorije i prakse, liberali i dalje insistiraju na slobodnom tržištu i slobodnom djelovanju tržišnih sila u međunarodnom kontekstu, zajedno s konvertibilnošću nacionalnih valuta. Liberalna teorija ima mnogo pristalica, ali postoje i razlike unutar nje. Možemo razlikovati rane i kasne liberaliste. Rani liberalisti promatraju integraciju kroz carinske unije i objašnjavaju njezinu korisnost za nacionalne i svjetske ekonomije učincima carinskih unija na trgovinske odnose. Kasni liberalisti brane liberalizam i slobodno kretanje proizvodnih faktora, ali također priznaju prisutnost države u suvremenim ekonomskim procesima.

1.1.2. Institucionalna ekonomska politika

Suprotstavljena stajališta liberalistima u pitanju međunarodne ekonomske integracije zastupaju institucionalisti. Oni vjeruju da liberalizacija međunarodnih ekonomskih odnosa i slobodno djelovanje tržišnih sila nisu dovoljni za stvarnu integraciju. Integracija različitih ekonomija može se ostvariti samo uz koordinaciju ekonomske politike različitih zemalja i planiranje na globalnoj razini, za što su potrebne međunarodne institucije. Jan Tinbergen je jedan od glavnih teoretičara institucionalističkog pristupa integraciji. On vidi integraciju kao proces stvaranja optimalne strukture svjetske ekonomije i koordinacije ekonomske politike kako bi se osigurala nesmetana razmjena i rast.

U posljednje vrijeme postoji tendencija približavanja liberalista i institucionalista. Shvaćajući da njihovi ideali o integraciji često nisu u skladu s stvarnošću, liberali počinju prepoznavati potrebu za regulacijom određenih aspekata svjetskog i regionalnih tržišta putem usklađene politike vlada kako bi se ublažile negativne posljedice slobodnog tržišta. S druge strane, institucionalisti se polako pomiruju s potrebom poštivanja tržišnih

zakovitosti, prepoznajući da se nadnacionalni mehanizmi suočavaju s problemima učinkovitosti. U zaključku, različite teorije integracije nude različite perspektive na procese globalne i regionalne ekonomske integracije. Kroz različite pristupe pokušavaju razumjeti kako integracija utiče na ekonomske odnose među zemljama i oblikuje svjetsku ekonomiju.

1.2. Regionalne ekonomske integracije, njihov značaj i karakter

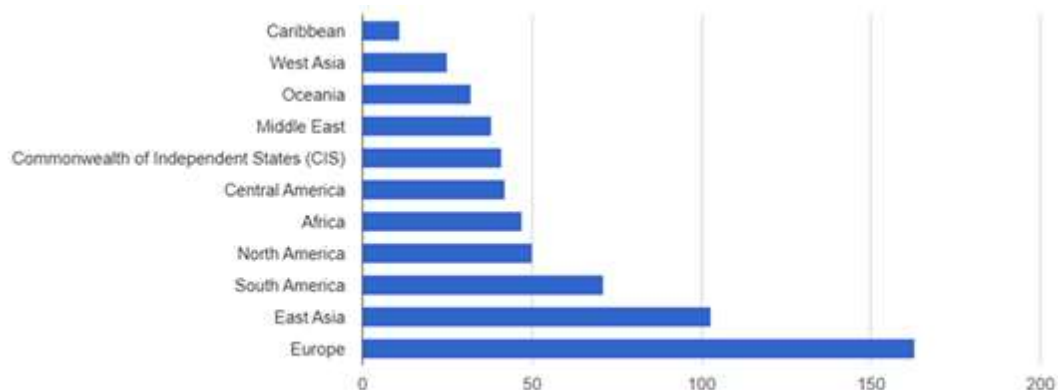
Ekonomski integracija je pojava koju vežemo za period poslije Drugog svjetskog rata, čiji značaj se kontinuirano povećava.

Najvažniji razlozi za takav razvoj događaja su (Antevski, 2007, 169):

- a) veliki uticaj međunarodnih političkih faktora na obnovu i ujedinjenje/podjelu poslijeratne Evrope,
- b) proces dekolonizacije tokom šezdesetih i rast broja država u svijetu,
- c) nastojanje nerazvijenih i zemalja u razvoju da kroz neki od oblika regionalne integracije ubrzaju ekonomski razvoj,
- d) i spor proces multilateralne liberalizacije međunarodne trgovine, što je i jedan od glavnih razloga rasta ekonomskih integracija u poslednjih tridesetak godina.

Kada se pogleda broj regionalnih trgovinskih sporazuma u svijetu, možemo zaključiti da je najveći broj istih ostvaren u Evropi.

Ilustracija 1. Raspodjela regionalnih ekonomskih integracija po regionima

Izvor: Svjetska trgovinska organizacija (2023).

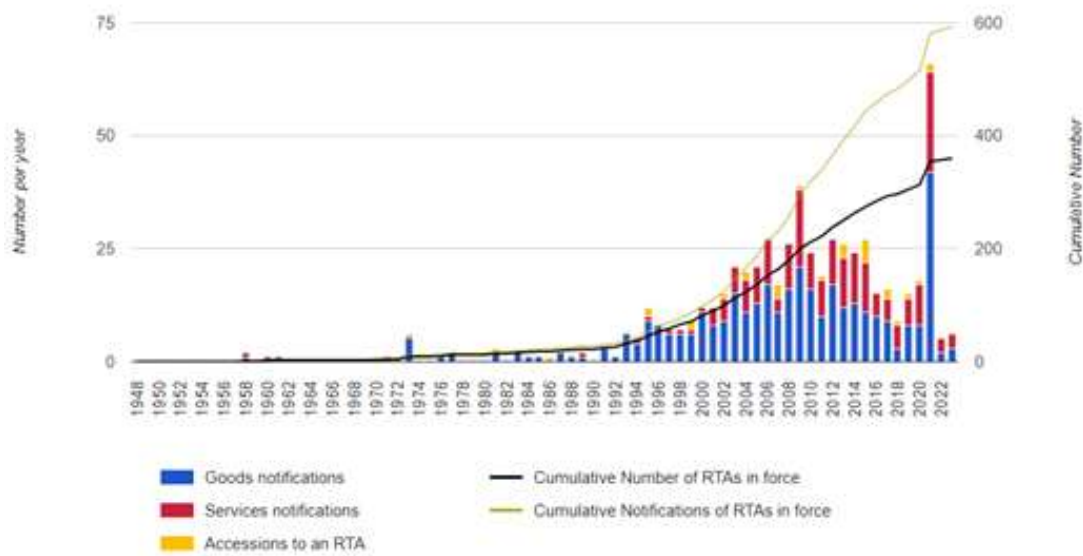
Ukoliko se posmatra evolucija regionalnih trgovinskih sporazuma u periodu 1948 – 2023 godine, jasno se vidi da je do njihovog eksponencijalnog rasta počelo dolaziti početkom devedesetih godina prošlog vijeka. Razlog za taj rast su u sporaj proceduri liberalizacije multilateralnih pravila trgovanja i komplikovanoj primjeni usvojenih pravila. Sve veći uticaj političkih razloga prilikom izbora trgovinskih partnera, i potencijalne štete koje neke zemlje mogu imati, utiču na izbor ka jednostavnijim i manje obavezujućim oblicima integracije, koji se ujedno mogu lakše ispregovarati i zaključiti, ali i kao nemogućnost ostvarivanja zajedničkih interesa svih uključenih država kroz postojeća multilateralna pravila, prvenstveno kroz pravila Svjetske trgovinske organizacije.

Međutim, kroz primjer proširenja Evropske Unije na istok, 1. maja 2004. godine, zaključuje se da se uticaj na odluke o ekonomskim integracijama posmatraju i kroz prizmu političkih odluka, što se može potvrditi i na primjeru aktuelnog procesa odobravanja kandidatskog statusa Ukrajini.³

³ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/ukraine/>

Na sastanku Evropskog savjeta 23. 6. 2022. Ukrajini je dodijeljen status zemlje kandidatkinje za članstvo u EU. U tom su kontekstu pozvali Evropsku komisiju da u okviru svojeg redovnog paketa za proširenje izvijesti Savjet o ispunjavanju uslova navedenih u mišljenju Komisije o zahtjevu Ukrajine za članstvo. Savjet će odlučiti o daljnjim koracima nakon što se u potpunosti ispune svi ti uslovi.

Ilustracija 2. Broj regionalnih ekonomskih integracija u period 1948 – 2023⁴

Izvor: Svjetska trgovinska organizacija (2023).

Povećanje međusobne zavisnosti ekonomija različitih država vodi sve ka povećanju ekonomskih integracija, tako da te procese ne možemo smatrati kao nekave slučajne pojave. Njih možemo posmatrati kao proizvod tehnološkog napretka i porasta globalnog povezivanja svjetskih ekonomija. Naravno da se pri tome ne može zanemariti ni uticaj transnacionalnih korporacija, koje kontinuirano traže nove načine za ostvarivanjem svog osnovnog cilja izraženog u sve većem obimu novčanih jedinica. Neravnomjerna raspodjela ekonomske aktivnosti, a posebno industrijske, stari je problem u ekonomiji i ekonomskoj politici. Iako su mnogi teoretičari, empirijski istraživači i kreatori ekonomske politike smatrali da će globalizacija i završetak pregovora u okviru Urugvajске runde pregovora o GATT- u, koja je rezultirala Marakeškim sporazumom o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije 1995. godine, biti put ka rješavanju problema, to nije u potpunosti tačno.

Države su kroz istoriju bile u kontinuiranoj potrazi za raznim načinima koji bi svoj privredni razvoj podigle na višu razinu. Rješenje te potrage su pronašle u raznim

⁴ Svjetska trgovinska organizacija, 31.8.2023.

vidovima međusobne kooperacije, od bilateralnih i multilateralnih sporazuma, do raznih ekonomskih integracija i udruženja. Primjere ekonomskih integracija pronalazimo u jednostavnim aranžmanima kao što su slobodna trgovinska područja, carinska unija, zajedničko tržište, ali i u veoma složenim integracijama kao što su ekonomska i monetarna unija. Ekonomske integracije su rasprostranjene po cijelom svijetu, tako da formalno ne postoje geografska ograničanje, za sklapanje takvih aranžmana.

Diskusije na temu prednosti koje donosi članstvo u određenim ekonomskim integracijama su veoma raznolike i kreću se od onih koje bespogovorno zagovaraju članstvo, do drugih diskusija koje u istom vide nepremostive probleme za države potencijalne članice. Naravno da se sve na kraju svodi na interese pojedinačnih država kako članica tako i potencijalnih novih članica.

McCalman (2002, s. 172), na primjer, iznosi vrlo realnu primjedbu koja se odnosi na uslove prijema novih članica u regionalnu integraciju; oni su često tako postavljeni da isključuju zemlje od čijeg članstva se očekuju ograničene koristi, u cilju izvlačenja renti od zemalja viših potencijala. Ovo je razlog da regionalne integracije ne mogu generisati liberalizaciju na širem planu, pa, prema njegovom mišljenju, multilateralna liberalizacija ima veći potencijal za uvećanje blagostanja, pod uslovom da je uključen veliki broj zemalja (Antevski, 2007, 170-171). Možda u navedenom možemo pronaći i objektivno objašnjenje, pored naših subjektivnih problema⁵, za zastoj u prijemu Bosne i Hercegovine, ali i država Zapadnog Balkana u članstvo Evropske Unije, kojem, barem deklarativno, sve te države teže.

Neki od osnovnih oblika udruživanja, povezivanja i inegrisanja su (Mandić, Stojanović, 2016, 166):

- a) *Zona slobodne trgovine* u okviru koje se smanjuju razna ograničenja - posebno carine - između zemalja članica;

⁵ Kako ekonomskih tako i političkih problema.

- b) *Carinski savez* koji uporedo sa postojanjem „Zone slobodne trgovine“ utvrđuje jedinstvene carinske tarife i jedinstvenu spoljnotrgovinsku politiku u odnosu na treće zemlje;
- c) *Zajedničko tržište* je razvijeniji oblik integracija koji, pored slobodne međusobne trgovine i jedinstvene trgovinske politike, obezbjeđuje i slobodno kretanje kapitala i radne snage kao i usaglašavanje ekonomske politike između zemalja članica;
- d) *Ekonomski (i valutni) savez* je svestrano međudržavno povezivanje koje pored pomenutih oblika integracije, sadrže i sprovođenje opšte ekonomske i finansijsko-valutne politike;
- e) *Regionalna unija* je najviši oblik integracije koji pored pomenutih oblika integracije (od 1 do 4), predviđa i sprovođenje jedinstvene spoljne politike. Znači da se radi o uniji država koje formiraju nadnacionalne organe, koji obezbjeđuju jedinstvenu ekonomsku, platnu i političku uniju.

Organizacije i njihove članice, međusobno se razlikuju po ekonomskom rastu, životnom standardu, trgovinskoj razmjeni, opštoj razvijenosti države i političkoj stabilnosti. Upravo zbog poboljšanja pomenutih karakteristika, javlja se interes država za formiranje ekonomskih organizacija. U praksi, nakon stupanja u određene organizacije, nekim se državama ekonomsko i političko stanje poboljša, neke ostanu u istoj situaciji kao i ranije, dok se nekim državama stanje po pitanju privrede i politike pogorša.

1.3. Prednosti i nedostaci ekonomskih integracija

Brojni istraživački radovi koji se bave tematikom integracionih procesa pružaju dovoljno osnova da se definišu osnovni efekti koje dobijamo od integracija. Većina autora posebno apostrofira prednosti koje proizilaze iz integracija, budući da nije jednostavno dokazati njihovu korisnost za sve uključene države. Analizom prednosti i nedostataka članstva u ekonomskim integracijama, nameće nam se pitanje da li i kako članstvo u ekonomskim integracijama utiče na blagostanje kako država članica tako i država izvan tih integracija.

Međutim, odgovor na to pitanje nije jednostavno dati. Budući da ne postoji mogućnost da cjelokupno svjetsko tržište bude jedinstveno, bez ikakvih ograničenja, što bi podržalo teze pristalica liberalne ekonomske škole, moramo pristupiti analizi prednosti i nedostataka koji proizilaze iz članstva u nekoj od postojećih integracija.

Prilikom analize prednosti i nedostataka ekonomskih integracija, vršimo poređenje zemalja kako po ekonomskim tako i po političkim karakteristikama. Najčešći zaključak do koga se dolazi je da razvijenije zemlje bolje prolaze od manje razvijenih.

Pri pregledu ovih pozitivnih i negativnih karakteristika, možemo se poslužiti primjerom Evropske unije.

Nedostaci regionalnih integracija u Evropskoj uniji su (Kovačević, 2008, 130):

- a) gubitak dijela suverenosti i nacionalne nezavisnosti;
- b) gubitak nacionalnog identiteta pri zakonodavstvu, propisima i standardima;
- c) smanjen uticaj nacionalne vlade;
- d) stvaranje novog centra moći u Briselu;
- e) povećana konkurencija zbog uklanjanja protekcionizma i zbog toga nerijetko gubitak radnih mjesta;
- f) povećani promet droge i kriminala dijelom usljed uklanjanja međugranične kontrole;
- g) razne teškoće uzrokovane zajedničkom politikom;
- h) integracija unapređujući globalizaciju „uvozi“ i sa njome povezane teškoće.

Zagovornici Evropske unije ističu, međutim, koristi od integracije, što uključuje (Kovačević, 2008, 130):

- a) saradnja među zemljama smanjuje vjerovatnoću rata i sukoba;
- b) stvara se nova globalna sila sa većim uticajem u svijetu, od čega sve zemlje imaju koristi;
- c) jedinstveno tržište osigurava evropskim privrednicima mnogo veći broj potrošača, a ekspanzija proizvodnje za šire tržište povećava dobit (mogu profitirati od ekonomije obima);
- d) integracija omogućuje da stvara svjetske vodeće kompanije;
- e) veća je sloboda kretanja unutar EU;

- f) dioba ekonomskih i socijalnih resursa unutar EU omogućuje brži razvoj svima;
- g) „siromašnije“ zemlje u Zajednici imaju lakšu mogućnost sustizanja „razvijenijih“;
- h) fondovi i investicije EU stvaraju nove mogućnosti u siromašnim dijelovima EU pa se regionalnom politikom otklanjaju „ostaci“ siromaštva;
- i) olakšava se napredak demokratije i razvijenih kapitalističkih odnosa u privredno nerazvijenim zemljama unutar EU;
- j) siguran pristup tržištu zemalja partnera;
- k) poboljšava pregovaračku poziciju sa spoljnim partnerima;
- l) povećava potencijale za koordinaciju određenih ekonomskih politika u cilju povećanja njihove efikasnosti;
- m) rastuće investicijske mogućnosti, budući da se očekivanja zasnivaju na rastućem stepenu sigurnosti;
- n) poboljšanjem efiksnosti kod upotrebe resursa;
- o) uklanjanje trgovinskih barijera smanjuje troškove trgovine;
- p) rastuća konkurencija na domaćem tržištu vodi do smanjivanja cijena zbog povećanog pritiska;
- q) istraživanja i inovacije mogu biti stimulisani zbog snažnije konkurencije na većem tržištu i mogućnosti da se podjele fiksni troškovi u takvom tržišnom okruženju;
- r) tržište integrisane grupe osigurava više mogućnosti za širi raspon dobara i usluga koje se mogu ponuditi potrošačima, budući da postoji poboljšanje u funkciji individualne koristi, i
- s) smanjivanje pojedinih neefikasnosti što može pokrenuti aktivnosti proizvodnji firmi ka boljim praksama poslovne organizacije.

Zaključak koji se može izvesti iz prethodnih navoda je, da ima više „koristi“ od „troškova“ regionalnih integracija u Evropskoj uniji. Po pravilu ukoliko su veći nivoi evropskih integracija, to su prednosti koje ona nosi veće.

Uz uvažavanje činjenice da koristi i štete od međunarodne trgovine nikada nisu bile pravično i ravnomerno raspoređene, što važi i za regionalne ekonomske integracije koje su u osnovi trgovinski sporazumi, osnovni dobici od integracije bi bili sljedeći Antevski, 2007, 170-171):

- a) uklanjanje barijera u trgovini, smanjenje troškova trgovine i podsticanja izvoza;
- b) siguran pristup tržištima zemalja partnera;
- c) povećane investicione mogućnosti na širem, integrisanom tržištu;
- d) povećana konkurencija na internom tržištu, sa svim pozitivnim efektima;
- e) smanjenje neefikasnosti u poslovanju firmi;
- f) iskorištavanje ekonomije obima, koje integrisano tržište omogućava;
- g) jačanje uslužnog sektora;
- h) olakšana razmena tehničkih informacija i znanja između firmi;
- i) podsticaj aktivnostima istraživanja i razvoja (Research & Development - R&D), i stvaranju novih tehnologija, proizvoda i usluga;
- j) veći raspoloživi obim roba i usluga za potrošače, što povećava blagostanje stanovništva;
- k) koordinacija ekonomskih i drugih politika među zemljama članicama;
- l) pojačana pregovaračka pozicija sa trećim zemljama i trgovinskim blokovima.

Ključno je da svaki učesnik dobija više na dugi rok nego što bi bio u stanju da dobije ako djeluje sam.

2. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAZVOJ

Globalizacija⁶ međunarodne ekonomije je jedan od najvažnijih procesa današnjice. Ona mijenja kako ekonomske trendove tako i klasične teorijske postulate i to još od početka prošlog vijeka. Prema Stiglicu oni koji kritikuju globalizaciju suviše često previđaju koristi od nje. *„Zagovornici globalizacije, imali su u još velikoj mjeri neizbalansiran pristup. Oni smatraju da je globalizacija predstavlja put koji zemlje u razvoju moraju da prihvate ako žele da razvijaju i bore protiv siromaštva. Nažalost, za mnoge u zemljama u razvoju globalizacija nije donijela obećane ekonomske koristi.“* (Stiglitz, 2002).

Globalizacija je fenomen koji obilježava duh vremena na početku novog milenijuma i najizrazitije oblikuje politiku, ekonomiju i društveni život svijeta, mada nejednako i sa različitim posljedicama. Ovaj proces, koji podrazumjeva intenzivno ekonomsko, tehnološko, političko, idejno, kulturološko i vojno povezivanje ljudi, naroda i država po modelu zapadne civilizacijske paradigme dobija sve više na intenzitetu, sa sve izraženijom tendencijom da zahvati sve sfere individualne i kolektivne egzistencije ljudi. Globalna perspektiva svijeta i univerzalizacija standarda sveukupne društvene organizacije država i naroda u njemu kao da je više kao izvjesna. To možda najbolje ilustruje činjenica da je 54. Generalna skupština Ujedinjenih Nacija posvetila ovom složenom, kompleksnom i veoma važnom pitanju svoju posebnu raspravu 1999. godine.

Ono što je, međutim, suštinski i radikalno novo vezano za ovaj fenomen i što neopravdano dugo i istrajno zamagljuje istraživačku optiku jeste iz korjena izmjenjena priroda, temelji, principi i mehanizmi međunarodnog ekonomskog, a time i globalnog političkog, geopolitičkog i vojnobezbjednosnog poretka, odnosno poretka moći i sile u svijetu.

Ideološki, savremena globalizacija se zasniva na vrijednostima liberalno-demokratskog modela zapadnog svijeta-privatno vlasništvo, individualnim slobodama i demokratiji, a njen cilj je širenje tih vrijednosti na sve prostore svijeta i svere ljudskog djelovanja. Osnovni integrišući faktori su ekspanzija slobodnog tržišta, razvoj komunikacija i

⁶ Prvo pojavljivanje termina globalizacija je zabilježeno u Websterovom rječniku American English, iz 1961. godine.

globalnih informatičkih tehnologija kao i mobilnost kapitala u materijalnoj sferi, odnosno, unifikacija mjerila vrijednosti i načini života u duhovnoj sferi.

Ovaj fenomen prati mnogo dilema. Osnovna dilema je pitanje šta je autentični smisao globalizacije. Da li je evolutivnost karaktera ili fenomen savremenog društva? Da li je ona prijetnja svijetu ili šansa za njegovo značajno popravljanje? Odnosno, da li će globalizacija svijet učiniti boljim, šireći prostore ekonomskog i tehnološkog progresa, mira, saradnje i demokratskog razvoja ljudi, naroda i država, ili će, pak, ona biti u funkciji afirmacije principa moći, totalitarizma, nejednakosti, nasilja i neizvjesnosti, to jeste u funkciji svih onih tendencija koji će nužno proizvoditi podjeljenost i supostravljenost svijeta?

Ako je osnovni smisao globalizacije da obezbjedi nesmetan protok ideja, robe, kapitala i informacija, njeno je najznačajnije obilježje, svakako, do sada nezabilježena međuzavisnost ljudi, naroda i država savremenog svijeta. Zahvaljujući razvoju informacionih tehnologija, savremena društva postaju sve otvorenija, a društveni odnosi u globalnom smislu sve transparentniji, čime se sve više razvijaju savremene forme socijalnog, ekonomskog i političkog života. U ekonomskom smislu, posebno, ona znači pristup radu, kapitalu i sirovinama na svim tržištima i proizvodnju za sva ta tržišta, što bi trebalo da omogući alokacionu efikasnost, smanjenje transakcijskih troškova i povećanje trgovine temeljene na komparativnima prednostima. Dakle, globalizacija donosi svijet koji je sve više povezan, u kome državne granice imaju sve manji značaj i u kome se ostvaruju neslućene mogućnosti tehnološkog i demokratskog razvoja života ljudi na zemlji.

Međutim pored toga što spaja i homogenizuje različita društva, globalizacija u isto vrijeme polarizuje, ugrožava i poništava njihove tradicionalne i autentične vrijednosti kulturu i istorijsko nasleđe. Kao društveni proces, koji je evoluirao, u savremenom društvu, on je primarno utemeljen na filozofiji neoliberalizma. Globalizacija promovise interese jednih i marginalizuje interese drugih društvenih grupa i zajednica. Njena najizraženija negativna posljedica je sve veća, odnosno ekstremna socijalna polarizacija, izražena u nastanku i ekspanziji siromaštva, bjede i svakovrsne neravnopravnosti u

svijetu. Otuda, nakon početnih hipereuforičnih i hiperoptimističnih pogleda na globalizaciju i njenog poistovjećivanja sa budućim planetarnim rajem, sve su izraženiji trendovi koji ozbiljno upozoravaju na sve širi spektar rizika i opasnosti koje će globalizacija logikom svoje prirode nužno proizvoditi.

Svojom neobičnom kompleksnom i protuvrječnom prirodom globalizacija je predmet brojnih rasprava, od filozofsko-etičkih i ekonomskih, do vojno-političkih, pri čemu je ona objekt naglašene idealizacije ili demonizacije i osporavanja. S jedne strane, vidljiva je težnja pojedinih država da globalizaciju predstave kao svoju ideološku platformu, koja treba da objasni njihovo liderstvo, dok s druge strane nacije i države koje su se našle pod udarom negativnih efekata globalizacije, ovaj fenomen tumače kao svojevrсни manifest hegemonizma razvijenog dijela savremenog svijeta.

Između brojnih, jedno od osnovnih pitanja oko koga se spore pristalice i protivnici globalizacije jeste i pitanje da li je globalizacija proces ili projekat (Vuletić, 2023, 80). Za pristalice globalizacije, ona je zakonomjera i nezadrživ proces čiji je osnov u širenju integracije kultura, tržišta i državnih zajednica i izgrađivanju svijesti zajedničkog života, zajedničkih problema i potrebe da se oni zajednički rješavaju. Za druge, globalizacija predstavlja projekat svjetskih centara moći kojim se ostatku svijeta želi nametnuti ekonomski liberalizam kao jedino prihvatljiv model društvenog organizovanja, a koji istovremeno obezbjeđuje ekspanziju svjetskog tržišta i finansijskog kapitala kao i ogromne matrijalne interese najbogatijih.

Neslaganje i dileme postoje i oko pitanja da li je globalizacija potpuno novih i autentičan fenomen kojim svijet postaje „jedan prostor“ u kome svi ljudi žive sličnim načinom života, primjenjuju ista mjerila vrijednosti i raspoložu sličnim mogućnostima, kako misle pristalice globalizacije, ili se pak radi o procesu teritorijalne ekspanzije svjetskog kapitalističkog sistema, kako misle oni koji sa skepsom gledaju na globalizaciju u njenom savremenom poimanju. U koncetualnom sagledavanju globalizacije nastavak je stavljen na ekonomski društveni aspekt. Ekonomski aspekti globalizacije se baziraju na stvaranju velikih kompanija, seobi kapitala, produbljanja svjetske podjele rada, tehnološkom razvoju, razvijanju tržišta znanja i informacija i podstivanju preduzetničkih aktivnosti.

Društveni aspekt globalizacije se ogleda u političkim, socijalnim, moralnim i drugim vrijednostima koje poprimaju jednu novu dimenziju.

2.1. Ekonomska globalizacija

Svi raniji kriterijumi podjele, politički ideološki, nacionalni, klasni, vjerski i sl. danas se zamagljuju marginalizuju i podčinjavaju osnovnom *globalno ekonomskom kriterijumu* koji vodi dominaciji i moći onih koji imaju kapital, preko kojeg se sve ostalo rješava. Tom globalnom cilju koji ne bira sredstva i metode realizacije, sve je podređeno, jer se koriste svi ljudski izumi, dostignuća i kompletan naučno-tehnički progres, ali i mnoge na izgled ne prevaziđene dogme. Ideološki i sve druge razlike se potiskuju u drugi plan, a sve zbog ekonomskog interesa. I politički protivnici su ekonomski partneri. Ekonomskim metodama i mjera se postižu bolji efekti nego bilo kojim drugim. Ekonomska moć je postala glavni instrument međunarodnim odnosima, a ekonomska konkurentnost dominantno određuje kurs globalne politike.

U praksi ekonomija i politika su izuzetno povezane i neodvojive jedna od druge, pri čemu u nacionalnim okvirima politika dominira nad ekonomijom, dok bi se za međunarodne odnose, posebno za današnje globalne odnose, moglo zaključiti da ekonomija određuje vođenje politike. Ekonomski moćnici preko investicionog kapitala i globalne proizvodnje dominiraju na svjetskoj ekonomskoj sceni. Ekonomska moć danas zapravo koristi političku, vojnu i drugu moć za ostvarivanje svojih ciljeva.

Gotovo četiri vijeka međudržavnom organizacijom svijeta vlada model zasnovan na teritorijalnom suverenitetu, zabrani mješanja u unutrašnje stvari države, relativno visokom nivou kooperacije i na nepostojanju nadređenog nad državom. Krajem 20. vijeka sve ove stvari dovedene su u pitanje. Nove forme i oblici multilateralne saradnje i kooperacije i globalna politika uspostavljaju veliki broj vladinih, međunarodnih i nevladinih organizacija koje djeluju umjesto gore navedenih principa. Na početku 20. vijeka postojalo je 37 međunarodnih i 176 međunarodnih nevladinih organizacija, a krajem istog taj broj je dostigao vrlo impresivne vrijednosti, 6.743 međuvladine i 47.098 nevladinih organizacija (McGrew & Held, 2002). Spoljni unutrašnji poslovi, razni mehanizmi i dr. nisu više u nadležnosti samo i isključivo država. Demokratski procesi su

mogli dobiti svoje mjesto samo u okviru nacionalne države i ekonomije dok globalizacijski trendovi danas pružaju i druge mogućnosti.

Državama slabi moć prije svega zbog sve moćnijih međunarodnih transnacionalnih korporacija (TNK). Međutim pored svega, nacionalna država je još realni činilac savremenog svijeta. Pristalice globalizacije, prije svih neoliberali imaju velika očekivanja od postepenog ukidanja i slabljenja moći države, koji kroz taj proces, vide šansu za ubrzanje procesa globalizacije i ostavljanja ekonomskih tokova bez kontrole.“ U procesu iščezavanja društva organizovanih u nacionalne države, postmodernizam prepoznaje *kraj politike*, u šta nadu polaže i neoliberalizam, koji bi želio da, koliko je moguće, upravljačke funkcije prepusti tržištu“ (Hebermas, 2002, 67) Današnja organizovana nacionalna država je oblik novijeg datum. Otuda jedan od argumenata za ukidanje nacionalne svijesti može biti i istorijski jer je ona (nacionalna država) nastala umjesto prethodnog društveno-ekonomskog sistema. Proizilazi da je nacionalna država samo jedan od razvojnih oblika društveno-ekonomskih sistema i slabljenja njene moći treba prije svega posmatrati sa aspekta, da li to vodi ka napretku ili istorijskoj regresiji, odnosno da li je ovo oblik veoma dobro poznatog kolonijalizma i imperijalizam. Globalisti u ovome vide sve veću isprepletenost i povezanost različitih društava, dok ovi drugi navode argumente poput novog kolonijalizma i dominacije zaklopljene brojnim humanitarnim terminima. U ovom kontekstu i kontekstu suprostavljanja stavova oko globalizacije, važno je analizirati pitanje regionalizma i njegovog uticaja na iste.

Proces regionalizacije može biti primjer za uzoran *suživot*, ali i podsticaj za dalje sukobe na nekim novima osnovama. Stvaraju se nove regionalne cijeline (Evropska unija, pokušaj povezivanja država bivšeg SSSR-a u Zajednicu nezavisnih država, prijedlozi o stvaranju afričke federacije, povezivanju azijskih država, itd.) koji mogu međusobno da se sukobljavaju na možda i do sad nepoznat način.

Novi trendovi u regionalnim trgovinskim sporazumima dovode do novih sporazuma, vrlo često bilateralnih, koja u krajnjoj instanci ne utiču na ukupan obim potencijalnog obima trgovine, niti zamjenjuju već postojeće sporazume.

Ovo uključuje regionalne trgovinske sporazume u (Svjetska trgovinska organizacija,

2023):

- a) Azijsko-pacifičkom regionu, stupanjem na snagu Sporazuma o sveobuhvatnom i progresivnom transpacifičkom partnerstvu (CPTPP) (potpisalo ga je 11 država);
- b) Azija, uz potpisivanje Regionalnog sveobuhvatnog sporazuma o partnerstvu (RCEP) između članica Asocijacije zemalja jugoistočne Azije (ASEAN) i šest drugih članica STO;
- c) Latinska Amerika, uspostavljanjem Pacifičkog saveza između Čilea, Kolumbije, Meksika i Perua; i
- d) Afrika, stupanjem na snagu Afričke kontinentalne slobodne trgovinske zone (AFCFTA) i pregovorima o Tripartitnom sporazumu, koji povezuje strane sa Zajedničkim tržištem za istočnu i južnu Afriku (COMESA), Istočnoafričkom zajednicom (EAC) i Južnoafrička zajednica za razvoj (SADC).

Duboka nejednakost, provalija između svijetova, snažan je podsticaj fundamentalizmu i agresivnom nacionalizmu koji svijet dijeli u sukobljene civilizacijske blokove i etničke enklave (Pečuljić, 2023, 24). Ako bi ovo bila jedina moguća solucija onda bi globalizacija političkih tokova bila razumna i prihvatljiva, makar u cilju spječavanja globalnih posljedica. Međutim, ovde mora biti pristna i bojazan (Avramov, 1988, 100) da se iz proklamovanja univerzalnog ne krije specifična težina jednog entiteta da se mirnim putem proširi na sva područja i tako započne proces, a poslje se ispostavi, da oni koji ga vode, nemaju snage da ga dovedu do kraja. Univerzalizam je ideologija Zapada i ono što oni vide kao univerzalizam nezapadnjaci vide kao imperijalizam. Zapad bi trebao da shvati da je njegova veličina u posebnosti, a ne u univerzalnosti. Univerzalizam je pogrešan, nemoralan i štetan (Petrović, 2011, 16.) Pogrešan je, jer smatra da je kulturna raznolikost istorijski uslovljena, nemoralna s obzirom da koristi imperijalizam za ostvarivanje svojih ciljeva, a opasan jer može da dovede do globalnog rata. Glavni problem Zapada je što hoće da preoblikuje svijet po svom ugledu, a nema moći za to (Vuletić, 2023, 96).

Moć i svjetsku dominaciju Zapada ostvario je još početkom 16. vijeka, poslije otkrića Amerike i oplovljavanjem Afrike, nešto kasnije i njegova priča bi trebalo da postane jedinstvena priča cijelog čovječanstva. U narednim vijekovima to je u mnogome i

ostvareno, ali proces nikad nije doveden do kraja. Da bi se taj proces nastavio, i eventualno doveo do kraja, danas bi bilo neophodno i najefikasnije stvoriti neku vrstu univerzalnog svjetskog poretka. Takav poredak služio bi kao legalno i moralno pokriće za mnoge poteze koji danas tumače jednostavno, kao demonstracija sile. Pojedini autori predlažu da se globalizacija sprovodi u dva istovremena procesa. Prvi je uvođenje liberalne demokratije američkog tipa u što veći broj država, a drugi naknadno legitimisanje tog poretka nekom vrstom pravnih normi. To se najjednostavnije može postići zamjenom dosad postojećeg međunarodnog u kosmopolitisko pravo. U tom slučaju nacionalna država bi se morala odreći prava najvećeg reda, a to je pravo na upotrebu sile tj. Monopol na nasilje koji svaka država (konsenzusom svojih glasača) posjeduje. Ali u tom slučaju je neophodno osnivanje međunarodnih sudova sa obavezujućim odlukama. Svedoci smo da se nešto slično pokušava uspostaviti u liku Međunarodnog suda pravde u Hagu, ali je veoma indirektno da pojedine najmoćnije države Zapada, istovremeno najvatreniji zastupnici globalizacije, odbijaju da ga ratifikuju ne želeći da postoji makar i teorijska pretpostavka da bi njihovi građani pred njima za nešto morali da odgovaraju. Uspostavljanjem jedinstvenog svjetskog poretka i ukidanjem velikog broja malih i velikih monopola, bio bi smanjen rizik od zloupotrebe svakog od njih pojedinačno, ali bi se istovremeno povećao rizik, ukoliko bi se taj jedini monopol našao u pogrešnim rukama.

Totalizam u međunarodnom djelovanju SAD na ivici je legitimnog i prećutno prihvaćenog globalnog državnog terora. To je samo spoljašni izraz unutrašnjeg orvelizma SAD u licu usavršenog visoko-tehologizovanog vojno civilnog, finansijsko-ekstraprofiterskog, bezbjedonosno-obavještajnog i medijsko-komunikacijskog korporativizma. Slom komunističke super sile Sovjetskog Saveza i bipolarnog međunarodnog geopolitičkog poretka globalne ravnoteže moći, omogućili su SAD da konačno sazri izgubi svoju dugo gajenu i njegovanu nezavisnost planetarnog svetionika demokratije i ljudskih prava (Grujić, 2021). Izgubivši velikog suparnika, SAD je iznikla u moćni, efikasni sistem prinude, sile, kontrole, diktata, globalna SAD (pre)oblikuje i obmanjuje unutrašnje i međunarodno mnjenje, svijest i pogled na svijet, preseljava i skorjenjuje čitave narode, sužava i svodi teritorijalne suverenitete država na pašaluke, gubernije i protektorate, stvara novoimišljene državne hibride, pokušava da ograniči

spoljnotrgovinski suverenitet značajnim ekonomskim silama, vlada svim najvećim izvorima energije svijeta, osim Sibira. Riječ je, dakle, o nastojanju SAD da svim sredstvima nametnu ostatku svijeta svoje unutrašnje društvo, političko i ekonomsko (civilizacijsko) biće kao jedinu alternativu razvoja, i da svim sredstvima ovlada svim (globalnim) odnosima, tokovima procesima i resursima u međunarodnom društvu, svim njegovim vitalnim geopolitičkim, geostrateškim i geoenergetskim prostorima, i da njegovu bezbjednost kako regionalnu, tako i globalnu, a možda i sudbinu, drži pod svojim odlučujućim nadzorom i kontrolom, a sve radi zadovoljenja, stabilnog unapređenja i odbrane svojih dugoročnih matrijalnih potreba interesa i vrijednosti.

Ako naučno-tehnički pogres, odnosno savremena telekomunikacija predstavljaju nervni sistem, globalna ekonomija predstavlja kapilare, arterije i krvotok svijeta (Pečuljić, 2002, 61) koji vodi prema sve gušćoj mreži ekonomske povezanosti i međuzavisnosti svih sa svima. Istovremeno, sve je obimnije slobodno kretanje kapitala i povećana dominacija finansijskih tržišta i transnacionalnih korporacija nadnacionalnim ekonomijama. Za potpunu sliku i razumjevanje stvari neophodno je ovdje dodati i Međunarodni monetarni fond (MMF), svjetskog ekonomskog arbitra. Tako transnacionalni finansijski kapital, TNK i MMF čine trijumvirat sila koji vlada globalnom ekonomijom, što i nije novo. Nov je njihov gigantizam, gigantska masa transnacionalnog finansijskog kapitala koji 24 časa dnevno slobodno kruži zemaljskom kuglom, razmjere transnacionalni korporacija, čiji kapital daleko nadmašuje prihode malih i velikih država. Nova je njihova globalna mobilnost, slobodna cirkulacija, uniformirani kodeks ponašanja koji vlada na svjetskom ekonomskom prostoru i pravila strukturalnog prilagođavanja.

2.2. Naučno tehnički progres i industrijska znanja

Poslednjih nekoliko decenija obilježeno je, pored ostalog, i time da se svakih deset godina najavljuju novi napretci u industrijskim tehnologijama, najavljujući tako bolji život, jeftinu energiju, jeftinu hranu da bi se eliminisala glad i sl. i nastanak moderne globalizacije vezuje se za period posljednje (dvije i po) decenije 20 vijeka. Sa naučno-tehničkog stanovništva to je period snažnog razvoja nauke i tehnologije i telekomunikacije. To, uz krupne geopolitičke promjene, trijumf zapadnocivilizacijskog pogleda na svijet i neoliberalne principe socijalne organizacije savremenih društava raspada bipolarne podjele svijeta, sve snažniju i ničim ograničenu dominaciju SAD, predstavlja ključne pretpostavke u kreiranju odgovarajućeg društvenog konteksta za (nastanak) i ubrzano širenje procesa globalizacije. Znanje je oružje moći, a efektivna mobilizacija talenata je put za sticanje moći⁷. Postoji opšta saglasnost da su razvoj na polju informacione tehnologije i telekomunikacije predstavljali najsnažniju pokretačku silu procesa globalizacije i kreiranje uslova nastajanja svjetskog društva i radikalno novih standarda i pravila društvene i individualne egzistencije ljudi. Ima i autora koji zastupaju gledišta da je globalizacija dominantno tehnološki uslovljen, vođen i kontrolisan civilizacijski proces i da su njen intenzitet i domet određeni nizom tehnološkog razvoja njenog aktera. U prilog takvom gledištu navodi se stav da ni „Hanibalu, ni Cezaru, ni Aleksandru Makedonskom, ni Fridriku Barbarosi, ni Napoleonu, ni Hitleru nije nedostajalo ni ciljeva ni motiva u svojim naprednim globalističkim iskoracima i pokušajima ostvarivanja svjetske dominacije, ali im je nedostajala odgovarajuća tehnologija, prevashodno vojna, da ostvare svoje planove”⁸

Izgleda gotovo očigledno da nesaglediva snaga znanja pretočenog u najrazličitije informatičke, telekomunikacione, industrijske, energetske i druge visoko sofisticirane tehnologije ima presudan uticaj na tok, formu i brzinu procesa globalizacije. Prirodna tehnološke revolucije nosi ogroman globalizirajući potencijal, kreirajući nove civilizacijske paradigme. Zato je danas sasvim jasno da je globalizacija objektivno bez tehnologije nebi bila u moguća i da ne bi sigurno dostigla sadašnju formu, da u njenim osnovama leže najveći dometi revolucije znanja.

⁷Avramov S., (1998:231)

⁸ Pokrajac S., (2003:111)

Najsnažniji aspekt uticaja tehnološke revolucije na tokove globalizacije, kako zaključuje Pečuljić, ogleda se u kompresiji realnog vremena i prostora. Fascinantni razvoj informatičke tehnologije i telekomunikacije, kao i dostupnost sve većem broju korisnika, doprinjelo je da fizička udaljenost postaje sve manja prepreka. Dostignuća u elektronskoj komunikaciji kreiraju svijet gdje svi mogu da vide u realnom vremenu događaje koji se dešavaju na različitim prostorima svijeta, stvarajući tehničku podlogu za masovnu, brzu i jeftinu komunikaciju. Preko tri hiljade komercijalnih satelita i milijarde televizora (Pečuljić, 2002, 54) pretvara svijet u jedinstven planetarni prostor, a internet tehnologija, kao kruna tog razvoja, doprinosi takvom porastu globalnog dometa modernih komunikacija i univerzalne bezžične povezanosti kakva se samo prije pedeset godina nije mogla zamisliti. Broj korisnika interneta raste rapidno u poslednje dvije decenije. Takav tehnološki trend ima ogromne socijalne ekonomske i političke implikacije, doprinoseći širenju znanja i informacija i do najudaljenijih prostora svijeta i generalno promovišući otvorenost koja je suštinska za demokratski razvoj svijeta i povezanost kao pretpostavka globalnog društva.

Internet je oličenje privrede bez granica. Lično prisustvo na određenom geografskom prostoru ili mjestu više uopšte nije neophodna. Brz razvoj masovnih komunikacija svih vrsta revolucionisao je odnos prema drugim dijelovima svijeta, a infrastrukturna dimenzija tehnološke revolucije predstavlja osnovu za sve brže i svestranije povezivanje sve većeg broja društva, kapitala, roba, usluga, radne snage i informacija na velike distance. Države, narodi, grupe i pojedinci postali su povezani i međuzavisniji. Globalna kultura i slični globalni profili približili su različite države. Primjena informatičke tehnologije, unaprijedila je transportne mogućnosti i otvorila prostor za ubrzani prenos ideja, dobra, kapitala i ljudi, stvarajući mogućnost za znatno jače i brže povezivanje različitih dijelova svijeta pospješujući nastavak društvenih procesa i odnosa koji nisu zasnovani na sistemu nacionalnih odnosa, već univerzalnom sistemu vrijednosti.

Prvi korak ka stvaranju jedinstvenog globalnog prostora predstavlja smanjivanje distance koja je vjekovima predstavljala nezaobilaznu prepreku povezivanja svijeta. Priroda modernih komunikacija gotovo da omogućava, poništenje razdaljina i teritorijalnih

granica, što je vjekovima prije važilo kao osnovna prepreka stvaranju globalnog društva. Tiranija distance je prevaziđena, izolacija je eliminisana, lokalna informacija je postala univerzalna informacija. Mogućnost putovanja sa jednog kraja svijeta na drugi drugi za samo nekoliko časova, umjesto za više godina kako je bilo na početku nove ere, predstavlja osnovu nastajanja „globalnog sela“. Zato se opšte prihvaćenim smatra ”*da je informatičko doba jedno od velikih, vjerovatno najvećih revolucija u istoriji, sa socijalnim, ekonomskim i političkim implikacijama*”⁹.

Značajan doprinos nastajanju globalnog poretka pored kompresije vremena i prostora. Rasprostiranje istorijskih, socijalnih, ekonomskih i tehnoloških formi organizovanja društva širom svijeta. Naučno-tehnička i informatička revolucija su pokretač ubrzanog ritma globalizacije slobodne cirkulacije roba, kapitala ideja i rasprostiranja istovjetnih političkih formi. Na taj način društva zadobijaju mnoga slična obilježja, počev od oblika proizvodnje preko izgleda gradova, do profesionalne i socijalne strukture institucija. Novinu modernog globalnog sistema predstavlja širenje društvenih odnosa kroz nove dimenzije: tehnološke, organizacione, administrativne i pravne aktivnosti, kao i stalno jačanje međuzavisnosti posredstvom moderne komunikacije i nove informacijske mreže uslovljavajući sve veću geografsku i socijalnu pokretljivost. Na taj način naučno tehnološka revolucija postala je motorna snaga ekonomskih i političkih integracija i materijalna osnova ideja globalizacije svijeta.

Savremene telekomunikacije predstavljaju osnovu nastajanja globalne ekonomije. Novi stepen globalizacije proizvodnih procesa nezamisliv je bez novih tehnologija, koje predstavljaju moćan instrument trenutnog komuniciranja transnacionalnih korporacija. Danas je sve nemoguće zamisliti elektronske transakcije bez mreža superkompjutera i jeftinih komunikacija. Tehnološki progres druge polovine 20. vijeka omogućio je stvaranje globalne poslovne strukture, a razvoj mikroelektronike omogućio je komunikacionu pokrivenost cijele planeta. Uticaj elektronike, telekomunikacija i savremene informatičke tehnologije na stvaranje globalnog finansijskog tržišta još je neposredniji. Naime, ako se ”*kompjuterskom operacijom u jednom trenu gigant -kraj svijeta, tada ekonomija raskida*

⁹ Castells, M, (2000:231). *The Information Age: Economy, Society and Culture* (orig, publisher -Blackwell Publishers, Oxford), Golden Marketing, Zagreb

svoje prostorne granice i postaje planetarna” (Pečuljić, 2002, 57).

Sa postindrustijskim društvom i posebno kompjuterskom revolucijom, centralna pokretačka sila razvoja i ključ resurs kontrole i upravljanja društvenim i privrednim procesima postaje informacija. Na taj način treća naučna-tehnološka revolucija označava formiranje informatičkog društva u kome se nove vrijednosti ne stvaraju prvenstveno fizičkim radom već novim znanjem i inovacijama. Superiornost znanja veoma ubjedljivo se iskazuju kroz moć kompjutera da operaciju brojanja jednog trilionu završni za nekoliko sekundi, dok za istu operaciju čovjeku treba više od trideset godina¹⁰. Znanje je postalo najznačajniji resurs informatičkog društva značajan i nezaobilazan element strukture proizvodnih snaga i njene tehničke i naučne kompetencije.

Softver ekonomija, kao i novi tip proizvodnje sve više postaje preovladavajući model globalne ekonomije, omogućavajući posebno ubrzani razvoj mikroelektronike, informatike, biotehnologije telekomunikacija i industrije aviona. Svim ovim granama zajedničko je znanje kao osnovni izvor njene komparativne prednosti, što predstavlja izvor njihove ogromne profitabilnosti. Zasnovana na izuzetno brzom razvoju procesorske moći, industrija informatičkih tehnologija brzo je razvila sopstveno stabilno tržište, potiskujući starije tehnologije. Razvoj informatičkih tehnologija omogućio je kontrolu složenih sistema druge vrste i danas je osnov za razvoj naprednih tehnologija uopšte. Predstavu o astronomskim razlikama između klasične industrijske i supermoderne tehnologije stvaranju nove vrijednosti pruža podatak, prema kome proizvodnja teretnog broda iznosi 1, kolor televizor 6, video kamere 30, superkompjutera 1777, satelitske tehnika 20.000 jedinica nove, dodatne vrijednosti.

Razvojem informatičkih mreža i telekomunikacijskih i transportnih sredstava stvorena je globalna infrastrukturna mreža kao i važno obilježje globalnog društva. Globalna sredstva komunikacija nisu omogućila samo povećanje ekonomske efikasnosti, promet roba i transfer finasija već doprinjela i krupnim društvima promjenama usmjerenim ka stvaranju globalne zajednice. Pad troškova međunarodnih transakcija dovodi do širenja mreža socijalnih integracija, samim tim i do stvaranju društva prevazilaze nacionalne granice.

¹⁰ Isto, str.58-59

Globalna delokacija ruše dosadašnje predstave o sopstvenom identitetu, dovodeći u pitanje tradicionalni identitet i koncept nacije i nacionalne države. „Naše doba je na pragu intelektualne i političke transformacije koja će vjerovatno biti kardinalnija od one koju je izazvao pronalazak štampe i koja će se razvijati daleko brže” (Kisindžer, 2003, 321).

Iz ukupnog miljea industrijske tehnologije koja obaveća izdvajamo nanotehnologiju (World Watch Institute, 2006, 83-100) jednostavno zbog toga što dosadašnji uspjesi, očekivanja itd. obećavaju najveću i najrealniju industrijsku revoluciju ikad viđanu, a njeni uticaja mjereći se sa učenicima većinom od onih koje je donjela parna lokomotiva, električna energija, tranzistor i internet. Ona može pružiti poboljšanje uslova života siromašnih u državama u razvoju i ima izuzetan potencijal za globalno čovjekovo okruženje preko energetski efikasnog proizvodnog procesa bez otpadaka koji ne nanose štetu ni okolini ni ljudskom zdravlju. Ona nudi mogućnost razvoja jačih, lakših materijala, jeftinih solarnih ćelija i senzora, bržih kompjutera s većim kapacitetom memorije, filtera za prečišćavanja vode, molekula koji ubijaju rak, itd. Od nje se očekuje stvarno džinovski uticaj, zbog transnacionalne korporacije i vlade pojedinih država posljednjih godina ulažu u istraživanje i razvoj nanotehnologije više od deset milijardi dolara godišnje. Evropska unija, SAD i Japan su najveći nano-invaestitori.

Oko 60 država osnovalo je nacionalne nanotehnologije institute i programe. Nacionalna inicijativa za nanotehnologiju SAD potrošila je u 2001. godini više od pet milijardi dolara za istraživanje i razvoj u nanotehnologiji, što je poslje slijetanja Apola na mjesec najveće ulaganje (World Watch Institute, 2006, 84). Ova institucija raspoređuje fondove na jedanaest federalnih agencija i isti su u period od 2001. do 2005. više nego udvostručeni. Istovremenom američkom ministarstvu odbrane dodjeljen je finansijski iznos veći nego bilo kojoj federalnoj agenciji. Procjenjuje se da je formirano oko 1200 nanonatalnih korporacija, od kojih je polovina u SAD, i da će vrijednost komercijalnih proizvoda koji u sebi sadrže nanotehnologiju do 2014. dostići 2,6 milijardi dolara, što je 15% globalne industrijske proizvodnje ili što će biti jednako zajedno industriji informatičke tehnologije i telekomunikacija (World Watch Institute, 2006, 84).

Nanotehnologija nije izolovani sektor, već niz tehnika koje se koriste za manipulaciju materijala u nano svetu, gdje se veličine mjere milijarditim dijelovima metra. Potrebno je da se jedan do drugoga, poređa 10 atoma vodeonika da bi se dobio jedan nanometar. Molekul DNK je širok oko 2,5 nm. Istinska noć nauke nanodimenzija leži u mogućnosti da približi različite telekomunikacije koje mogu da funkcionišu u svom svijetu. Sa aplikacijama koje obuhvataju sve industrijske sektore, tehnološko približavanje u nano svijetu postaće strateška platforma za globalnu kontrolu proizvodnje, hrane, poljoprivrede i zdravlja tokom narednih godina.¹¹ Nanotehnološke sirovine su hemijski elementi periodičnog sistem, osnov za izgradnju svega, živog i neživog u nanosvijetu, gdje vlada kvantna fizika i gdje osobine materijala mogu dramatično da se mjenjaju.

Imajući sve ovo u vidu predstoji oštra borba oko toga ko će imati vodeću ulogu na nanotehnološkom tržištu, vrijednom hiljadu milijardi dolara, koji će osvojiti tehnologije nananovelečine i po kojoj cijeni. Na osnovu nekih mišljenja intelektualna svojina igraće odlučujuću ulogu u ovom raspletu, a da će patenti na nanotehnologiju baciti veću senku nego što je to do sad bio slučaj sa bilo kojom modernom tehnologijom. Najveće transnacionalne korporacije, vodeće akademske laboratorije i nanotehnološke fabrike u začetku utrkuju se da osvoje kontrolu monopola ovog globalnog tržišta. Tako je američki Zavod za patente samo u 2003 godini izdao 3630 patenata koji se odnose na nanotehnologiju, što je oko 50% više nego u periodu 2000. do 2003. godine (i u poređenju sa 4% patenata koji se odnose na sve oblasti tehnologije). Pet država sa najvećim brojem

¹¹Nauka nanodimenzija nudi mogućnost za različite tehnologije, uključujući biotehnologiju, kognitivne nauke, informatiku i robotiku, koji se sastaju sa nanotehnologijom kao njen osnovni pokretač. Logika tehnološke konvergencije leži u razumjevanju da cjelokupna materija, osnovana za sve nauke, potiče iz nanosvijeta gdje nailazimo jedinstvo materije, odnosno razliku između materija u makrosvetu prestaju da postoje na nivou atoma i molekula. U nanosvijetu nema razlike između žive i nežive materije npr DNK postaje samo još jedan molekul koji može da se kombinuje ili zamjenjuje sa drugim. Naučnici vlade u Japanu, SAD i EU unapređuju tehnološku konvergenciju kroz različite strategije, uvjereni da će to podstaći ogromnu industrijsku revoluciju i društvenu renesansu, a što je garanciju za nevjerovatno bogatstvo, zdravlje, a u slučaju SAD, vojnu dominaciju bez presedana. Tehnološka konvergencija svodi se na BANG-težnja za kontrolom cjelokupne materije života i zdravlja kroz rukovođenje bitima (informaciona tehnologija), atomima (nanotehnologija), neuronima (kognitivna neuronauka) i genima (biotehnologija) mada je u SAD u opticaju NBIC (nanotehnologija, biotehnologija, informatika i kognitivna neuronauka), a u EU CTENS konverirajuće tehnologije za evropsko naučno udruženje). Dakle, nano tehnologija će otvoriti put inženjeringu neurona, tko da naši mozgovi mogu da *razgovaraju* direktno sa kompjuterima, virusi mogu da se naprave da djeluju kao mašine ili čak kao oružje, kompjuterske mreže mogu da se spoje sa biološkim mrežama i da tako stvori vještaču inteligenciju ili super sisteme za nadzor. Prema američkim tvrdnjama, kroz 20-tak godina tehnološka konvergencija poboljšaće djelovanje ljudi na radnim mjestima, na igralištima, u učionicama i na bojnopolju. Neki vjeruju da BANG može čak da eliminiše smrt, što bi dovelo do fundamentalne promjene ljudskog stanja- ispunjenja sna za jedne i noćne more za druge.

patenata su: SAD (5228), a sljede Japan (926), Njemačka (684), Kanada (244) i Francuska (183). Među pet najuspješnijih koji se nalaze na vrhu su četiri transnacionalne korporacije i jedan univerzitet - svi iz SAD.

Sadašnje grabljenje za nanotehnološkim patentima podsjeća na početke biotehnologije. I dok biotehnološki patenti polažu parvo na biološke proizvode i procese, nanotehnološki patenti bukvalno mogu da polažu pravu na udio u hemijskim elementima, kao i u jedinjenima, kao i u sredstvima u koja su ugrađeni. Jednostavno, molekularni nivo proizvodnje daje nove mogućnosti za munjevitu kontrolu monopola kako žive tako nežive materije. Za neke riječi nanobiotehnologija priziva vizaje eksponencijalno samoumnovažećih *nanobota* (robotičkih mašina nanoveličine), koji su van kontrole i satiru planetu sve dok od nje ne ostane ništa. Ovaj termin se u suštini odnosi na integraciju bioloških materijala sa sintetičkim materijalima radi izgradnje novih molekularnih struktura. Sintetička biologija se bavi laboratorijском konstrukcijom novih živih sistema koji mogu da se programiraju da obavljaju posebne zadatke. Dakle, kada se u sintetičku biologiju uključi integracija živih i ne živih dijelova nanoveličine, onda ona predstavlja sinonim nanobiotehnologije.

Uporedo sa trkom u istraživanju i razvoju, sve je više oni koji ukazuju na nanotehnologije osim dobrog donosi i jedinstven rizik po zdravlje ljudi i okolinu. Ali, proizvodi nanotehnologije su već pojavili na tržištu i to bez javne svijesti bez odgovarajuće kontrole. Više od 720 proizvoda koji sadrže nanočestice, koje nisu regulisane i označene, nalaze se na tržištu (preparati za njegu kože, sredstva za prskanje poljoprivrednih površina, aditivi za hranu). Pri čemu nijedna država nije uvela sistem kontrola koji se odnosi na naočestice. Dakle, neophodna je javna rasprava i donošenje regulative iz ove oblasti.

U kontekstu pravednosti i razuma, nanotehnologija bi mogla da donese koristi siromašnima, čistiju vodu, jeftinu energiju i bolje zdravlje. Takođe bi moglo da bude značajnih ekoloških koristi od zamjene nekih konvencionalnih materijala novim nanomaterijalima. Ali u svijetu kakav je ovaj danas, gdje preovlađuju privatizacija nauke i nezapamćena konkurencija transnacionalnih korporacija, tehnološki imperativ i težnja za profitom su ti koji podstiču revoluciju nove nauke-a ne potrebe ljudskog razvoja i

socjalna pravda. Zato, da li će siromašne zajednice imati koristi od nanotehnologije, da li će imati pristup nanotehnološkim proizvodima, da li će države u razvoju imati pristup novim nanotehnologijama koje se razvijaju za vojne potrebe, da li će današnje grabljenje za nanotehnološkim patentima uspostaviti mega monopole na osnovu elemente koji su bazični u izgradnji cjelokupnog prirodnog svijeta? Ukoliko se nastave sadašnji trendovi nanotehnologija će dalje koncentrisati ekonomsku moć u rukama transnacionalnih korporacija i produbljivati jaz između bogatih i siromašnih. Kada su osnovni problem siromaštvo i društvena nepravda, nove tehnologije za to nikada ne predstavljaju idealno rješenje.

2.3.Globalno tržište i transnacionalni finasijski kapital

Glavni procesi globalizacije privrede, globalizacija proizvodnje, trgovina i finansija nalaze se u rukama transnacionalnih korporacija koje kroz gustu mrežu odnosa oblikuju jednu integrisanu globalnu ekonomiju. Proces ekonomske globalizacije zasnovan na neoliberalnom modelu, odnosno na afirmaciji tržišnih principa privređivanja i marginilizaciji državne intervencije uslovio je da prostornu reorganizaciju privrednih aktivnosti, internacionalizaciju kapitala, proizvodnih odnosa i proizvoda široke potrošnje i tržišnu konkurenciju. Time internacionalizacija proizvodnje trgovine i finasijskih transakcija predstavljaju ključne aspekte globalnih ekonomskih odnosa. Globalizacija koja nameće promjene u strukturi međunarodne proizvodnje i potrošnje smanjuje važnost prostorne distance između sirovina, proizvodnje i tržišta i porast stranih ulaganja u privredi širom svijeta, pri čemu formiranje svjetskih tržišta i djelovanje transnacionalnih korporacija predstavljaju osnovne karakteristike tog procesa. U tom smislu, kako zaključuje Habermas, svjetska ekonomija nesumnjivo predstavlja matricu globalizacije, kao fenomen kraja 20. vijeka (Habermas, 2002, 72) to jest centralni pokretački mehanizam, motiv i svrhu objedinjavanja svijeta, ali za neoliberalne teoretičare i dokaz trijumfa savremenog kapitalističkog modela privređivanja.

Osnova nove ekonomije, kao sintagme koja označava savremenu ekonomsku stvarnost, zasniva se na informatizaciji, privatizaciji, deregulaciji i globalizaciji (Pokrajac, 2002, 203). Za razliku od stare ekonomije gdje je okvir konkurencije bio uglavnom limitiran granicama nacionalnog ili lokalnog tržišta u globalnoj ekonomiji zahtjeva za većom

efikasnošću dolazi iz svjetskog tržišnog okruženja. Takav stav je zasnovan na uvjerenju da su nacionalne ekonomije suviše male za globalno nadmetanje, odnosno da je samo u okviru velikih zajedničkih tržišta moguće biti konkurentan i uspješan. Isto tako za razliku od stare ekonomije koja je svoju moć crpila iz jeftine radne snage i tehnologije mehanizacije u kasnije sofisticiranoj tehnologiji, znanju i inovacijama, novom globalnom povezivanju strateškom udruživanju transnacionalnih korporacija. "Savremena informatička tehnologija i telekomunikacije, a prije svega internet, su ključna infrastruktura koja praktično omogućava pojavu nove ekonomije". Uvođenjem čitavog niza poslovnih operacija, kao što je elektronsko poslovanje, stvorene su nove mogućnosti za globalnu ekonomiju.

Novi kapital privredne globalizacije, danas ne može biti doveden u pitanje. "*Globalne privredne transakcije se kreću na nivou koji nije bio postignut ni u jednoj ranijoj epohi, i posredno ili neposredno utiču na nacionalne privrede u do sad nezabilježenoj mjeri*" (Pokrajac, 2002, 203). U prilog tom stavu Hembrams navodi da se proširenje i intenziviranje međudržavne ekonomije industrijski dobrim može dokazati, ne samo na posljednju deceniju 20. vijeka, već ono važi za poređenje sa periodom slobodne trgovine prije 1914 godine. Rapidno povećanje broja i sve veći uticaja transnacionalnih korporacija sa lancima proizvodnje širom svijeta, povećanje direktnih investicija u inostranstvu, ubrzavanje kretanje kapitala na elektronski umreženim finansijskim tržištima utiču na pooštavanje internacionalne utakmice (Habermas, 2002, 71).

Gledano kroz istoriju, globalizacija svjetskog tržišta uvijek je imala taj cilj, a to je nastojanje bogatih i jačih država da uvećaju svoje bogatstvo tako što će eksplatastati prirodne i ljudske resurse drugih država. Međutim, u zavisnosti od nivoa istorijske i društvene svijesti, *tehnološkog* razvoja i dr. ovaj cilj se ostvario na različite načine. Nekad je taj cilj ostvaren ratovima i kolonijalnim osvajanjima, osnivanjem kartela i monopolskih kartela. Poslije drugog svjetskog rata proces globalizacije tržišta odvijao se kroz internacionalizaciju međunarodnih ekonomskih odnosa preko međunarodnih finansijskih organizacija kao i metodama uspostavljanja raznih internacionalnih odnosa u svjetskoj privredi da bi danas glavni metod ekonomske globalizacije predstavljao djelovanje transnacionalnih korporacija.

2.3.1. Počeci liberalizacije trgovine

Sporazumi koji su zaključeni na Monetarnoj i finansijskoj konferenciji održanoj 1944. godine održan u Breton-Vudsu predstavljaju najveći korak ekonomske globalizacije koji je učinjen u svjetskim razmjerama¹². Tom prilikom je odlučeno da se osnivaju Međunarodni monetarni fond i Međunarodna banka za obnovu i razvoj. Ove dvije institucije trebalo je da obezbjede međunarodnu monetarnu i finansijsku saradnju; prva u oblasti međunarodnih plaćanja, a druga u oblasti srednjoročnog i dugoročnog finansiranja. Dalji korak institucionalizacije međunarodnih ekonomskih odnosa predstavljalo je sklapanje Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT) čime je bio zaokružen process globalističke međunarodno-pravne institucionalizacije svjetske privrede. Tima je stvorena integralna insitucionalna osnova na relaciji međunarodni novčani tokovi - Međunarodni monetarni fond, međunarodne investicije - Međunarodna banka za obnovu i razvoj i međunarodna trgovina - Opšti sporazum o carinama i trgovini. Na taj način, poslije Drugog svjetskog rata, institucionalizovane su osnove globalističkog međunarodnog ekonomskog poretka koji se temeljio na liberalizmu, što je odgovaralo državama sa razvijenim tržišnim privredama koje su ga, prirodno, i stvorile.

Na neviđeno brz tempo kojim su države svijeta povezala svoja tržišta i ekspanziju međunarodne trgovine, osim tehnološkog napretka uticala je konrvegetnost cijena berzanske robe u raznim državama potstaknuta sa opštim smanjenjem carinskih stopa. Formiranje GATT-a isti je dobio mandate da snizi carinske stope u odnosu na tržišne vrijednosti koje su imale neposredno pred Drugi svjetski rat i da u budućnosti nastoje da ih smanjuje. Za oko pedeste godina postojanja GATT je obezbjedio da se praktično ukinu carine na proizvedenu robu. Svjetska trgovinska organizacija (STO) koja je od 1994 godine preuzela mjesto GATT-a radi na daljoj liberalizaciji tržišta smanjivanjem necarinskih barijera i zaštitnih mjera, uključujući tu i one oblasti koje nisu bile obuhvaćene sporazumom GATT. Danas se u člastvu STO nalazi 164 države koji su prihvatila pravila slobodne trgovine (u julu 2016 Avganistan je postao 164 članica STO).

¹² Isto, str. 71

Kada i preostale države budu primljene u STO stvorice se uslovi za još bržu i dublju globalizaciju trgovinu. Globalizacija trgovine predstavlja dokaz vizije trgovinskog liberalizma koji je zastupao tezu da će trgovinska liberalizacija i otklanjanje prepreka koje se postavljaju na putu izvoza omogućiti slobodnu trgovinu koja je opet od ključnog značaja za rastući prosperitet. Smanjenje carinskih stopa poslje Drugog svjetskog rata omogućilo je da se međunarodna trgovina razvija naporedo sa globalnom proizvodnjom. Za pedeset godina od formiranja GATT-a svjetska privreda je šestostruko porasla, dobrim dijelom zato što je trgovina zabilježila šesnaestostruki rast dok je u istom period udio izvoza u svjetskom BDP sa 8% bio utrostručen (Kegli & Vidkof, 2006, 429).

Slobodna trgovina za razvijene države znači pristup na strana tržišta bez ograničenja i prepreka za izvoz njihove robe ili za nabavljanje strane robe preko potrebne za njihove privrede, u prvom redu sirovina. U dokumentima skoro svake svjetske i regionalne međunarodne organizacije, istaknuta je potreba za otklanjanje smetnji i prepreka za slobodnu trgovinu, posebno za sirovine za koje su razvijene države posebno zainteresovane. Slobodan pristup tržištima sirovina posebno je važan SAD jer, da bi zadovoljila svoje proizvodne potrebe, privreda SAD je, primjera radi, 2000. godine morala da uveze 95 % boksita, 44 % bakra, 57 % managana, 71 % nikla, 32 % gvožđa, 32 % olova itd. Tako SAD koji imaju 5 % svjetskog stanovništva, koriste oko 40% neobnovljivih svjetskih izvora sirovina (Stojanović, 2003, 127).

Izuzetan važan indikator ekonomske globalizacije, ako ne i najvažniji, danas je spoljnotrgovinska razmjena. Od kraja osamdesetih godina 20. vijeka međunarodna trgovina rasla je dva puta brže u odnosu na porast svjetskog društvenog proizvoda. 1948 godine obim svjetske trgovine iznosio je 60 milijardi dolara, a 1988. godine porasto je na 2.000 milijardi, što znači da je u tom period povećan za 33 puta (Pokrajac, 2002, 219). U posljednoj deceniji prošlog vijeka spoljnotrgovinska razmjena kao matrica ekonomske globalizacije doživljava pravi bum. Tako je u 2000. god. izvoz roba, komercijalnih i transportnih usluga iznosio više od 7.600 milijardi dolara, pri čemu su u strukturi robnog izvoza dominirali informatička oprema, nafta, gas i poljoprivreni proizvodi (Mrdalj, Ostojić & Vaško, 2022).

Globalizacija finansija i uspostavljanja globalnog finansijskog tržišta je neodvojiv

aspekt neoliberalnog ekonomskog poretka, a ogleda se u povećanoj transnacionalizaciji finansijskih tržišta kroz globalnu integraciju tokova kapitala. Ona u stvari obuhvata sve finansijske transakcije preko nacionalnih granica uzimanje i davanje kredita, trgovinu valutom i drugim novčanim potraživanjima, kao i davanje usluga komercijalnog bankarstva i drugih finansijskih usluga. Obuhvata i tokove kapitala koji su povezani sa direktnim stranim ulaganjem, odnosno transakcije koje podrazumjevaju značajnu finansijsku kontrolu nad preduzećim-proizvođačima. Obim tokova prekograničnog kapitala se uvećava veoma brzo i bez obzira što je i trgovina bilježila dramatičan rast u poslednjim decenija 20. vijeka, jaz između finansijskih tokova i obima trgovine se neprekidno uvećava. Tako se početkom sedamdesetih godina dnevno razmjenjivalo 18 milijardi dolara, a sredinom devedesetih oko 1300 milijardi dolara, što je približno jednako godišnjem BDP Francuske, i što oko 60 puta premašuje obim trgovine (Kegli & Vitkof, 2006, 425). Vrijeme trgovinskog liberalizma i njego zalaganje za državnu deregulaciju globalnih investicionih i kapitalnih tokova prihvatani su u sve većoj mjeri, pa je tako glavni rezultat finansijske liberalizacije, veliko uvećanje mobilnosti kapitala, odnosno drastično uvećanje ekspanzije međunarodnih finansijskih transakcija.

Po mišljenju P. Burdije, ako je „*globalizacija prije svega opravdavajući mit, postoji slučaj u kom je ona stvarna, a to je slučaj finansijskih tržišta*” (Burdije, 199, 429). Zahvaljujući redukciji pravnih kontrola i poboljšanju savremenih sredstava za telekomunikacije, što za posljedicu ima niže cijene usluga komunikacije, sve je snažnija orijentacija ka jednom ujedinjenom finansijskom tržištu. Tokovi kapitala na svjetskim finansijskim tržištima su pokretačka sila globalizacije. Mondijalizacija finansijskih tržišta, u sprezi sa napredkom sredstava za informaciju obezbjeđuje dosad neviđenu pokretljivost kapitala i on danas kruži svjetom bez većih problema. Finansijskim tržištem dominiraju ekonomije najbogatijih država (Kegli & Vitkof, 2006, 425)¹³, a naročito SAD čija se valuta koristi kao međunarodna valuta za rezervu koja na taj način raspoláže slobodom djelovanja unatar tih finansijskih tržišta. Danas je sasvim jasno da dominantan položaj na globalnom finansijskom tržištu omogućava SAD da kreiraju globalne

¹³S obzirom na to da transnacionalna ekonomija postaje u sve većoj meri integrisana, većina nacionalnih centralnih banaka sada postaje beznačajna zbog toga što svjetski novac u suštini kontroliše tri ključne institucije: američke Federalne reserve, japanska banka i njemačka Bundes banka dok globalna tržišta kapitala sa sjedištima u Londonu, Tokiju i Njujorku omogućavaju sve veću internacionalizaciju u svim oblastima finansijskog poslovanja.

ekonomske tokove, vodeći računa prije svega o svojim interesima. To ujedinjenje finansijskih tržišta oko određenog broja nacija u dominantnom položaju nužno ima za posljedicu smanjenje autonomije nacionalnih finansijskih tržišta i njihovu podređenost pravilima igre globalnih finansijskih aktera.

Zato s pravom za mnoge kritičare globalizacije ona nije homogenizacija, već naprotiv produžetak moći i uticaja malog broja dominantnih nacija nad cjelinom nacionalnih tržišta (Burdije, 1999, 41). Mehanizmi djelovanja finansijskog tržišta su fatalni, a samo jedna od posljedica takvih trendova predstavlja redefinicija međunarodne podjele rada i transfer kapitala i industrija u države sa jeftinijom radnom snagom. Takvi razvojni trendovi globalizacije mijenjaju istorijsku konstelaciju ekonomskih odnosa unutar i izvan nacionalnih država. Internacionalni sistem privrede, u kojem država postavlja granicu između unutrašnjeg privređivanja i spoljnih trgovačkih veza sa globalizacijom tržišta preboražava se u transnacionalnu privredu. Zato su relevantni, prije svega, ubrzavanje cirkulacije kapitala širom svijeta i putem globalno umreženih finansijskih tržišta, imperativno određivanje vrijednosti nacionalnih ekonomija. Sve izraženije brisanje granica u ekonomiji, društvu, kulturi dotiče ključne pretpostavke evropskog sistema država koji je od 17. vijeka uspostavljen na teritorijalnoj osnovi. Postnacionalna konstelacija ukida ovo konstruktivno povezivanje politike i pravnog sistema s privrednim ciklusima i nacionalnim tradicijama unutar granice državne teritorije.

Insistiranje neoliberalne ekonomske misli na modelu tržišne privrede, otvorene za slobodnu igru ekonomskih zakonitosti i konkurenciju uspješnih podrazumjeva i globalno sprovođenje ekonomskih reformi na tim osnovama. Po mišljenju Mićovića na taj način želi se „postići da nacionalne ekonomije saobraze svoj karakter zapadnom modelu ekonomskih odnosa i da se otvore putevi slobodnog nastupa transnacionalnih korporaciju na tržištima i u svim strukturama tih ekonomija” (Mićović, 2000, 61). S obzirom na ogromnu tehnološku razvijenost i konkurentsku sposobnost Zapada, jasno je da se radi o otvaranju novih velikih mogućnosti zgrtanju velikih profita. Istovremeno, među finansijske institucije i organizacije (MMF, Svjetska banka, STO) u ime međunarodnog kapitala suvereno vladaju nacionalnim ekonomijama ogromnog broja država, sprovodeći razne mjere protekcionizma za jedne, i diskriminacije za druge države putem mehanizma

carina, preferencijala i drugih oblika regulacije međunaridnih ekonomskih odnosa. Bogate države drže čvrstu kontrolu nad svojom privredim i zadržavaju protekcionističke mjera a istovremeno održava u razvoju i siromašnih traže liberalizaciju, otvaranje tržišta za stranu robu, kapital, odnosno deregulaciju i stvaranje uslova za nesmetan rad transnacionalnih korporacija.

2.4.Karakteristike u funkcionisanju zona carinske unije i slobodne trgovine

Zona slobodne trgovine se drugačije naziva i ekonomski blok. Ekonomski blok se stvara za grupisanje grupe zemalja u cilju ostvarivanja koristi u međunarodnoj trgovini. Većina trgovačkih blokova danas je definisana regionalističkom pristrasnošću, dok neregionalni trgovinski odnosi imaju tendenciju da budu bilateralni ili između trgovaca u nastajanju. Trgovinski blokovi se i dalje mogu klasifikovati, i to prema stepenu ekonomske integracije.

Područje komercijalnih preferencija: zemlje uspostavljaju društvene preferencije za međusobnu trgovinu, postoji slobodna razmjena prehrambenih proizvoda ili drugih koji su uzeti u sporazumu o integraciji. Zona slobodne trgovine: formirana ugovorom između dvije ili više zemalja (Sporazum o slobodnoj trgovini).

Trgovinski blokovi mogu imati isključivo komercijalni fokus (kao što je NAFTA) ili uključivati kulturne i vjerske aspekte, kao što je EU. Uključene zemlje utvrđuju jedinstvene cijene za određene proizvode koje međusobno razmjenjuju. Ovo se dešava u blokovima NAFTA (ili NAFTA) i ASEAN.

Postoji nekoliko primjera ekonomskih blokova korisnih za izučavanje, po kontinentima:

Afrika

- a) Agadirski sporazum
- b) Istočnoafrička zajednica (EAC ili CAE)
- c) Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS)

- d) Ekonomska zajednica centralnoafričkih država (ECCAS)
- e) Ekonomska i monetarna zajednica Centralne Afrike (CEMAC)
- f) Zajedničko tržište za istočnu i južnu Afriku (MCAOA)
- g) Južnoafrička carinska unija (SACU)
- h) Afrička unija (AU)

Amerika

- a) Pacifički savez
- b) Andska zajednica naroda (CAN)
- c) Centralnoameričko zajedničko tržište
- d) Mercosur
- e) Sporazum između Meksika, Sjedinjenih Država i Kanade (TMEC)
- f) Unija južnoameričkih naroda (UNASUR)

Azija

Udruženje nacija jugoistočne Azije (ASEAN) - zvanično **Udruženje država jugoistočne Azije**, (od engleskog: **Association of Southeast Asian Nations**) je ekonomska unija koja obuhvata 10 država članica u jugoistočnoj Aziji, koja promoviše međuvladinu saradnju i olakšava ekonomsku, političku, bezbednosnu, vojnu, obrazovnu i sociokulturnu integraciju između svojih članica i drugih zemalja u Aziji.

Evroazija

Evroazijska ekonomska unija (EEU)

Evropa

Evropska unija (EU)

Okeanija

Forum pacifičkih ostrva (PARTA)

Carinska unija se generalno definiše kao vrsta trgovinskog bloka koji se sastoji od područja slobodne trgovine sa zajedničkom spoljnom carinom (Svjetska trgovinska organizacija, 2023). Carinske unije osnivaju se trgovinskim paktima u kojima zemlje učesnice uspostavljaju zajedničku spoljno-trgovinsku politiku (u nekim slučajevima koriste različite uvozne kvote). Zajednička politika konkurencije je takođe korisna da bi se izbjegao nedostatak konkurencije unutar carinske unije. (Winters, 1991).

Svrhe uspostavljanja carinske unije obično uključuju povećanje ekonomske efikasnosti i uspostavljanje bližih političkih i kulturnih veza između zemalja članica. To je treća faza ekonomske integracije. Svaka ekonomska unija, carinska i monetarna unija i ekonomska i monetarna unija uključuju carinsku uniju.

Glavna karakteristika carinske unije je da države članice ne samo da su eliminisale trgovinske barijere i sprovele slobodnu trgovinu, već su uspostavile zajedničku spoljnu carinu. Drugim rječima, pored dogovora da međusobno eliminišu trgovinske barijere, članice carinske unije takođe usvajaju zajedničke spoljne carinske i trgovinske politike. GATT predviđa da ukoliko carinska unija ne bude uspostavljena odmah, već se postepeno dovršava tokom određenog vremenskog perioda, trebalo bi da bude završena u razumnom roku, koji obično ne prelazi 10 godina (Flaherty, 2018, 981–982).

Švajcarska i Lihtenštajn

Ekskluzivne mjere zaštite unutar carinske unije uglavnom uključuju slijedeće:

- a) Smanjivanje carina i taksi sve dok se carine i takse potpuno ne ukinu.
- b) Da bi postigao ovaj cilj, carinski savez često predviđa da države članice moraju da pređu sa svojih trenutnih spoljnih carinskih stopa na jedinstvene carinske stope koje je savez odredio u fazama u određenom vremenskom periodu, sve dok konačno ne ukinu carinu.

- c) Formulirše se jedinstvena spoljnotrgovinska politika i spoljne carinske stope.
- d) Što se tiče spoljnih poslova, članice carinske unije moraju da povećaju ili smanje svoje prvobitne carinske stope za inostranu robu koja dolazi iz zemalja van članica saveza u propisanom roku i na kraju uspostave zajedničku spoljnu carinsku stopu;
- e) članice moraju da postepeno objedinjavaju svoje spoljnotrgovinske politike, poput spoljne politike diskriminacije i uvoznih količina ili kvota.
- f) Za robu koja se uvozi izvan alijanse naplaćuju se zajedničke različite carine, kao što su preferencijalne poreske stope, dogovorene nacionalne poreske stope, stope poreza za većini favorizovanih država, redovne preferencijalne poreske stope i uobičajene poreske stope, u skladu sa vrstama robe i zemlje dobavljača.
- g) Formuliršu se jedinstvene zaštitne mere, kao što su uvozne kvote, zdravstveni standardi i standardi za sprečavanje epidemija itd.

Njemačka carinska unija, Zollverein, koja je osnovana 1834. godine i koja se postepeno razvijala i proširivala, bila je organizacija carinske unije koja se pojavila ranije i igrala ulogu u promociji njemačkog ekonomskog razvoja i političkog ujedinjenja u to vrijeme. Prije uspostavljanja jedinstvenog Njemačkog carstva 1870-ih, postojali su kontrolni punktovi između i unutar njemačkih država, što je ometalo razvoj industrije i trgovine. 1818. godine Pruska je preuzela vođstvo u ukidanju carina na kopnu; usljedilo je uspostavljanje Sjevernonjemačke carinske unije 1826.

Dvije godine kasnije osnovane su dvije carinske unije u Kini i državama Južne Njemačke (Flaherty, 2018, 981–982) 1834. godine 18 država udružilo se da formira *Njemačku carinsku uniju* sa Pruskom kao glavnim vođom. Nakon toga, ovaj savez je dalje proširen na sve regione koji govore njemački i postao je *Svenjemačka carinska unija*. Tada je Zollverein imao 23 miliona stanovnika (Đurović, 19991, 46).

Sadržaj konvencije saveza obuhvatao je:

- a) ukidanje unutrašnjih carina,

- b) objedinjavanje spoljnih carina,
- c) povećanje stope poreza na uvoz i
- d) proporcionalno dodeljivanje carinskih prihoda svim državama saveza.

Pored toga, postoji i carinska unija između Francuske i Monaka, koja je osnovana 1865. godine. Carinsku uniju osnovali su Švajcarska i Lihtenštajn 1924. godine, budući da se raspala Austro-Ugarska, s kojom je Lihtenštajn prethodno bio u carinskoj uniji. Belgija, Holandija i Luksemburg su formirale Carinsku uniju Beneluksa 1948. godine, dok su zemlje Evropske ekonomske zajednice uradili isto 1958. godine, a Ekonomska zajednica država Centralne Afrike je osnovana 1964. godine (takođe su prije toga bile bez carina u sastavu Francuske, Centralne Afrike ili Francuskog Sudana). Evropsko udruženje slobodne trgovine razlikovalo se od Carinske unije Evropske ekonomske zajednice. Slobodna trgovina unutar prve bila je ograničena na industrijske proizvode i nisu uvedene jedinstvene carine za zemlje izvan Unije (Chang, 2013, 114-132).

2.5. Transnacionalne korporacije kao katalizatori procesa globalizacije

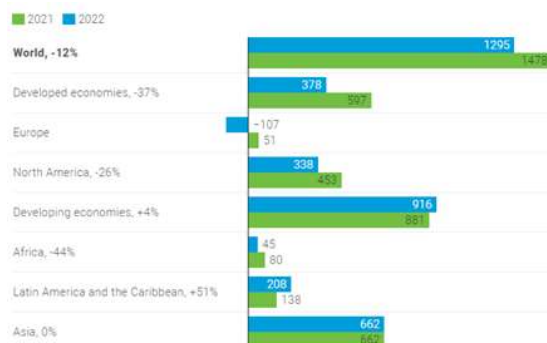
Transnacionalne korporacije u najvećoj mjeri i zajedno sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, Međunarodni monetarnim fondom, Svjetskom bankom za obnovu i razvoj i Svjetskom trgovinsko organizaciju prvenstveno pokreću proces globalizacije i presudno utiču na globalne ekonomske odnose. Na taj način fokus ekonomske teorije i politike u međunarodnim ekonomskim odnosima izmješten je sa nacionalnog na globalni nivou (Pokrajac, 2002, 14). Transnacionalnim korporacijama se pripisuju zasluge za rast bogastva na svjetkom nivou, rast svjetske trgovine, izuzetan napredak na polju nauke i tehnike, ali im se pripisuje odgovorost za posljedice koje nastaju. Optužuju se za rast nezaposlenosti, iskorištavanje jeftine radne snage u državama u razvoju i povećanju jaza između bogatih i siromašnih. Glavni faktori moći transnacionalnih korporacija su faktori znanja i tehnologije što im omogućava efektivnu kontrolu najznačajnijih tržišta robe i usluga, finansijskog tržišta i tržišta informacija. Takva pozicija omogućava im da u državama i regionima gdje djeluju, ostvaruju efektivnu kontrolu proizvodnje, robnih tokova, politike cijena i investicija, ali i da vrše ogroman ideološki, politički i kulturni uticaj. Moć kojom raspolažu omogućava transnacionalnim korporacijama da budu značajni politički akteri. Sve je češća praksa da diplomatija

korporacija potiskuje diplomatiju država, čime transnacionalne korporacije preuzimaju prerogative nacionalne države.

Transnacionalne korporacije kao eksponenti tehnološkog progresa maksimalno koriste sve pogodnosti globalnog poslovanja. Činjenica da njihova ekonomska moć ne rijetko prevazilazi snagu nacionalnih privreda omogućava svima nezavisnost od politike nacionalnih vlada i dislokaciju kapaciteta tamo gdje su uslovi poslovanja najprofitabilniji, nametanja uslova koji često nisu u skladu sa interesima državama domaćina, ali i onih rješenja čija realizacija postaje globalni problem. Upliv transnacionalnih korporacija u unutrašnji politički, ekonomski i kulturni život država u kojima imaju sve filijale već je postala uobičajna praksa.

Transnacionalne kompanije, kao glavni nosioci stranih direktnih investicija, koje su jedan od faktora rasta i razvoja kako nerazvijenih, tako i zemalja u razvoju, imaju nezanemarljiv uticaj na preraspodjelu svjetskog bogatstva. UNCTAD-ov izvještaj o svjetskim ulaganjima za 2023. otkriva rastući godišnji deficit ulaganja s kojim se zemlje u razvoju suočavaju dok rade na postizanju ciljeva održivog razvoja. Jaz sada iznosi oko 4 trilijuna dolara godišnje, što je više od 2,5 trilijuna dolara iz 2015. godine kada su usvojeni ciljevi održivog razvoja. Izvještaj pokazuje da su globalna direktna strana ulaganja smanjena za 12% u 2022. i analizira kako politika ulaganja i trendovi tržišta kapitala utiču na ulaganja u ciljeve održivog razvoja. Nakon snažnog oporavka u 2021., globalna strana ulaganja pala su za 12% u 2022. na 1,3 trilijuna dolara, uglavnom zbog preklapajućih globalnih kriza kao što su rat u Ukrajini, visoke cijene hrane i energije i ogromnog javnog duga. Pad se najviše osjetio u razvijenim privredama, gdje su strane direktne investicije pala za 37% na 378 milijardi dolara. Ali investicije u zemlje u razvoju su porasle su za 4% što je vidljivo u narednom grafikonu.

Ilustracija 3. Direktna strana ulaganja u 2022. godini

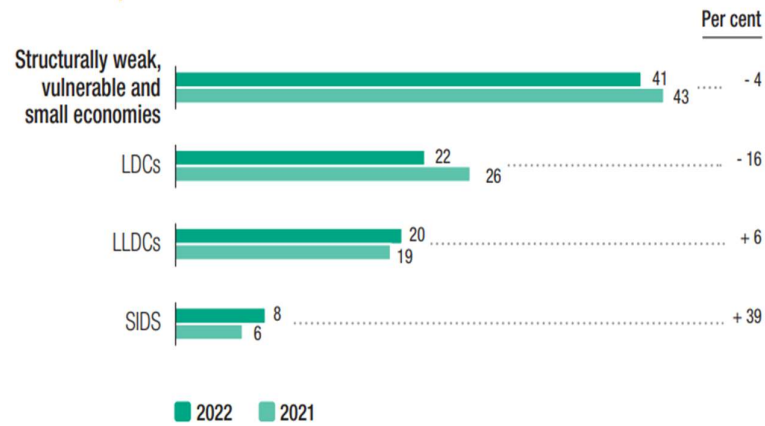

Izvor: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>

Kada se posmatra priliv stranih direktnih ulaganja u strukturno slabe i male ekonomije¹⁴ u 2021 i 2022. godini, možemo primjetiti da su prilivi u 2022 u odnosu na 2021. godinu opali za 4 procenta, na 41 milijardu dolara u 2022. (Ilustracija 3). Prilivi u najmanju razvijene zemlje (LDC) (UNCTADstat, 2022), zemlje u razvoju bez izlaza na more (LLDCs) i male ostrvske države u razvoju (SIDS) (United nations, 2022) zajedno čine 3,2 posto svijeta ukupno, u odnosu na 2,9 posto u 2021. Strane direktne investicije u LDCs su se smanjile. Strane direktne investicije u 32 LLDC kao grupa su se povećale (Ilustracija 4). Broj grinfild projekta najave su porasle za 15 posto (vrijednost se utrostručila na 31 milijardu dolara). Povećani su prilivi SDI u SIDS.

¹⁴ Najmanje razvijene države (LDC) čini 46 država, države u razvoju bez izlaska na more (LLDC) 32 države i male otočne države u razvoju (SIDS) 38 država.

Ilustracija 4. Priliv stranih direktnih ulaganja u strukturno slabe i male ekonomije u 2021 i 2022. godini (u milionima USD i %)

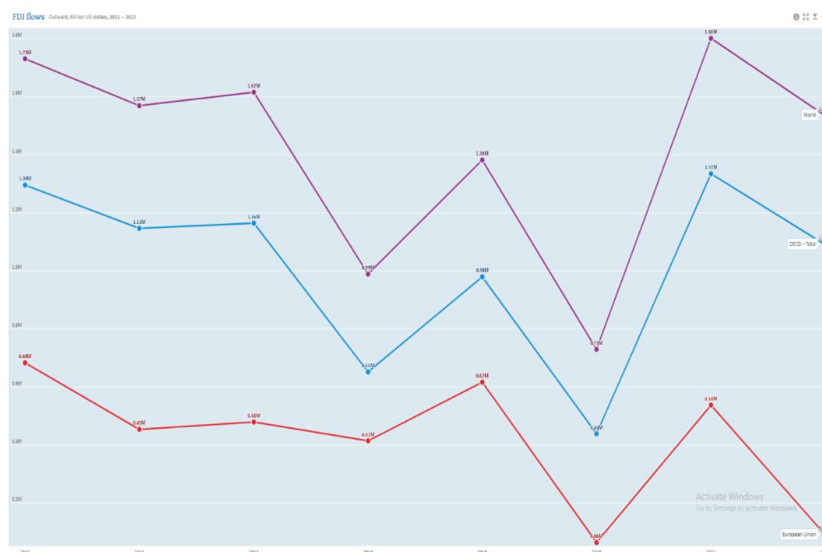
Source: UNCTAD, FDI/MNE database (<https://unctad.org/fdistatistics>).

Izvor: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_overview_en.pdf str.

16

Raspored direktnih stranih ulaganja u periodu 2015-2022 jasno ukazuje da je u najrazvijenijim državama svijeta primjetan pad priliva direktnih investicija u 2022. godini u odnosu na 2021. godinu, ali je nivo stranih direktnih investicija niži nego što je bio u periodu 2015-2017 godina. Pad priliva investicija u 2020. godini izazavan je pandemijom korona virusa, tako da ti podaci nisu relevantni za detaljnije analize (Ilustracija 5).

Ilustracija 5. Raspored priliva stranih direktnih investicija u period 2015-2022. god.
(svijet, EU, OECD)

Izvor: <https://data.oecd.org/fdi/fdi-flows.htm>

Najveće ekonomske sile se predstavljaju kao velike zagovornike liberalizma i slobodne trgovine, ali to zalaganje ima svoje lice i naličje. Naime, ove države su najveći pobornici u zagovaranju i nametanju liberalizma državama u razvoju, pri čemu, istovremeno, one podižu visoke trgovinske barijere protiv proizvoda koje države u razvoju izvoze. S tim u vezi Mandelbaum ističe da je i narodima periferije”takode bio neophodan slobodan pristup tržištima nukleusa. Države nukleusa često nisu htjele da otvore granice radi plasmana tih proizvoda, što je u suprotnosti sa liberalnim ekonomskim principima slobodne trgovine”. Međutim, kako isti autor naglašava „ekonomska politika nikada nije determinisana isključivo ekonomskim teorijama” (Mandelbaum, 2004, 295).

Na listi najvećih svjetskih trgovinskih sila najoštrijim protekcionističkim mjerama, na prvom mjestu nalazi se Evropska unija, a slijede je SAD, Kanada i Japan (Stojanović, 2003, 16). Ove države su uvele najoštrije trgovinske barijere protiv proizvoda tekstilne industrije i poljoprivrede koje su presudne za opstanak siromašnih država. Poznato je da preko kontrole koju imaju u okviru Svjetskoj banci i Međunarodnom monetarnom fondu, bogate države prisiljavaju siromašne da otvore svoja tržišta za njihove proizvode. U mnogim slučajevima brza liberalizacija tržišta nanjela je veliku štetu nerazvijenim

državama zato što je njihove infrastrukturne i tehnološki nespремne industrije primorala na konkurentnost na svijetskom tržištu.

Transnacionalne korporacije ulažu direktne i portfolio investicije u nerazvijene države, najviše radi obezbjeđenja jeftinih resursa. Učeće primarnih proizvoda u svijetskoj trgovini i cijene primarnih proizvoda imaju tendenciju konstantnog opadanja. Učešće sirovina u svijetskoj trgovini opalo je 53%, koliko je iznosilo 1953. godine na samo 20,1% u 1999. godini. Istovremeno proizvodnja i promet sirovina u potpunosti su pod kontrolom *transnacionalnih korporacija (TNK)*. Oko 90% svjetskog prometa pšenice, šumskih proizvoda, pamuka, jute, duvan i gvozdene rude, bilo je 1980. godine pod kontrolom 15 najvećih TNK. Pet TNK iz oblasti prerade glinice i proizvodnje aluminijuma 70-ih godina prošlog vijeka, kontrolisalo je 50%-60% svjetskih kapaciteta za proizvodnju glinice i aluminijuma. TNK kontrolišu obim proizvodnje, obim prometa i cijene sirovina da bi, zahvaljujući intrafirmskoj trgovini i niskim transfernim cijenama sirovina, snizile svoje ukupne troškove proizvodnje i na taj način maksimizirale profit (Stojanović, 2003, 124-132).

Ulaganja transnacionalnih korporacija predstavljaju potencijalan lijek za dosad neviđenu nezaposlenost u nerazvijenom svijetu (mada je priznato da rast trgovine neće donjeti nova radna mjesta niti veće plate). Zato mnoge nerazvijene države nastoje da dođu do investicionog kapitala transnacionalnih korporacija i da steknu prednost, za koju vjeruju da će iz tog proisteći kao što su novootvorena radna mjesta. Nerazvijene države nastoje da dođu do kapitala transnacionalnih korporacija vjerujući da ona predstavljaju put za postizanje ekonomskog uspjeha koji su ostvarili novoindustrijolizovalne države. Međutim, mjereno zbirom svih stranih ulaganja, najprimamljivije lokacije za strana ulaganja su još razvijene države. Razlog za ovo leži u osnovnom motivu transnacionalnih korporacija a to je maksimizacija profita. Naime, stopa povraćaja investicija iz razvijenih država je najveća, jer kombinacija bogastva i političke stabilnosti smanjuju rizike ulaganja. Ipak, i nerazvijene države su primalac značajnih ulaganja i što je još važnije ona se neprekidno uvećavaju.

Transnacionalne korporacije koriste takozvane restriktivne klauzule, kojima

državi domaćinu uslovljavaju ulaganje kapitala nabavkom repromaterijala i neophodnih sirovina isključivo od matične kompanije, što transnacionalnim korporacijama daje za pravo da po svom nahodjenju određuju cijene repromaterija. Ovo je naročito pogodno u industrijama visoke tehnologije kao što su: hemijska, farmaceutska, elektronska, gdje se isključivost nabavke od određenog dobavljača pravda specifičnostima tehnološkog procesa, osobinama komponenti koji jedine odgovaraju finalizaciji proizvodnog procesa.

Globalna slika disproporcije svjetske ekonomije pokazuje da su privrede siromašnih država najčešće u takvom položaju zato što su nedovoljno tehnološki i ekonomski razvijene, iako posjeduju značajne prirodne i ljudske resurse, odnosno njima nedostaje tehnologija i kapital, a to je pod strogom kontrolom najjačih. Znanje je danas kritični faktor i produkcija novog znanja i uspijeha u ekonomiji u kojoj nikakav zastoj na planu kadrovske i tehnološke razvoja nije dopustiva. Transnacionalne korporacije na različite načine čine sve da privuku stručnjake iz svih krajeva svijeta, prije iz nerazvijenih država. I zbog ekonomskog stanja, nezaposlenosti i ubrzanog siromašenja u svojim (nerazvijenim) državama ogroman broj naučnika i stručnjaka odlazi u zapadne istraživačke centre, što ostatak svijeta vodi u još veći i dugotrajniji zaostajanje u tehnološkom liderstvu. Praktično, ključno znanje za tehnološku revoluciju se koncentriše na samo nekoliko mjesta, čime se drama marginalizacije nerazvijenog svijeta dodatno pogoršava.

Analizirajući ponašanje zapadnih država prema svjetskoj trgovini, utvrđeno je da su najgori prekršioc i utvrđenih pravila SAD i Evropska unija, a autor izvještaja Kevin Votkins tvrdi: *”Vlade bogatih država uporno ističu svoju privrženosti smanjenju siromaštva u svijetu. Te iste vlada, međutim, zahvaljujući sopstvenim trgovinskim politika, čine nešto što se jedino može okarakterisati kao pljačka siromašnih u svijetu”*¹⁵ U preraspodjeli svjetskog bogastva, bogati postaju bogatiji, a siromašni još siromašniji. Takav odnos velikih zemalja prema manje razvijenim državama kontinuiran proces koji se pokušava predstaviti kao politika velikih zemalja koja je „dobra” za zemlje u razvoju.

¹⁵Stojanović Ilica “Svetsko tržište i delovanje transnacionalnih kompanija (TNK) u uslovima globalizacije” u zbornik: Knežević M. (2003:126)

Predmet izučavanja kompatibilnosti ekonomije su društvene manifestacije proizvodnje u najširem smislu te riječi. Kompatibilnost ekonomija svrstavamo u sistem učenja u cjelokupnom društvu. Ukoliko izdvojimo ekonomiju kao posebnu ekonomsku nauku, dobijemo da je osnovna disciplina u datom sistemu politička ekonomija.

Ekonomija kao posebna ekonomska nauka se bazira na izučavanju konkretne ekonomske stvarnosti. Po Samuelsonu, ekonomija je strukturirana iz svoja dva dijela (Berberović i Todorović, 2009, 14-15):

- makroekonomija (ekonomija društveno političke zajednice) - Ovaj se dio razvija komplementarno sa ostalim podsistemima društva (politikom, naukom i kulturom, zdravstvom, obrazovanjem i socijalnom sferom. Cilj ekonomije je da se proizvede što veći obim materijalnih dobara uz što manje ulaganje društveno korisnog rada. Makroekonomija se bavi analizom agregatnih fenomena inflacije, nezaposlenosti, deficita i privrednog rasta. Odnos između makroekonomije i mikroekonomije izraženi su u protivrječnosti njihovih ciljeva.
- mikroekonomija (ekonomija pojedinaca) - Strukturu mikroekonomskog sistema čine rezultat reprodukcije i svrsishodan rad. Čovjek kao individualna jedinka ima svoje specifične interese i ciljeve, koji se manje odnose na pribavljanje materijalnih dobara, a više na raspodjeli ostvarenih rezultata sa ostalim članovima pripadajuće zajednice. Čovjek kao društveno biće pored toga što nastoji da zadovolji potrebe svoje porodice, on radi na tome da doprinese opstanku zajednice u kojoj je integrisan i eventualnom mogućem razvoju iste. Mikroekonomija se bavi proučavanjem funkcionisanja pojedinih dijelova jedne privrede. Ona proučava principe i mehanizme kojim se rukovode preduzeća kad odlučuju o obimu proizvodnje i cijenama. Također proučava i kako funkcioniše tržište rada, koliko je neko tržište konkurentno i koliko privatizacija popravlja efikasnost.

3. TEORIJSKI ASPEKTI KOMPATIBILNOSTI EKONOMIJA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE INTEGRACIJE

3.1. Pojam i određenja kompatibilnosti ekonomija

Kompatibilnost ekonomija različitih država se odnosi na sposobnost da se međusobno usklađuju, sarađuju i da funkcionišu zajedno na globalnom nivou. Kompatibilnost je koncept koji se odnosi na sposobnost različitih elemenata ili sistema da rade zajedno bez konflikata ili nesuglasica. Kompatibilnost ekonomija država se odnosi na stvaranje uslova koji omogućavaju različitim zemljama da efikasno sarađuju i trguju, što može doprinijeti ekonomskom rastu, razvoju i stabilnosti kako na nacionalnom tako i na globalnom nivou. Pojam „*kompatibilnost*“ ima dugu istoriju i koristi se u različitim kontekstima tokom vijekova. Iako je teško odrediti tačno kada je prvi put upotrebljen, možemo reći da se pojam koristio u različitim oblicima u mnogim disciplinama. U ekonomiji, pojam kompatibilnosti se takođe koristi unazad mnogo godina kako bi se opisala sposobnost različitih ekonomija, trgovinskih sistema i politika, da funkcionišu zajedno na globalnom nivou.

U društvenim i međuljudskim odnosima, ideja kompatibilnosti takođe ima dugu istoriju, gde se koristi kako bi se opisala skladna interakcija između ljudi. Zbog širokog spektra primjena i konteksta u kojem se koristi, teško je precizno odrediti kada je tačno prvi put upotrebljen pojam „*kompatibilnost*.“ On se razvijao tokom vremena kako bi opisao različite aspekte međusobne usklađenosti i usklađivanja u različitim oblastima ljudskog djelovanja. U suštini, kompatibilnost se odnosi na harmoničan i usklađen odnos između različitih komponenata ili entiteta. Kada su elementi kompatibilni, to znači da su dizajnirani ili prilagođeni tako da se lako međusobno integrišu, rade zajedno bez problema i ostvaruju zajedničke ciljeve ili funkcionalnosti.

Koncept kompatibilnosti ekonomija se može primjeniti na različite situacije. Na primjer, u kontekstu tehnologije, kompatibilnost se odnosi na to da uređaji, softveri ili sistemi rade zajedno bez problema, što omogućava korisnicima da lako integrišu različite tehnologije. U tehničkom kontekstu, ideja kompatibilnosti se koristila u razvoju i dizajnu uređaja i sistema kako bi se osiguralo nesmetano zajedničko funkcionisanje.

Kompatibilnost je ključni faktor za postizanje uspješne saradnje, integracije i harmonije u različitim kontekstima i može doprinjeti boljem funkcionisanju sistema, odnosa ili entiteta. Ovaj koncept se često razmatra u kontekstu međunarodnih odnosa, trgovine, investicija i ekonomske integracije.

Ključni elementi kompatibilnosti ekonomija država uključuju:

- a) trgovinu,
- b) valutu,
- c) ekonomsku regulaciju i usaglašavanje propisa,
- d) kompatibilnost investicija,
- e) ekonomsku politiku i
- f) članstvo u međunarodnim organizacijama.

Trgovina je najsnažniji element kompatibilnosti ekonomija koje države mogu ostvariti. Kompatibilne ekonomije država imaju otvorene trgovinske odnose, što omogućava slobodan protok roba i usluga između njih. To se postiže uklanjanjem trgovinskih barijera poput carina i kvota. Logično, trgovina se vrši putem određene valute koja je usaglašena, posebno ukoliko države u unutrašnjim sistemima plaćanja imaju različite valute sa varijabilnim kursom.

Valutni sistem, kad je kompatibilnost u pitanju, se odnosi na usklađivanje valuta i stabilnost deviznih kurseva. Neke zemlje mogu odlučiti da usklade svoje valute ili da ih vežu za zajedničku valutu kako bi olakšale trgovinu.

Ekonomska regulacija i usaglašavanje propisa se odnosi na usklađivanje ekonomske regulacije između različitih država kako bi se olakšala međunarodna trgovina i investicije. To uključuje harmonizaciju pravnih okvira, standarda i propisa.

Kompatibilnost u investicijama se odnosi na stvaranje povoljnog okruženja za strane investicije i zaštitu prava investitora. To može uključivati sporazume o dvostrukom oporezivanju i investicionim sporazumima.

Ekonomske politike koje su kompatibilne čine da države mogu raditi zajedno na

rješavanju i ostvarivanju zajedničkih ekonomskih izazova i ciljeva, kao što su borba protiv inflacije, nezaposlenosti ili postizanje održivog privrednog rasta i razvoja.

Članstvo u međunarodnim organizacijama unapređuje kompatibilnost i u određenim segmentima dovodi do izjednačavanja određenih parametara što ekonomije država dovodi u potpuno kompatibilan sistem. U daljem dijelu rada slijedi više o međunarodnim organizacijama i članstvu država u njima.

Nakon velike ekonomske krize tridesetih godina prošlog vijeka, kada su prekinuti svi mehanizmi međunarodnog regulisanja trgovinskih i finansijskih i tokova, te kako su nakon Drugog svjetskog rata gotovo sve svjetske privrede više ili manje razorene, došlo se u situaciju da je neophodno pronaći rješenje nastalih problema u međunarodnim ekonomskim odnosima. U takvoj situaciji činjeni su razni pokušaji rješavanja monetarnih i trgovinskih problema. Najpoznatiji su stvaranje Međunarodnog monetarnog fonda, kao i Međunarodne banke za obnovu i razvoj.

S ciljem rješavanja institucionalnog problema nastali su sljedeći sporazumi:

- a) Opšti sporazum o carinama i trgovini (The General Agreement on Tariffs and Trade- GATT) koji je imao je za cilj rješavanje sveobuhvatnih problema nastalih u međunarodnoj trgovini. GATT je usvojen u oktobru 1947 godine potpisivanjem „Protokola o privremenoj primjeni” (Protocol of Provisional Application). Tim se potpisom osam najvećih zemalja obavezalo da će ga početi primjenjivati od 1.1.1948., a preostalih je 15 zemalja to moralo učiniti poslije ratifikacije Sporazuma u nacionalnim parlamentima.¹⁶

¹⁶ U pregovorima o osnivanju Međunarodne trgovinske organizacije, “International Trade Organisation” - ITO, u razdoblju 1946.-1947. sudjelovale su 23 zemlje. Za to su vrijeme održani brojni sastanci koji su rezultirali dogovorima o međusobnom smanjivanju carina, o unifikaciji carinskih postupaka i o uklanjanju nekih drugih nekarinskih prepreka trgovini. Za stupanje povelje (statuta) na snagu, a time i za stvaranje ITO, nedostajala je još samo njezina ratifikacija u 12 parlamenata zemalja sudionica pregovora u roku od osamnaest mjeseci. Da prethodno usaglašene koncesije ne bi u tom roku “procurile” u javnost, i tako zaustavile trgovinu u razdoblju do stupanja na snagu novih, nižih, carina, dogovoreno je da se postignuti dogovori objedine s poglavljem o trgovačkoj politici iz Havanske povelje u jedan privremeni multilateralni sporazum koji je nazvan „Opšti sporazum o carinama i trgovini“, General Agreement on Tariffs and Trade, skraćeno GATT. Međutim, postupak ratifikacije povelje ITO nije bio tako uspješan. Naime, većina je zemalja u tekstu otkrila ponešto što je ugrožavalo njihove nacionalne interese, tako u zadanom roku nije prikupljen potreban broj ratifikacija. Bez Međunarodne trgovinske organizacije činilo se nemogućim i ostvarivanje zacrtanih ciljeva novog svjetskog trgovinskog sustava. Bez nje je dovedeno u pitanje i djelovanje već osnovanih organizacija - Međunarodnog monetarnog fonda i Međunarodne banke za obnovu i razvoj, a onda i ukupni ciljevi zamišljenog svjetskog privrednog sistema. Rješenje je pronađeno tako što je GATT, koji je, formalno pravno, bio samo privremeni multilateralni sporazum, faktično promovisan u trajni sporazum i, istovremeno, pretvoren u neku vrstu organizacije (preuzeto iz Matić B., Lazibat: T., “Od GATT do WTO”, Ekonomski pregled br. 52, 2001. god., str. 693-694. UDK 338.984.4(497.5)

- b) Međunarodni monetarni fond (International monetary fund-IMF), osnovan 1948 godine na konferenciji u Bretton Woodsu sa ciljem da uspostavi multilateralni sistem plaćanja, obezbjedi ekspanziju uravnoteženog rasta međunarodne trgovine, ustabili devizni kurs i učvrsti povjerenje među državama članicama na polju monetarne stabilnosti.
- c) Međunarodna banka za obnovu i razvoj (International Bank of Reconstruction and Development-IBRD), osnovana kad i Međunarodni monetarni fond, 1948 godine na konferenciji u Bretton Woodsu sa ciljem da podupre međunarodne investicione aktivnosti.
- d) Evropska ekonomska zajednica (The European Economic Community / EEC), osnovana Rimskim ugovorom 1957. godine, zaključenim između Italije, Francuske, Luksemburga, Belgije, Holandije i Njemačke. Prva faza je bila formiranje slobodne trgovinske zone, a 1968. godine postaje carinska unija. To je trenutno ostvarena ekonomska unija koja ima za cilj da preraste u političku uniju.
- e) Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć-SEV je osnovan 1949 godine i obuhvatao je uglavnom tada socijalističke države: SSSR, Čehoslovačku, Rumuniju, Mađarsku, Bugarsku, Mongoliju i Dr Njemačku. Međusobni odnosi i vanjskotrgovinska politika odvijali su se u usvojenim okvirima međunarodne socijalističke podjele rada.
- f) Konferencija ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju (United Nations Conference on Trade and Development- UNCTAD). Karakterišu je redovni periodični skupovi država članica UN gdje se razmatraju aktuelni problemi privrednog razvoja i međunarodne trgovine.

Jedinstven ekonomski prostor je težnja savremene ekonomske privrede u svijetu. Značajni faktori procesa stvaranja svjetske jedinstvene privrede su liberalizacija, širenje slobodne trgovine, uspostavljanje ekonomske saradnje između država i što intenzivnija razmjena.

Za jačanje međunarodne privrede veliku ulogu ima osnivanje WTO (Svjetska trgovinska organizacija). WTO je uvela jasna pravila za otklanjanje barijera i snižavanje cerinskih stopa. Razni međunarodni sporazumi su veoma važan faktor za međuekonomsku zavisnost u svijetu, budući da su politička opredjeljenja i razvoj institucija nakon Drugog svjetskog rata doprinjeli izgradnji čvršćeg okvira za finansijske transakcije i

međunarodnu razmjenu. Okvire ekonomske saradnje država karakteriše stepen međunarodnih integracija, koji se odvijaju neravnomjernim intenzitetom i tempom. Kod razvijenih država integracioni procesi se brže odvijaju, kao što je slučaj sa Evropskom unijom, koju karakteriše dublja institucionalna i ekonomska povezanost. Primjetno je da kod manje razvijenih država, ili onih u razvoju ili tranziciji, su dosta manje izraženi efekti integracije. Takvim državama je bitna politika koja ima za cilj dublju ekonomsku saradnju.

Novi koncept koji se učvrstio početkom 21. vijeka je „ekonomija saradnje”, a odnosi se na vrlo širok spektar aktivnosti povezanih s područjima potrošnje, proizvodnje, finansija, obrazovanja, pa čak i upravljanja. Evropska komisija u svojoj komunikaciji pod nazivom „*Evropski program za ekonomiju saradnje*” (COM/2016/0356 final – 2. juna 2016. godine) definiše ekonomiju saradnje kao „poslovne modele u kojima se djelatnosti pospješuju platformama za saradnju kojima se stvara otvoreno tržište za privremenu upotrebu robe ili usluga koje nerijetko pružaju privatne osobe”.

U Komunikaciji su utvrđene tri kategorije sudionika obuhvaćenih ekonomijom saradnje:

- a) pružatelji usluga – to mogu biti privatne osobe ili profesionalni pružatelji usluga;
- b) korisnici tih usluga, i
- c) posrednici koji putem internetskih platformi povezuju pružatelje usluga i korisnike te olakšavaju transakcije između njih („platforme za saradnju”).

Komunikacija završava napomenom da transakcije u okviru ekonomije saradnje uglavnom ne uključuju promjenu vlasništva i mogu se, ali ne moraju, provoditi sa ciljem ostvarivanja dobiti. Premda nisu ključne za sadašnji nagli rast ekonomije saradnje, platforme za saradnju imaju vrlo važnu ulogu.

Njihove su glavne funkcije:

- a) stvaranje platforme koja povezuje ponudu i potražnju robe;
- b) stvaranje mehanizama koji omogućuju izvršavanje ekonomskih transakcija elektroničkim putem, te
- c) stvaranje mehanizama provjere kojima se umanjuju rizici povezani s transakcijama i troškovi koji proizlaze iz poslovanja s nepoznatim osobama.

Ukratko, ekonomija saradnje koristi se informacionom tehnologijom kako bi se smanjile informacione asimetrije i transakcioni troškovi za razmjenu ili dijeljenje robe i usluga, te

kako bi se proširila i produbila zajednička tržišta (Vijeće Evrope, 2023).

3.2.Osnove za uspostavljanje kompatibilnog ekonomskog sistema država

Kompatibilnost ekonomija kroz strategiju razvoja ekonomije leži u usklađivanju ciljeva, politika i strategija razvoja između različitih ekonomija, kako bi se omogućilo efikasno partnerstvo i saradnja. Ovaj osnov se odnosi na razmatranje kako dvije ekonomije mogu zajedno raditi na postizanju zajedničkih ciljeva, dok istovremeno očuvaju svoje specifičnosti i interese. Evo nekoliko ključnih aspekata ovog temelja:

a) Usklađivanje ciljeva

Prvi korak u postizanju kompatibilnosti dvije ekonomije je identifikovanje zajedničkih ciljeva i interesa. To podrazumijeva razmatranje dugoročnih ekonomskih, socijalnih i ekoloških ciljeva koje dvije ekonomije žele postići. Na primjer, mogu imati zajedničke ciljeve kao što su održiv ekonomski rast, smanjenje nezaposlenosti ili smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte.

b) Koordinacija ekonomske politike

Da bi se postigla kompatibilnost, ekonomske politike dvije ekonomije moraju biti koordinisane. Ovo uključuje usklađivanje fiskalne politike (porezi, budžetiranje), monetarne politike (upravljanje novcem i kamatnim stopama) i trgovinske politike kako bi se postigao ravnotežni ekonomski rast.

c) Saradnja na projektima i inicijativama

Dvije ekonomije mogu saradivati na projektima i inicijativama koje podržavaju njihove zajedničke ciljeve. To može uključivati zajedničke infrastrukturne projekte, istraživanje i razvoj, tehnološku razmjenu ili trgovinske sporazume koji promovišu međusobnu korist.

d) Razmjena informacija i najboljih praksi:

Postizanje kompatibilnosti podrazumijeva razmjenu informacija i najboljih praksi između ekonomija kako bi se naučilo od iskustava i postigao bolji razvoj. Ovo se može postići kroz mehanizme kao što su konferencije, radionice i razmjena

eksperata.

e) Razumijevanje kulturnih i političkih razlika:

Važno je razumjeti kulturne, političke i društvene razlike između dvije ekonomije kako bi se olakšala komunikacija i saradnja. Ovo može pomoći u izbjegavanju nesporazuma i konflikata tokom procesa usklađivanja.

f) Prilagođavanje specifičnim okolnostima:

Svaka ekonomija ima svoje specifične okolnosti i izazove. Strategija razvoja ekonomije treba da bude prilagođena tim specifičnostima kako bi se postigla kompatibilnost. Ovo može uključivati prilagođavanje politika i strategija razvoja u skladu sa stvarnim potrebama i mogućnostima.

Konačno, osnov za kompatibilnost dvije ili više ekonomija kroz strategiju razvoja ekonomije zahtijeva duboko razumijevanje i međusobno poštovanje kako bi se postigli zajednički ciljevi i stvorila održiva i korisna saradnja. To može donjeti koristi i objema ekonomijama, kao i doprinijeti globalnoj ekonomskoj stabilnosti i prosperitetu.

3.3.Osnove redizajna kompatibilnosti

Osnove redizajna kompatibilnosti se odnose na proces prilagođavanja sistema, proizvoda ili tehnologije kako bi se postigla veća usklađenost sa drugim elementima ili sistemima. To može biti ključno u različitim oblastima kao što su tehnologija, inženjering, dizajn proizvoda i mnoge druge. U nastavku slijedi nekoliko važnih aspekata koje treba znati o osnovama redizajna kompatibilnosti. Razumijevanje postojećih sistema prvi korak u redizajnu kompatibilnosti je duboko razumijevanje postojećih sistema ili komponenti koje želite uskladiti. To uključuje analizu tehničkih specifikacija, funkcionalnosti, interfejsa i zahtjeva. Identifikacija ciljeva kompatibilnosti jednostavno definiše jasne ciljeve uspostavljanja procesa kompatibilnosti odnosno da li je došlo do uspostavljanja željene konekcije sa drugim sistemima ili tehnologijama i kakvi su ishodi samog procesa. Analiza ograničenja i izazova pomaže u prepoznavanju prepreka i izazova u postizanju

kompatibilnosti. Ovo obično uključuje više ograničenja, a najčešće su u pitanju tehnička, finansijska, vremenska ili resursna ograničenja.

Tehnički redizajn obuhvata promjene u dizajnu ili specifikacijama kako bi se postigla kompatibilnost. Ovo može uključivati prilagođavanje hardverskih ili softverskih komponenti, kao i promjene u interfejsima ili protokolima komunikacije.

Regulatorni i standardni zahtjevi u nekim slučajevima mogu zahtijevati usklađivanje sa određenim regulatornim zahtjevima ili industrijskim standardima. Ovo je posebno važno u sektorima kao što su tržište rada, zdravstvo, saobraćaj, energetika i dr.

Kontinuirano praćenje i održavanje je važna aktivnost nakon implementacije redizajniranih elemenata ili sistema, važno je nastaviti sa praćenjem kompatibilnosti i održavanjem sistema kako bi se obezbijedila dugoročna usklađenost.

Komunikacija i saradnja na redizajnu kompatibilnosti su ključne za uspješan redizajn. Troškovi i resursi su neprestano predmet analize u definisanju sistema redizajna. Jasno je da redizajn kompatibilnosti može zahtijevati dodatne troškove i resurse pa je važno planirati i alocirati resurse na odgovarajući način.

3.3.1. Kompatibilnost tržišta rada

Tržište rada je trenutno izloženo najsnažnijim refleksijama globalnih poremećaja. Radna snaga se globalno kreće u prevcu istok-zapad od 2015. godine u do sada neviđenom intenzitetu. Brojna tržišta profitiraju od takvih kretanja dok ipak značajan dio tržišta trpi posljedice. Postavlja se pitanja koliko su tržišta rada kompatibilna i možemo li govoriti uopšte o više tržišta rada ili postoji samo jedno, globalno tržište rada.

Kompatibilnost tržišta rada donosi niz prednosti (Malenica & Dorbić, 2014, 65-74)

- a) Povećanje mobilnosti radne snage omogućava radnicima da lakše prelaze iz jedne zemlje u drugu u potrazi za boljim poslovima i poslovnim mogućnostima.

- b) Povećana konkurencija: Konkurencija između radnika iz različitih regiona podstiče veće nivoe produktivnosti i efikasnosti.
- c) Veći izbor poslodavaca: Radnicima je omogućen širi izbor poslodavaca, što može povećati njihove šanse za pronalaženje posla koji odgovara njihovim vještinama i interesima.
- d) Diversifikacija radne snage: Kompatibilna tržišta rada omogućavaju kompanijama da privuku različite profile radne snage, što može doprinijeti kreativnosti i inovacijama.
- e) Smanjenje nezaposlenosti: Mobilnost radne snage može pomoći u smanjenju sezonske ili regionalne nezaposlenosti.
- f) Razmjena znanja i vještina: Radnici koji rade u različitim zemljama mogu donijeti nove ideje i tehnike koje mogu koristiti domaćim kompanijama.
- g) Povećana ekonomska stabilnost: Veća kompatibilnost može smanjiti ekonomske šokove i neravnoteže na tržištima rada.
- h) Povećana globalna konkurentnost: Kompatibilna tržišta rada mogu pomoći zemljama da budu konkurentnije na globalnom tržištu.
- i) Poboljšana efikasnost alokacije resursa: Radnici se raspoređuju tamo gde su najpotrebniji, što može povećati efikasnost u privredi.
- j) Veće investicije: Kompatibilnost tržišta rada može privući strane investicije budući da kompanije mogu lakše pronaći radnu snagu sa odgovarajućim vještinama.
- k) Povećana internacionalizacija: Kompatibilna tržišta rada mogu podržati internacionalizaciju poslovanja i trgovine, što doprinosi ekonomskom rastu.
- l) Veća mobilnost talenata: Talentovani pojedinci mogu se lakše kretati između različitih regiona i zemalja, što može donijeti koristi u različitim sektorima i industrijama.

Ove prednosti nam ukazuju da kompatibilnost tržišta rada može imati pozitivan uticaj na ekonomsku dinamiku i razvoj kako na nivou pojedinca, tako i na nivou države i globalne zajednice.

3.3.2. Kompatibilnost energetskog sektora

Sve analize ključnih ekonomsko-tehnoloških promjena apostrofiraju činjenicu da je

energetika tokom poslednja dva i po vijeka ključni faktor ekonomskih promjena, kao i osnova privrednog rasta i razvoja. Promjene koje se dešavaju na globalnom planu zahtijevaju stručno i dugoročno sagledavanje njihovih uticaja na nacionalnom nivou i odgovarajuće upravljanje energetske razvojem. Kompatibilnost elektrosistema država predstavlja ključnu komponentu u postizanju efikasnog i održivog međunarodnog tržišta električne energije. Električna energija je esencijalni resurs za moderno društvo, i kao takva, njena trgovina prelazi granice pojedinačnih zemalja. Stvaranje kompatibilnih elektrosistema među državama omogućava integraciju različitih energetskih tržišta i otvara put ka jedinstvenom tržištu električne energije.

Kompatibilnost elektrosistema podrazumijeva da različite zemlje imaju elektroenergetske sisteme koji su tehnički, tehnološki i regulatorno kompatibilni. To znači da se električna energija može slobodno i bez problema prenositi između tih sistema, omogućavajući trgovinu i razmjenu električne energije među državama. Ovaj proces zahteva harmonizaciju i standardizaciju kako bi se osiguralo da elektroenergetski sistemi rade sinhronizovano, bezbjedno i efikasno. Ključni element u postizanju kompatibilnosti elektrosistema država je izgradnja interkonekcija - prenosnih linija i infrastrukture koja omogućava fizički prenos električne energije između zemalja. Ove interkonekcije često predstavljaju tehnički izazov jer zahtijevaju usklađivanje elektroenergetskih sistema koji mogu imati različite frekvencije, naponske nivoe i tehničke specifikacije. Jednom kada se postigne tehnička kompatibilnost, sledeći korak je usklađivanje regulatornih okvira. To uključuje usklađivanje pravila o trgovini električnom energijom, tarifama, licencama i regulatornim procedurama između država ili regiona. Ovo je ključno kako bi se omogućila slobodna trgovina električnom energijom i stvorili podsticaji za investicije i inovacije.

Kada su elektroenergetski sistemi tehnički i regulatorno kompatibilni, otvara se mogućnost za zajedničko tržište električne energije. Berze električne energije postaju središnje tačke ovih tržišta, gdje trgovci električnom energijom mogu kupovati i prodavati električnu energiju u realnom vremenu. Ovo stvara veću transparentnost, poboljšava konkurenciju i može doprinijeti stabilnosti snabdjevanja električnom energijom. Kompatibilnost elektrosistema država je ključni korak ka stvaranju jedinstvenog tržišta

električne energije. To zahtijeva usklađivanje tehničkih, regulatornih i infrastrukturnih aspekata kako bi se omogućila slobodna trgovina električnom energijom između zemalja ili regiona. Ovo može doprineti boljoj efikasnosti, konkurenciji i pouzdanosti snabdjevanja električnom energijom na globalnom nivou. Kompatibilnost u elektroenergetskom sektoru se odnosi na sposobnost različitih elemenata i komponenti elektroenergetskog sistema da rade zajedno efikasno i bezbjedno kako bi obezbijedili stabilno snabdjevanje električnom energijom. Ovo je izuzetno važan koncept budući da elektroenergetski sektor obuhvata različite komponente, uključujući proizvodnju, prenos, distribuciju i potrošnju električne energije.

Evo nekoliko ključnih aspekata kompatibilnosti u elektroenergetskom sektoru (Malenica & Dorbić, 2014):

- a) Tehnička kompatibilnost: Elektroenergetski sistem se sastoji od različitih tehničkih komponenti, kao što su elektrane, transformatori, prenosne i distributivne mreže, generatori i potrošači. Sve ove komponente moraju biti tehnički kompatibilne kako bi se osiguralo da električna energija može da teče bez problema i prekida.
- b) Interoperabilnost: Različiti dijelovi elektroenergetskog sistema, kao što su mreže različitih energetske kompanija ili regiona, moraju biti interoperabilni. To znači da moraju biti u stanju da razmjenjuju električnu energiju i informacije o stanju sistema kako bi se osigurala pouzdana i efikasna operacija.
- c) Sigurnost i zaštita: Kompatibilnost u smislu sigurnosti se odnosi na zaštitu od nesreća i neovlašćenih pristupa elektroenergetskom sistemu. Ovo uključuje mjere zaštite od kratkog spoja, preopterećenja i drugih potencijalno opasnih situacija.
- d) Kompatibilnost sa obnovljivim izvorima energije: U eri sve veće upotrebe obnovljivih izvora energije, elektroenergetski sektor mora biti kompatibilan sa promenljivim proizvodnim kapacitetima vjetroelektrana i solarnih panela. To zahtijeva bolje mehanizme skladištenja energije i fleksibilnost u upravljanju mrežom.
- e) Regulatorni okvir: Regulatorni okvir, uključujući pravila i standarde, igra ključnu ulogu u postizanju kompatibilnosti u elektroenergetskom sektoru. Ovo uključuje

usaglašavanje sa nacionalnim i međunarodnim standardima kako bi se olakšala interoperabilnost i sigurnost.

Kompatibilnost u elektroenergetskom sektoru je ključna za osiguravanje stabilnosti i pouzdanosti snabdjevanja električnom energijom, a takođe može doprinjeti povećanju energetske efikasnosti i smanjenju negativnih uticaja na životnu sredinu. Jedinstveno tržište električne energije, često nazivano i unutarnje tržište električne energije, predstavlja napor da se stvori integrisano tržište za električnu energiju koje obuhvata više zemalja ili regiona. Glavni cilj ovog koncepta je promovisanje efikasne trgovine električnom energijom, poboljšanje konkurencije i obezbjeđivanje pouzdanog snabdjevanja energijom za sve učesnike.

Aspekt kompatibilnosti u okviru jedinstvenog tržišta električne energije, posebno putem berze, uključuje slijedeće tačke (Malenica & Dorbić, 2014):

- a) Standardizacija i harmonizacija: Da bi se omogućila trgovina električnom energijom preko berzi između različitih zemalja ili regiona, potrebno je postići standardizaciju i harmonizaciju. To uključuje usklađivanje sa zajedničkim trgovinskim pravilima, standardima i procedurama kako bi se obezbjedila kompatibilnost u različitim djelovima tržišta.
- b) Interkonekcija i prenos: Električna energija mora moći da se prenosi preko granica između zemalja ili regiona kako bi se omogućila trgovina. To zahtijeva izgradnju interkonekcija (prenosnih linija) i postizanje tehničke kompatibilnosti između različitih elektroenergetskih sistema.
- c) Trgovinske platforme: Berze električne energije igraju ključnu ulogu u omogućavanju trgovine električnom energijom. Potrebno je da trgovinske platforme budu kompatibilne sa standardima i zahtjevima različitih zemalja ili regiona kako bi omogućile trgovinu električnom energijom između njih.
- d) Regulatorni okvir: Za postizanje kompatibilnosti na jedinstvenom tržištu električne energije, potrebno je usaglašavanje regulatornih okvira između zemalja ili regiona. To uključuje harmonizaciju pravila o trgovini, licenciranju i regulaciji cijena.

- e) Transparentnost i informacije: Efikasno jedinstveno tržište zahtijeva transparentnost i razmenu informacija između učesnika. Ovo pomaže trgovcima i operatorima da bolje razumeju dinamiku tržišta i donesu informisane odluke.
- f) Jedinstveno tržište električne energije putem berze ima potencijal da poveća konkurenciju, smanji cijene energije za potrošače i poboljša efikasnost korišćenja resursa. Međutim, postizanje kompatibilnosti između različitih zemalja ili regiona može biti složen proces i zahteva saradnju, regulaciju i investicije u infrastrukturu.

U Bosni i Hercegovini djeluje Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK), nezavisna institucija Bosne i Hercegovine, koja funkcioniše u skladu s principima objektivnosti, transparentnosti i ravnopravnosti, i ima jurisdikcije i odgovornosti nad prenosom električne energije, operacijama prenosnog sistema i međunarodnom trgovinom električnom energijom, kao i nad proizvodnjom, distribucijom i snabdijevanjem električnom energijom. DERK je neprofitna institucija i finansira se iz regulatornih naknada koje plaćaju licencirani subjekti. Njihov rad se usklađuje sa pravnom stečevinom EU vezanom za električnu energiju.¹⁷

¹⁷ Pravna stečevina EU vezana za električnu energiju

- Direktiva (EU) 2019/944 Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. juna 2019. o zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i izmjeni Direktive 2012/27/EU (preinaka), prilagođena Odlukom 2021/13/MC-EnC,
 - Uredba Komisije (EU) br. 2016/1447 od 26. augusta 2016. o uspostavljanju mrežnih pravila za zahtjeve za priključivanje na mrežu sistema za prijenos istosmjernom strujom visokog napona i istosmjerno priključenih modula elektroenergetskog parka, prilagođena Odlukom 2018/04/PHLG-EnC,
 - Uredba Komisije (EU) br. 2016/1388 od 17. augusta 2016. o uspostavljanju mrežnih pravila za priključak kupca, prilagođena Odlukom 2018/05/PHLG-EnC,
 - Uredba Komisije (EU) br. 2016/631 od 14. aprila 2016. o uspostavljanju mrežnih pravila za zahtjeve za priključivanje proizvođača električne energije na mrežu, prilagođena Odlukom 2018/03/PHLG-EnC,
 - Uredba Komisije (EU) br. 543/2013 od 14. juna 2013. o dostavi i objavi podataka na tržištima električne energije i o izmjeni Priloga i Uredbe (EZ) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Vijeća, prilagođena Odlukom 2015/01/PHLG-EnC,
 - Uredba Komisije (EU) br. 838/2010 od 23. septembra 2010. o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prijenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prijenosa, prilagođena Odlukom 2013/01/PHLG-EnC,
 - Direktiva 2009/72/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. jula 2009. o zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i stavljanju van snage Direktive 2003/54/EZ, prilagođena Odlukom 2011/02/MC-EnC,
 - Uredba (EZ) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. jula 2009. o uvjetima za pristup mreži za prekograničnu razmjenu električne energije i stavljanju van snage Uredbe (EZ) br. 1228/2003, prilagođena Odlukom 2011/02/MC-EnC.
- (preuzeto iz Izvještaja o radu državne regulatorne komisije za električnu energiju u 2021. godini, Bosna i Hercegovini, Državna regulatorna komisija za električnu energiju, Tuzla, decembar 2021. godine, str.85)

4. IV POLITIČKI ASPEKTI EKONOMSKIH INTEGRACIJA

4.1. Upravljanje procesima, osnovni pojmovi

Upravljanje procesima je ključna komponenta u postizanju ciljeva u različitim sektorima života, uključujući poslovni, javni i lični. Procesi se odnose na niz koraka, aktivnosti i procedura koji vode prema željenim ishodima. Važno je poznavati vještine upravljanja procesima, kako odluke oblikuju učinkovitost i postizanje ciljeva, te kako se željeni rezultati proizvode u različitim kontekstima. U poslovnom svijetu, upravljanje procesima je ključ za postizanje konkurentske prednosti i poslovne uspjehe. Organizacije razvijaju i optimiziraju procese kako bi poboljšale učinkovitost, smanjile troškove i povećale zadovoljstvo klijenata. Primjerice, Lean metodologija fokusira se na uklanjanje nepotrebnih koraka i resursa u proizvodnim procesima kako bi se postigla bolja učinkovitost. Upravljanje procesima također pomaže u identificiranju ključnih pokazatelja učinka (KPI-jeva) koji omogućuju bolje praćenje i evaluaciju uspješnosti organizacije.

U javnom sektoru, upravljanje procesima je ključ za pružanje boljih usluga građanima. Vlade i javne agencije primjenjuju principe upravljanja procesima kako bi poboljšale transparentnost, efikasnost i dostupnost usluga. Primjerice, elektronička uprava (e-uprava) koristi informatičku tehnologiju kako bi pojednostavila procese i omogućila građanima lakši pristup uslugama. Upravljanje procesima također pomaže u smanjenju birokracije i povećanju odgovornosti u javnom sektoru.

Na osobnoj razini, upravljanje procesima može pomoći u postizanju osobnih ciljeva i boljem ravnotežju između posla i života. Organizacija vlastitih svakodnevnih aktivnosti i prioriteta, kao i praćenje napretka, ključno je za postizanje ciljeva u karijeri, porodici ili ličnom razvoju. Planiranje i postavljanje ciljeva, praćenje napretka te prilagodba strategija su sastavni dijelovi procesa upravljanja osobnim postignućima.

Uz to, upravljanje procesima igra važnu ulogu u kontinuiranom poboljšanju. Koncepti kao što su Six-Sigma i PDCA ciklus (Plan-Do-Check-Act) naglašavaju važnost kontinuiranog nadzora, analize i poboljšanja procesa kako bi se postigli bolji rezultati. Ovaj pristup primjenjuje se u različitim kontekstima, uključujući proizvodnju, zdravstvo,

obrazovanje i upravljanje projektima.

Upravljanje procesima je ključna komponenta postizanja ciljeva i uspjeha u različitim sektorima. Njegova primjena pomaže organizacijama da budu konkurentske, javnim sektorima da pruže bolje usluge, a pojedincima da ostvare lične ciljeve. Kontinuirano praćenje, analiza i poboljšanje procesa ključno je za prilagodbu promjenjivim okolnostima i za postizanje boljih rezultata. Integracija ekonomija dvije države predstavlja složen i dugotrajan put prema dubljoj ekonomskoj saradnji. Proces upravljanja integracijama može uzeti različite oblike, uključujući slobodnu trgovinu, carinsku uniju, zajedničko tržište, ekonomsku i monetarnu uniju. Integracije su često oblikovane s ciljem postizanja brojnih prednosti, uključujući povećani privredni rast, smanjenje trgovinskih barijera, bolju konkurentnost i pristup većem tržištu.

4.2. Tokovi integracija

Prvi korak u procesu integracije je proučavanje prednosti i nedostataka, odnosno utvrđivanje stepena kompatibilnosti. Države moraju pažljivo analizirati kako će integracija uticati na njihove ekonomije. Ovo uključuje procjenu trgovinskih prednosti, potencijalnih gubitaka suvereniteta, promjena u ekonomskoj politici i druge relevantne faktore. Nakon donošenja odluke o integraciji, države prelaze na fazu pregovaranja i dogovaranja. Ovdje se razmatraju različiti aspekti, uključujući carinske stope, pravila trgovine, politiku konkurencije, regulaciju i druge ekonomske politike. Pregovori mogu biti složeni i dugotrajni, jer države pokušavaju postići kompromis koji zadovoljava njihove interese.

Nakon postizanja konsenzusa, države potpisuju sporazume koji služe kao pravna osnova za integraciju. Ovi sporazumi mogu uključivati stvaranje ugovora, statuta i drugih pravnih dokumenata koji definišu prava i obaveze svake države članice u okviru integracije. Implementacija tih sporazuma često zahtijeva usklađivanje sa zakonima i regulativama. Sljedeći korak u procesu je implementacija i prilagođavanje. Države moraju početi provoditi dogovorene mjere, što može uključivati smanjenje carinskih barijera, usklađivanje zakonodavstva i usvajanje zajedničke valute (u slučaju monetarnih unija).

Ovo zahtijeva sistemsko planiranje i praćenje kako bi se osiguralo da se mjere provode učinkovito.

Nadzor i upravljanje su ključni aspekti tokom procesa integracije. Države često uspostavljaju tijela ili organizacije s ovlastima za nadzor i arbitražu sporova. To osigurava da se sporazumi i pravila poštuju i da se smanjuje rizik od nesporazuma ili kršenja. Dakle, integracije ekonomija su često dinamičan proces. Države mogu razmatrati mogućnost daljnjeg unaprjeđenja saradnje ili proširenja članstva. To uključuje pregovore i dogovore o promjenama u postojećim sporazumima ili stvaranju novih. Ovo može obuhvatiti širenje na dodatne trgovinske partnere ili produbljivanje integracije u različitim sektorima.

Konačno, usklađivanje ekonomske politike i zakonodavstva između država članica je presudno za postizanje integracije. Ovo može uključivati promjene u fiskalnoj politici, trgovinskim pravilima, standardima i regulaciji kako bi se postigla konzistentnost među članicama. Kroz ovaj proces, cilj je postizati veću ekonomsku saradnju i stabilnost među državama, što može rezultirati većim rastom, povećanim konkurencijskim prednostima i boljim uslovima za građane tih država. Osim toga, integracija može promovisati političku saradnju i mir među državama članicama. Proces upravljanja procesom ekonomskih integracija stavlja akcenat na poboljšanje ekonomske efikasnosti kroz slobodnu trgovinu, eliminaciju barijera i usklađivanje ekonomskih politika među zemljama članicama. Integracije povećavaju međuzavisnost ekonomija članica, što može dovesti do stabilnijih odnosa i smanjenja trgovinskih sukoba. Integracije mogu promovisati konkurenciju na tržištu, potičući inovacije i snižavanje cijena. Pitanja poput migracija radne snage, prava radnika i socijalnih standarda igraju važnu ulogu u procesu integracije. Ekonomska ravnoteža i stabilnost je važan element za donošenje odluka u procesu integracija ekonomija. Česte su situacije da je jedna ekonomija dominantnija i „jača” od drugih koje se integrišu te je važno voditi računa o interesima svih učesnika bilateralnih ili multilateralnih integracija pa je važno fokusirati se na održavanje makroekonomske stabilnosti i ravnoteže unutar integriranih ekonomija. U suprotnom, ukoliko se javlja disbalans, može doći do neželjenih posljedica za cijeli makroekonomski prostor koji je integracijom obuhvaćen.

4.3. Politički aspekti integracija

Integracije često imaju duboke političke implikacije, uključujući suverenitet, upravljanje, donošenje odluka i usklađivanje interesa među zemljama članicama. Ukoliko su integracije politički motivisane i želi se ostvariti manja ekonomska zavisnost od ostalih učesnika ekonomskih aktivnosti, tada se opravdanost integracija posmatra na drugačiji način i političke odluke su dominantne u procesu integracija. Osnovno pitanje, koje je i značajno političko pitanje je kako integracije utiču na razvoj i uključenost manje razvijenih zemalja. Zbog toga se politika monetarne i fiskalne koordinacije posmatra kroz perspektivu koordinacije ekonomske politike kako bi se izbjegli disbalansi i krize.

Ekonomske integracije predstavljaju duboku transformaciju međunarodnih odnosa i oblikuju dinamiku političkih interakcija među državama članicama. Važno je na koji način ekonomska integracija utiče na političke aspekte međunarodnih odnosa. Akcenat je svakako na tome na koji su način ekonomska saradnja i usklađivanje ekonomskih politika povezani s političkim uticajem, suverenitetom, demokratskom odgovornošću i geopolitičkim odnosima.

Prva ključna dimenzija političkog aspekta ekonomskih integracija je njezin doprinos miru i stabilnosti među državama članicama. Istorija pokazuje da su mnoge integracije, poput Evropske unije, nastale kao odgovor na traumatična iskustva ratova i sukoba. Integracija pruža okvir za mirno rješavanje sporova, stvarajući mehanizme za saradnju umjesto sukoba. Ovo ne samo što smanjuje vjerovatnost ratnih sukoba, već takođe promoviše zajedničke vrijednosti i interese među državama. Takođe, ekonomska integracija ima značajan uticaj na politički uticaj država članica na međunarodnoj sceni. Kroz zajedničku politiku i pregovaračku snagu, države članice često ostvaruju veći uticaj u međunarodnim pregovorima i organizacijama. Na primjer, Evropska Unija, kao trgovinski div, ima značajan uticaj na oblikovanje globalnih trgovinskih pravila. Međutim, uvećana politička moć može stvarati tenzije i konflikte među državama članicama. Pitanja vezana uz suverenitet postaju ključna, jer integracija zahtijeva transfer određenih ovlasti s nacionalnog na nadnacionalni nivo. Ovo izaziva pitanja o demokratskoj odgovornosti i legitimnosti. Kako osigurati da nadnacionalne institucije budu odgovorne prema građanima država članica postaje ključno političko pitanje.

Svaka ekonomska integracija dodatno oblikuje politički identitet i pripadnost. Državljeni često razvijaju osjećaj pripadnosti širem političkom entitetu, kao što je EU. Veliki dio građana u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji se identifikovao sa idejom jugoslovenstva i nacionalno su se izjašnjavali kao Jugosloveni. Ovo može uticati na političke izbore i stavove građana. Istovremeno, integracija promovise mobilnost građana, što dodatno jača osjećaj pripadnosti širem političkom zajedništvu.

Pravna i institucionalna dimenzija integracije igra značajnu ulogu u političkom aspektu. To uključuje pitanja vezana uz pravosudne sisteme, zaštitu intelektualnog vlasništva, arbitražu sporova i druge aspekte prava. Harmonizacija pravnih sistema i zakona često je potrebna kako bi se olakšala saradnja među državama.

Geopolitički odnosi takođe su značajno oblikovani ekonomskom integracijom. Primjera radi, trgovinska blokada na jednoj strani može stvoriti nove dinamike između država na drugoj strani to država koje su se nekada smatrale konkurentima. U tom slučaju, integracija može biti sredstvo za jačanje geopolitičke pozicije država i promovisanje svojih interesa u međunarodnim odnosima. Konačno, ekonomske integracije često uključuju i koordinaciju socijalnih politika i standarda. Ovo pitanje ima duboke političke i društvene implikacije jer se odnosi na ravnotežu između ekonomske učinkovitosti i društvene pravednosti. Politički aspekt ekonomskih integracija je složen i duboko povezan s ekonomskim aspektima. Integracija utiče na političke odnose, suverenitet, demokratsku odgovornost i geopolitičke dinamike među državama članicama. Balansiranje tih različitih aspekata postaje ključni izazov za države koje sudjeluju u ekonomskim integracijama

5. MOGUĆNOSTI EKONOMSKE INTEGRACIJE REPUBLIKE SRPSKE SA REPUBLIKOM SRBIJOM

Jedna od ključnih mogućnosti ekonomske integracije je unapređenje trgovinskih odnosa. Kroz slobodnu trgovinu i uklanjanje carinskih barijera, Republika Srpska može povećati izvoz svojih proizvoda i usluga na tržište Republike Srbije. Sa druge strane, Republika Srbija može osigurati stabilan izvor sirovina i drugih proizvoda iz Republike Srpske. Ovo međusobno trgovinsko partnerstvo ne samo da jača privredu obe strane, već također povećava konkurenciju i stimuliše inovacije.

Osim trgovine, investicije su ključni element ekonomske integracije. Republika Srpska može privući direktna ulaganja (FDI) iz Republike Srbije, posebno u sektore kao što su energetika, infrastruktura, turizam i poljoprivreda. Ova ulaganja mogu stvoriti nova radna mjesta, poboljšati infrastrukturu i povećati produktivnost u oba regiona. Također, zajednički infrastrukturni projekti mogu unaprijediti povezanost između ova dva entiteta, olakšati trgovinu i doprinijeti bržem ekonomskom razvoju.

Osim toga, tehnološka suradnja je još jedna ključna komponenta ekonomske integracije. Razmjena tehnoloških znanja i inovacija između Republike Srpske i Republike Srbije može poboljšati konkurentne prednosti oba regiona na globalnom tržištu. Kroz zajedničke istraživačke projekte, razvoj novih tehnologija i razmjenu stručnjaka, ove dvije regije mogu postići tehnološki napredak koji će im omogućiti da budu konkurentnije i otpornije na promjene na tržištu.

U skladu sa navedenim, ekonomska integracija može pridonijeti i jačanju ljudskih veza između Republike Srpske i Republike Srbije. Kroz kulturne razmjene, obrazovne programe i međusobne poslovne kontakte, građani oba regiona mogu razvijati bolje razumijevanje i saradnju. Ova jača povezanost na ljudskom nivou može stvoriti osećaj zajedništva i podrške među ljudima, što će dodatno ojačati veze između ova dva entiteta.

5.1. Nastanak Republike Srpske

Raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, nakon proglašenja jednostrane nezavisnosti jugoslovenskih republika Slovenije i Hrvatske, odluku o

raspisivanju referenduma o samostalnosti i nezavisnosti najavila su i dva konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, Bošnjaci (tada muslimani) i Hrvati. Srbi su se žestoko protivili ideji o napuštanju jugoslovenske federacije te su organizovali plebiscite o ostanku u državnoj zajednici sa Srbijom i Crnom Gorom i drugim dijelovima federacije gdje žive Srbi. Uspostavljena je Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini koja je na osnovu Ustavom utvrđenog prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, na sjednici od 24. oktobra 1991. godine, donijela Odluku o raspisivanju i provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Plebiscit se odlukom raspisuje se na teritorije Bosne i Hercegovine radi potvrđivanja Odluke Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine o ostajanju u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugim koji se za taj ostanak izjave. Na plebiscitu su se izjašnjavali na na pitanje: „*Da li ste saglasni sa Odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugim koji se za taj ostanak izjasne*“. Plebiscit je održan 9. i 10. novembra 1991. godine. Odluku je potpisao predsjednik Skupštine srpskog naroda u BiH mr Momčilo Krajišnik. Za ostanak u zajednici sa Srbijom izjasnilo se 98% ili 1.161.146 građana izašlih na plebiscit (Ilustracija 6).

Ilustracija 6. Rezultati plebiscita od 9. i 10. 1991. godine

Pitanje	Glasova				Nevažeći glasova	Ukupno glasova	Registrovanih glasača	Izlaznost	Rezultat
	Za	%	Protiv	%					
Ostanak srpskog naroda u Jugoslaviji	1.161.146						1.550.000	85%	
Ostanak Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji	48.845	98		2					

Izvor: <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=ba011991>

Bosna i Hercegovina ulazi u krvavi građanski rat od aprila 1992. koji se završava potpisivanjem Dejstonskog mirovnog ugovora 21.12.1995. u Dejtonu, država Ohajo, Sjedinjene Američke Države. Republika Srpska, proglašena 9. januara 1992. Kao Srpska Republika Bosna i Hercegovina je međunarodno vefifikovana na entitet i obuhvata 49% teritorije Bosne i Hercegovine, dok je tadašnja Hrvatsko-muslimanska Federacija,

današnja Federacija Bosne i Hercegovine drugi entitet u Bosni i Hercegovini i zauzima preostali dio od 51% teritorija Bosne i Hercegovine. Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Srpska ima pravo na uspostavljanje specijalnih i paralelnih veza sa tadašnjom Saveznom Republikom Jugoslavijom (koju su činile Republika Srbija i Republika Crna Gora), a danas sa Srbijom kao pravnim sljedbenikom Savezne Republike Jugoslavije.¹⁸

5.2. Nadležnosti Republike Srpske

Prema članu III Ustava Bosne i Hercegovine usaglašenog Dejtonskim mirovnim sporazumom definisane su nadležnosti i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta.

Nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine su sljedeće:¹⁹

- a) vanjska politika,
- b) spoljnotrgovinska politika,
- c) carinska politika,
- d) monetarna politika, kao što je predviđeno članom VII,
- e) finansiranje institucija i plaćanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine,
- f) migracija, izbjeglice i azil,
- g) provođenje međunarodnih i međuentitetskih politika i regulacija krivičnih propisa, uključujući i odnose sa Interpolom,
- h) uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacija,
- i) reguliranje međuentitetskog transporta,
- j) kontrola vazdušnog saobraćaja.

¹⁸ O uspostavljanju specijalnih i paralelnih veza Republike Srpske sa Republikom Srbijom više u narednom poglavlju disetracije.

¹⁹ Ustav Bosne i Hercegovine prema Mirovnom ugovoru iz Dejtona 21.11.1995.

U članu III Ustava BiH, stav 2, pod a) se navodi: „Entiteti će imati pravo da uspostave posebne paralelne odnose sa susjednim zemljama u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine“.²⁰

U članu III Ustava BiH, stav 3, pod a) jasno je navedeno „Sve vladine funkcije i moći koje nisu izričito date u ovom ustavu institucijama Bosne i Hercegovine će biti funkcije i model entiteta“.

Vremenom su brojne nadležnosti sa entiteta prenijete na nivo Bosne i Hercegovine. Neke nadležnosti su prenesene dogovorom političkih elita entiteta i u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine su doneseni zakoni koji to definišu dok je značajan dio nadležnosti prenesen samovoljnom odnosno odlukom visokog predstavnika²¹ za Bosnu i Hercegovinu uz primjenu „bonskih ovlaštenja“.²²

5.3. Ministarstvo za evropske integracije i regionalnu saradnju Republike Srpske

Svoje spoljnopolitičke i ekonomske prioritete Republika Srpska artikuliše putem institucije predsjednika Republika Srpske i Srpskog člana predsjedništva Bosne i Hercegovine kao i putem Ministarstva za evropske integracije i regionalnu saradnju. Ministarstvo kao osnovne pravce djelovanje definiše promociju prednosti regionalnih i evropskih integracija uz slijedeće aktivnosti:²³

- a) koordinaciju i implementaciju multisektorskih projekata Republike Srpske

²⁰ Ustav Bosne i Hercegovine prema Mirovnom ugovoru iz Dejtona 21.11.1995.

²¹ Sve odluke se mogu naći na jednom mjestu <https://www.ohr.int/odluke-visokog-predstavnika-2/>

²² „Bonska ovlaštenja“ visokog predstavnika predstavljaju posebna ovlaštenja koja su dodijeljena visokom predstavniku u BiH u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom. Ova ovlaštenja omogućavaju visokom predstavniku da donosi odluke koje imaju snagu zakona i koje se mogu primijeniti direktno na političke entitete i vlasti u BiH. Ova ovlaštenja su uvedena kako bi se osigurala realizacija Dejtonskog sporazuma i održala stabilnost u zemlji nakon rata. Bonska ovlaštenja omogućavaju visokom predstavniku da suspenduje bilo koji zakon ili odluku koje smatra neprihvatljivom ili koja krši Dejtonski sporazum. Osim toga, visoki predstavnik ima ovlaštenja da smijeni zvaničnike na bilo kojem nivou vlasti u BiH ako smatra da oni ne poštuju Dejtonski sporazum ili ako se njihove aktivnosti smatraju pretnjom miru i stabilnosti u zemlji. Ova ovlaštenja su bila kontroverzna i izazvala su mnogo rasprava i sukoba. Neki kritičari su smatrali da ova ovlaštenja predstavljaju kršenje suvereniteta zemlje, dok su drugi tvrdili da su neophodna kako bi se održala stabilnost u poslijeratnom periodu i spriječilo ponovno izbijanje sukoba. U svakom slučaju, bonska ovlaštenja visokog predstavnika su imala značajan uticaj na političku situaciju u BiH tokom poslijeratnog perioda.

²³ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/OMin/Pages/Misija.aspx>

- b) koordinaciju donatorske i razvojne pomoći
- c) koordinaciju i razvoj regionalne saradnje
- d) koordinaciju i implementacija aktivnosti u vezi evropskih integracija

Među brojnim protokolima koje je ministratsvo potpisalo²⁴, svakako je najznačajniji Memorandum o razumijevanju i saradnji Ministarstva za evropske integracije i regionalnu saradnju Republike Srpske i Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije.²⁵ Ovaj memorandum otvara prostor da Republika Srbija ozbiljnije lobira za interese Republike Srpske koje Republika Srpska zbog ustavne strukture i organizacije Ministarstva inostarnih poslova BiH nije u mogućnosti maksimalno koristiti prema svojim ekonomskim i političkim interesima.²⁶

5.3.1. Organizacija Ministarstva

Ministarstvo je organizovano prema sljedećoj strukturi (Ilustracija 7):

- a) Resor za evropske integracije
- b) Resor za međunarodnu saradnju
- c) Resor za saradnju sa dijasporom

Ilustracija 7. Organizaciona shema Ministarstva

Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.asp>

²⁴<https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/Protokoli/Pages/Splash.aspx>

²⁵<https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/Documents/90%20memorandum-%20meors%20i%20msp%20srbiije.pdf>

²⁶ Uredba o registru sporazuma i protokola o saradnji Republike Srpske sa subjektima u inostranstvu, IZVOR: Službeni glasnik Republike Srpske", br. 73/09 i 31/19

5.3.2. Resor za evropske integracije

Evropske integracije predstavljaju industrijsko, ekonomsko, političko, pravno, socijalno i kulturno integrisanje zemalja u Evropsku uniju (EU), te povezivanje zemalja koje su uključene u ovaj proces sa EU i međusobno. Obaveze koje iz evropskih integracija proističu za sve članice, kandidate i potencijalne kandidate za članstvo su višestruke, a u vidu treba imati kompleksnost i težinu njihovog ispunjavanja.

Republika Srpska je snažno opredijeljena za integrisanje u EU i posvećena ispunjavanju tih obaveza. Jedna od najkompleksnijih je usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa propisima EU i njegova dosljedna primjena, što znači da i Republika Srpska mora obezbijediti usaglašenost svog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU. Jednako je važno obezbijediti i adekvatnu uključenost institucija Republike Srpske u programiranje pomoći, odnosno korištenje mogućnosti koje pružaju instrumenti pomoći Evropske unije, pratiti sprovođenje obaveza koja proističu iz procesa evropskih integracija u zemlji i o tome kontinuirano izvještavati institucije EU, kontinuirano jačati znanje o procesu evropskih integracija, te promovisati i afirmisati evropske vrijednosti.

U tom smislu, *Resor za evropske integracije* koordinira aktivnosti republičkih organa uprave i drugih institucija Republike Srpske u procesu pridruživanja i pristupanja Bosne i Hercegovine EU i pruža podršku u svim pitanjima koja se tiču ovog procesa. Rad Resora za evropske integracije organizovan je u tri odjeljenja.

Илустрација 8, Организациона структура Ресора за европске интеграције министарства²⁷

Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx>

²⁷ Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx>

Više informacija o aktivnostima odjeljenja možete dobiti putem sekcija posvećenih ovim organizacionim jedinicama:

- i. Odjeljenje za fondove i razvojnu pomoć EU
- ii. Odjeljenje za politiku integrisanja, analitiku i izvještavanje
- iii. Odjeljenje za usklađivanje zakonodavstva Republike Srpske sa propisima Evropske unije

5.3.2.1. Odjeljenje za fondove i razvojnu pomoć EU

Odjeljenje za fondove i razvojnu pomoć EU obavlja poslove operativne koordinacije aktivnosti ministarstava u Vladi Republike Srpske u cilju obezbjeđenja adekvatnog učešća Republike Srpske u korištenju sredstava koje EU stavlja na raspolaganje BiH; saradnje sa Direkcijom za evropske integracije u cilju pravovremenog i ravnopravnog učešća Republike Srpske u pretpristupnim i pristupnim fondovima EU; informisanja ministarstava u Vladi Republike Srpske, privatnog i neprofitnog sektora o raspoloživim programima pomoći EU; koordinacije aktivnosti republičkih organa uprave oko identifikacije planiranja i programiranja potreba za sredstvima EU; koordinacije aktivnosti oko promocije programa/projekata iz Republike Srpske, koji bi se mogli finansirati iz sredstava EU; koordinacije i organizovanja obuka za predstavnike potencijalnih korisnika u cilju kvalitetnijeg pripremanja programa / projekata; prezentacije novih oblika i instrumenata pomoći EU koji će biti dostupni BiH/Republici Srpskoj; koordinacije programa podrške izgradnje kapaciteta unutar Vlade Republike Srpske za EU razvojnu pomoć; uspostavljanja baze podataka o pomoći EU BiH/Republici Srpskoj; sistemskog praćenja pomoći EU i upoznavanja Vlade Republike Srpske o prikupljenim operativnim programima pomoći; predlaganja mjera za poboljšanje realizacije pomoći EU u Republici Srpskoj; analize i planiranja mjera i aktivnosti na većoj apsorpciji pretpristupne pomoći BiH/Republici Srpskoj, te druge poslove iz djelokruga Ministarstva.

5.3.2.2. Odjeljenje za politiku integrisanja, analitiku i izvještavanje

Odjeljenje za politiku integrisanja, analitiku i izvještavanje obavlja poslove koji se

odnose na koordinaciju aktivnosti ministarstava u Vladi Republike Srpske u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji, koordinaciju učešća predstavnika Republike Srpske u zajedničkim tijelima Bosne i Hercegovine i Evropske unije koja se uspostavljaju na osnovu Privremenog sporazuma i Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i praćenje njihovog rada, koordinaciju djelovanja predstavnika Republike Srpske u procesu pregovaranja sa Evropskom unijom, ostvarivanje i koordinaciju saradnje sa drugim tijelima u Bosni i Hercegovini, posebno Direkcijom za evropske integracije BiH i Savjetom ministara BiH i njegovim relevantnim tijelima, te tijelima Evropske unije, njenim državama članicama, državama potencijalnim kandidatima i državama kandidatima za članstvo u Evropskoj uniji, izradu i reviziju periodičnih izvještaja o napretku Bosne i Hercegovine u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji, a posebno realizaciji obaveza Republike Srpske koje su sadržane u Privremenom sporazumu i Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, dokumentu „Evropsko partnerstvo sa Bosnom i Hercegovinom“, te drugim relevantnim dokumentima, izradu strateških i analitičkih dokumenata o poziciji Republike Srpske u procesu evropskih integracija, te drugih dokumenata za potrebe Vlade Republike Srpske i Narodne skupštine Republike Srpske, koordinaciju i obezbjeđenje redovne obuke za predstavnike institucija Republike Srpske koji su angažovani na poslovima evropskih integracija, te druge poslove iz djelokruga Ministarstva.

5.3.2.3. Odjeljenje za usklađivanje zakonodavstva Republike Srpske sa propisima Evropske Unije

Odjeljenje za usklađivanje zakonodavstva Republike Srpske sa propisima Evropske unije obavlja poslove koordinacije kao i druge aktivnosti povezane sa procesom usklađivanja zakonodavstva Republike Srpske sa propisima Evropske unije (EU) i standardima Savjeta Evrope; učestvuje u procesu pregovaranja sa EU, te pruža administrativnu i stručnu podršku tijelima uključenim u proces pregovaranja sa EU; sprovodi i koordiniše aktivnosti vezane za ispunjavanje obaveza Republike Srpske u procesu pridruživanja i pristupanja EU u okviru Poglavlja 3 pravne tekovine EU (u domenu slobodnog pružanja usluga); vrši prevođenje i koordinaciju prevođenja zbog potreba procesa evropskih integracija; organizuje, koordinira i sprovodi programe obuke

za zaposlene u institucijama Republike Srpske u oblasti usklađivanja njenih propisa sa propisima EU, i dr.

*Ilustracija 9, Organizaciona struktura Resora za evropske integracije ministarstva*²⁸ Izvor:

<https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx>

Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP->

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx)

²⁸ Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/org/Pages/Splash.aspx>

5.3.3. Predstavništva Republike Srpske

Republika Srpska je osnovala nekoliko svojih predstavništava u svijetu sa ciljem promocije svojih potencijala, privlačenja investicija ali i zbog direktne komunikacija sa važnim političkim faktorima. Rad predstavništva Republike Srpske u svijetu i sama organizacija rada su definisani Uredbom o uslovima za osnivanje i rad predstavništava Republike Srpske u inostranstvu²⁹, Pravilnikom o uslovima i načinu korišćenja budžetskih sredstava za finansiranje rada predstavništava Republike Srpske u inostranstvu³⁰. Republika Srpska ima devet predstavništava (Tabela 1).

Tabela 1. Podaci o predstavništvima Republike Srpske

Predstavništvo Republike Srpske	Šef predstavništva g-din	Adresa	Telefon	E-mail	Website
u Republici Srbiji	Mladen Cicović	Bulevar Despota Stefana 4/4 Beograd, Srbija	00 381 11 324 6633	office@predstavnistvorskbg.rs	www.predstavnistvorskbg.rs
u Ruskoj Federaciji	Duško Perović	b.1, 4/17, Pokrovsky b-r, office 35, Moskva, 101 000	+7495 626-57-00	info@office-rs.ru	www.rsmoscwoffice.ru
Kancelarija u Sankt Peterburgu		ul. Razjezžaja 43/1 A, kanc. 6-H, Sankt Peterburg	+7812 207 17 15	info@office-rs.ru; m.oparnica@office-rs.ru;	
u Republici Grčkoj	Jelena Jovanović Athanasiou	Aleksandru Svolu 18,TK 54622 Solun, Grčka	+30 2310 251 839	office@srpskaingreece.com	https://srpskaingreece.com/?lang=sr

²⁹ Službeni glasnik Republike Srpske", br. 125/11,123/12, 24/16, 1/18, 31/19 i 41/22

³⁰ Službeni glasnik Republike Srpske", broj 58/22

u Austriji	Mladen Filipović	Albertgasse 35, 1080 Wien, Austria	+43 (0) 1 512- 1267	office@r ep- srpska.a t	http://ww w.rep- srpska.at/
u Briselu u Kraljevini Belgiji	Mario Đuragić	Rond point Schuman 11 B-1040 Brussels	+32 2 256 75 72; +32 2 256 75 73	represe ntation @rep- srpska.e u	http://ww w.rep- srpska.eu /
u SR Njemačko j	Mičo Četković	Eberhard Str. 4 b, 70178 Stuttgart, Deutschland	+49 711 620 71 69; 620 71 64	predsta vnistvo. republik esrpske @gmx.n et	
u Sjedinjeni m Američki m Državam a	Obrad Kesić	1701 Pennsylvani a Ave., NW, Suite 300 Washington , DC 20006	+1 202- 248- 5415	info@rs usoffice. org	
u Izraelu	Ejal Goren	Otni'el st. 9, Jerusalem 91060, Israel	+972-2 - 6784884	office@i srael- srpska.c om	www.israe l- srpska.co m

Izvor: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Predstavnistva/Pages/default.aspx>

Илустрација 10. веб сајт Представништва Републике Српске у Грчкој

Izvor: <https://srpskaingreece.com/>

5.4. Pozicija Republike Srpske u integracijama

Ulazak u punopravno članstvo Evropske unije jedno je od strateških opredjeljenja Bosne i Hercegovine, a time i Republike Srpske kao njenog sastavnog dijela. Sticanjem statusa punopravnog člana Evropske unije obezbjeđuje se mjesto u stabilnoj ekonomskoj i političkoj zajednici ujedinjenih evropskih naroda, što ujedno predstavlja i potvrdu o uspješnosti dosljedne primjene najviših demokratskih standarda i provođenja reformi.³¹

“Iako je proces evropskih integracija otpočeo i u suštini zadržao dominantno ekonomski karakter, on ima i snažnu političko-bezbjednosnu dimenziju, te je stoga i želja za pristupanjem Evropskoj uniji, gotovo po pravilu, zasnovana na mješavini ekonomskih, političkih i bezbjednosnih motiva i interesa. U tom smislu, opredjeljenje naroda i građana Bosne i Hercegovine, a time i Republike Srpske, kao i drugih država regije zapadnog Balkana koje teže ka punopravnom članstvu, jeste da se u potpunosti integrišu u evropske strukture i dijele njihovu stabilnost. Integrisanjem zapadnog Balkana Evropska unija bi napravila dodatni korak u ujedinjavanju evropskog kontinenta i realizaciji njenih sveevropskih ambicija, a države regije bi dobile mogućnost da budu dio uređenog evropskog sistema koji garantuje uslove za trajnu stabilizaciju i napredak ovog prostora.

Kako je put ka Evropskoj uniji, zapravo, put reformi u svim oblastima društva, od države koja pretenduje na članstvo u Uniji prirodno se očekuje da, pored geografske pripadnosti evropskom kontinentu i poštovanja temeljnih principa Evropske unije, ispolji i odgovarajući reformski kapacitet u ispunjavanju političkog, ekonomskog, pravnog i administrativnog kriterijuma za pristupanje Evropskoj uniji; ukratko, ne samo da izrazi volju i spremnost da prihvati, već da ispolji stvarni kapacitet i da dosljedno primjenjuje evropske standarde i njeguje evropske vrijednosti.

S obzirom na činjenicu da prihvatanje evropskih standarda podrazumijeva angažman cjelokupnog društva i odgovarajuću akciju svih nivoa vlasti, te da se u procesu pridruživanja Uniji broj i obim obaveza države povećavaju, a imajući u

³¹ Ovaj dio je preuzet sa sajta Vlade Republike Srpske, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Aktivnosti/Integracije/Pages/splash.aspx>, dijela koji daje uvodne informacije i položaju Republike Srpske i njenim kretanjima unutar procesa integracija. Tekst je preuzet u cjelini.

vidu sadašnje obaveze koje prizilaze iz potpisanog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i država članica Evropske zajednice, neophodno je, u cilju uspješnog provođenja aktivnosti iz domena evropskih integracija, kontinuirano raditi na jačanju institucionalnih i ljudskih potencijala.”

Vlada Republike Srpske kroz ustavnu poziciju i nadležnosti entiteta u okviru BiH, ispunjava i određene obaveze u procesu evropskih integracija koje se odnose na entitetski nivo, pa je od izuzetne važnosti da i na entitetskim nivoima postoji odgovarajuća organizacija rada kojom se obezbjeđuje efikasno planiranje, priprema, realizacija i praćenje provođenja aktivnosti u oblasti evropskih integracija.

U preduslove za efikasno obavljanje pripadajućih zadataka u oblasti evropskih integracija na entitetskom nivou spadaju: efikasan sistem i mehanizam koordinacije između različitih nivoa vlasti unutar BiH, uz poštivanje njihovih ustavnih nadležnosti, institucionalna i kadrovska osposobljenost, saradnja i zajednički angažman entitetskih institucija, kao i sa institucijama na lokalnom nivou, te efikasan sistem koordinacije unutar same Vlade Republike Srpske.

Efikasna organizacija rada je posebno važna imajući u vidu kompleksnost i težinu ispunjavanja pojedinih obaveza, kakvo je npr. usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa propisima Evropske unije i njegova dosljedna primjena.³² Jednako je važno i obezbjeđenje adekvatne uključenosti institucija Republike Srpske u programiranje pomoći, odnosno korištenje mogućnosti koje pružaju instrumenti pomoći.³³ Stoga i Republika Srpska adekvatnom sprovođenju zadataka i aktivnosti u oblasti evropskih integracija pridaje posebnu pažnju, pri čemu centralno mjesto u koordinaciji aktivnosti institucija Republike Srpske u pravcu realizacije obaveza u procesu pridruživanja Evropskoj uniji ima Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju i Kabinet predsjednika Vlade Republike Srpske.

Aktivnim učešćem u ovom procesu Republika Srpska iskazuje svoje opredjeljenje za postizanje stabilnijeg demokratskog društva, osiguranog vladavinom prava, tržišnom

³² Što je postalo ugovorna obaveza zaključivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, odnosno Privremenog sporazum a što znači da i Republika Srpska mora obezbijediti, da zakonodavstvo koje se donosi na entitetskom nivou bude usaglašeno sa pravnim naslijeđem Evropske unije.

³³ Fondovi Evropske unije, kao i kontinuirano jačanje znanja o Evropskoj uniji i prosecu evropskih integracija, te promocija i afirmisanje evropskih vrijednosti

ekonomijom, visokim standardima zaštite ljudskih i manjinskih prava, domaćim zakonodavstvom prilagođenim onom u EU, uz efikasnu i depolitizovanu javnu upravu.³⁴

U cilju ispunjavanja obaveza koje proističu iz potpisanog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te unapređenja aktivnosti jačanja mehanizama unutrašnje koordinacije u procesu evropskih integracija i podizanja nivoa znanja o procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji, u okviru Vlade Republike Srpske preduzeti su brojni koraci i aktivnosti:³⁵

- a) U okviru ministarstava Vlade, na osnovu zaključka Vlade Republike Srpske od 2006. godine, uspostavljene su jedinice za evropske integracije sastavljene od najviše 3 izvršioca, čiji je osnovni zadatak da djeluju kao kontakt osobe i koordinatori aktivnosti unutar svojih ministarstava, da učestvuju u pripremi i praćenju realizacije planova, te da organizuju aktivnosti u vezi sa usklađivanjem domaćeg zakonodavstva sa propisima Evropske unije i učestvuju u fondovima Evropske unije.
- b) Uspostavljen je koordinacioni tim Vlade Republike Srpske za praćenje poslova iz oblasti evropskih integracija.
- c) Uspostavljen je Resor za evropske integracije u okviru Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju, kao centralno mjesto unutar Vlade Republike Srpske, kako za koordinaciju aktivnosti institucija Republike Srpske u procesu evropskih integracija, tako i za definisanje politika i strateških platformi Republike Srpske po pitanju pridruživanja, odnosno pristupanja Evropskoj uniji.
- d) Rješenjima Vlade Republike Srpske imenovani su predstavnici Republike Srpske u Privremenom odboru i sektorskim privremenim pododborima za praćenje realizacije obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Privremenog trgovinskog sporazuma; entitetski voditelji projekata u okviru IPA 1, članovi

³⁴ Republika Srpska je u aktivnosti BiH u procesu evropskih integracija aktivno uključena na različite načine, počevši od participacije predstavnika njenih institucija u svim zajedničkim radnim tijelima formiranim između EU i BiH na osnovu Privremenog sporazuma, odnosno Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u cilju praćenja realizacije obaveza BiH u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, do participacije u političkom dijalogu sa EU, dijalogu o strukturisanom dijalogu o reformi pravosuđa i osnovnim pravima, tehničkim sastancima sa Evropskom komisijom i različitim tijelima EU, tematskim seminarima vezanim za evropske integracije, te aktivnoj participaciji u procesu programiranja i korišćenja raspoložive finansijske pomoći Evropske unije.

³⁵ <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Aktivnosti/Integracije/Pages/splash.aspx>

mješovitih monitoring komiteta za sprovođenje programa prekogranične sradanje u okviru IPA 2, te nosilaca aktivnosti u okviru drugih programa pomoći Evropske unije i predstavnici institucija zaduženi za usklađivanje zakonodavstva Republike Srpske sa propisima Evropske unije i obavezama preuzetim međunarodnim ugovorima zaključenim u okviru Savjeta Evrope³⁶, objavljenim u „Službenom glasniku Republike Srpske“.

- e) Donesena je Odluka o ostvarivanju koordinacije republičkih organa uprave u sprovođenju aktivnosti u oblasti evropskih integracija i međunarodne saradnje Republike Srpske³⁷ kojom je utvrđen način ostvarivanja te koordinacije unutar institucija Republike Srpske i da je Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju republički koordinator za evropske integracije.
- f) Donesena je Odluka o postupku usklađivanja zakonodavstva Republike Srpske sa pravnom tekovinom Evropske unije i pravnim aktima Savjeta Evrope³⁸ koju prati Metodologija usklađivanja zakonodavstva Republike Srpske sa pravnom tekovinom EU.³⁹
- g) Svake godine Vlada Republike Srpske usvaja godišnji Akcioni plan usklađivanja zakonodavstva Republike Srpske sa pravnom tekovinom Evropske unije i pravnim aktima Savjeta Evrope i izvještaj o realizaciji za prethodnu godinu, te donosi odgovarajuće zaključke u vezi s tim. Akcioni planovi usklađivanja se izrađuju u skladu sa potrebama integracionog procesa, uzimajući u obzir ustavne nadležnosti, ali i mogućnosti i potrebe Republike Srpske.
- h) Vlada Republike Srpske usvojila je i Akcioni plan za preuzimanje direktiva Novog pristupa u pravni sistem Republike Srpske za period 2013-2015 i svake godine razmatra njegovu realizaciju i donosi zaključke u vezi s tim.
- i) Narodna skuština Republike Srpske svake godine razmatra godišnju Informaciju o obavezama koje za BiH proističu iz procesa pridruživanja evropskoj uniji sa

³⁶ Službeni glasnik Republike Srpske broj 106/2011

³⁷ Službeni glasnik Republike Srpske broj 47/13

³⁸ Službeni glasnik Republike Srpske broj 46/11, 1/14 i 95/14

³⁹ Službeni glasnik Republike Srpske broj 46/11

pregledom realizovanih mjera i aktivnosti i ostvarenim rezultatima u približavanju propisa Republike Srpske propisima Evropske unije.

- j) Vrše se kontinuirane obuke službenika koji su u institucijama Republike Srpske angažovani na poslovima evropskih integracija.
- k) Permanentno se nastoje ojačati institucionalni i personalni kapaciteti Vlade Republike Srpske posredstvom kojih će se na adekvatan način odgovoriti zahtjevima evropskog integracionog procesa.

Republika Srpska u okviru procesa evropskih integracija nastavlja da teži izgradnji društva koji će u budućnosti omogućiti integraciju sa ostalim evropskim zemljama i u kome najznačajnije vrijednosti predstavljaju pluralizam, tolerancija, solidarnost, borba protiv diskriminacije i korupcije, vladavina prava i jačanje demokratskih institucija, kao garanta očuvanja i unapređenja ovih vrijednosti. Poštujući pravila tržišne ekonomije i socijalne pravde, te unapređenjem vlastitih kapaciteta, Republika Srpska nastoji da njena privreda danom pristupanja BiH Evropskoj uniji bude konkurentna evropskoj privredi i spremna da odgovori svim izazovima koji donosi integracija u jedinstveno evropsko tržište. Proaktivan proces evropskih integracija istovremeno je podržan svim planiranim reformama u Republici Srpskoj u oblasti vladavine prava i osnovnih prava, ekonomskog upravljanja i poboljšanja ekonomske konkurentnosti, jačanja demokratskih institucija i jačanja dobrih odnosa sa susjedima unapređenjem regionalne saradnje.

Planiranjem efikasnijeg preuzimanja prava EU u pravni sistem Republike Srpske u narednom periodu i izgradnjom efikasnih administrativnih i pravosudnih kapaciteta za njegovu dosljednu primjenu, doprinosi se jačanju sposobnosti institucija da preuzimu složene obaveze koje će donijeti buduće članstvo u Evropskoj uniji. Pravno usklađivanje sa zakonodavstvom Evropske unije planira se u skladu sa konkretnim razvojnim potrebama Republike Srpske i realnim mogućnostima primjene novih rješenja, a jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta i kontinuirana obuka doprinijeti će efikasnijem ispunjavanju zahteva integracionog procesa.

Prema podacima Svjetske trgovinske organizacije (WTO), Bosna i Hercegovina svrstava se u male privrede zbog činjenice da učestvuje u svjetskom robnom izvozu sa 0,03%, a u

uvozu sa 0,06% u 2019. godini.⁴⁰ Shodno gore navedenom, BiH je rangirana na 104. mjestu po učešću u izvozu i na 96. mjestu po učešću u svjetskom robnom uvozu. Ukoliko bismo posmatrali robnu razmjenu Republike Srpske posebno, ne uzimajući u obzir tokove robne trgovine između entiteta, Republika Srpska zauzima 137. mesto po učešću u svjetskom izvozu i 159. mjesto po učešću u svjetskom uvozu. Prema istom izvoru, prosječna primijenjena carinska stopa na sve proizvode iznosi 6,3%. Ukoliko carinske stope posmatramo prema poljoprivrednim, odnosno nepoljoprivrednim proizvodima, carinske stope iznose 9,4% i 5,8% (Lambeta, 2021).

Niz bilateralnih sporazuma sa zemljama Jugoistočne Evrope, na osnovu kojih su stvorene zone slobodne trgovine sa Srbijom, Hrvatskom, Crnom Gorom, Albanijom, S. Makedonijom, Rumunijom, Bugarskom i Moldavijom, zamijenjen je jedinstvenim ugovorom o slobodnoj trgovini između navedenih zemalja – CEFTA 2006.⁴¹ Tokom primjene sporazuma, odnosno već 2007. godine, Rumunija i Bugarska napustile su sporazum zbog ulaska u EU, dok je Hrvatska napustila sporazum 2013. godine iz istog razloga. Danas CEFTA sporazum čine Srbija, Crna Gora, BiH (Republika Srpska), S. Makedonija, Albanija, Moldavija i posebna teritorijalna cjelina Kosovo, koju predstavlja UNMIK. Sporazumom je definisan niz mjera koje treba da podstaknu trgovinsku razmjenu između zemalja članica, kao što su ukidanje kvantitativnih ograničenja na uvoz i izvoz, smanjenje carina, zabrana uvođenja novih carinskih dažbina i dr. Sporazum reguliše i niz drugih pitanja, kao što su sanitarne i fitosanitarne mjere, državna pomoć, antidamping, pravila o porijeklu robe, tehničke barijere, koncesije i poljoprivredne politike, državni monopoli i trgovina državnih preduzeća. Možemo konstatovati da CEFTA sporazum ima dva osnovna cilja. Prvi je ekonomski cilj, koji treba da pojača saradnju između zemalja članica i pripremi ih za nastupanje na većem tržištu, kao što je EU tržište. Drugi cilj je politički, odnosno namjera da kroz ekonomsku saradnju doprinese trajnom miru u regionu, koji je ne tako davno bio poprište ratova i nestabilnosti. Pored CEFTA sporazuma, BiH (Republika Srpska) jeste potpisnik i Sporazuma o slobodnoj

⁴⁰ Svjetska trgovinska organizacija, skraćeno: STO (engl. World Trade Organization – WTO) međunarodna je multilateralna organizacija koja je osnovana s ciljem da nadgleda i liberalizuje međunarodnu trgovinu.

⁴¹ Prvobitni sporazum CEFTA (engl. Central European Free Trade Agreement) potpisale su zemlje Višegradske grupe, odnosno Poljska, Mađarska i Čehoslovačka 21. 12. 1992. godine u Krakovu

trgovini sa zemljama članicama EFTA (Evropskog udruženja slobodne trgovine).⁴² Sporazum je potpisan 2013. godine, a stupio je na snagu 2015. godine. Sporazum je asimetričan, odnosno danom stupanja Sporazuma na snagu, EFTA je ukinula sve carinske dažbine na uvoz industrijskih i prerađenih poljoprivrednih proizvoda, kao i ribe, dok se BiH obavezala da postepeno izvrši snižavanje svojih carinskih nameta. Dodatni sporazumi o trgovini poljoprivrednim proizvodima između svake zemlje članice i BiH sastavni su dio uspostavljanja zone slobodne trgovine (Lambeta, 2021).

5.5. Institucionalni i politički preduslovi za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije

U septembru 2006. godine ratifikovan je Sporazum o uspostavljanju paralelnih odnosa između Republike Srpske i Republike Srbije (APPENDIX 1), potpisan u Banjaluci.⁴³ Sporazumom se posebno unapređuje saradnju u oblasti ekonomije kao što su:

- a) privreda,
- b) korišćenje privrednih resursa,
- c) planiranja i
- d) privatizacije.

Osim navedenih oblasti ekonomije Sporazum obuhvata i pitanja zakonodavstva, i denacionalizacije, nauke i tehnologije, obrazovanja, kulture i sporta, zdravstva i socijalna politika, turizma i zaštite životne sredine okoline, informisanja, zaštite slobode i prava građana u skladu sa najvišim međunarodnim priznatim standardima te suzbijanje

⁴² EFTA predstavlja asocijaciju zemalja koju čine Švajcarska, Norveška, Island i Lihtenštajn.

⁴³ Izvor: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-ratifikaciji-sporazuma-o-uspostavljanju-specijalnih-paralelnih-odnosa> Sporazum su potpisali tadašnji predsjednici Republike Srpske i Srbije Dragan Čavić i Boris Tadić, te premijeri Milorad Dodik i Vojislav Koštunica. Ovaj sporazum potpisan je radi razvijanja saradnje Republike Srpske i Srbije u oblastima privrede i korištenja privrednih resursa, planiranja, privatizacije i denacionalizacije, nauke i tehnologije, obrazovanja, kulture i sporta, zdravstva i socijalne politike, turizma i zaštite okoline, informisanja, zaštite sloboda i prava građana, kao i suzbijanja kriminala. Potreba za ovim sporazumom nastala je u istorijskim okolnostima koje su obilježile raspad Jugoslavije, a u kojoj su građani Republike Srpske i Srbije živjeli zajedno do njenog raspada. Kako je raspad Jugoslavije, prouzrokovan građanskim ratom, doveo do razdvajanja Srba kao većinskog naroda Republike Srpske i Srbije, Sporazum o specijalnim paralelnim vezama imao je za cilj da obnovi nasilno pokidane prirodne veze jednog naroda. Vlada Republike Srpske je još na sjednici od 15. aprila 1992. godine donijela Odluku o osnivanju političkog i ekonomskog predstavništva Republike Srpske u Beogradu. Zadatak Biroa Vlade Republike Srpske bio je da iskazuje, ostvaruje i razvija saradnju sa odgovarajućim organima Jugoslavije i drugih republika u njoj, te nadležnim organima i institucijama u oblasti političkih odnosa, ekonomske, kulturne i druge saradnje od interesa za Srpsku.

kriminala. Realizacija Sporazuma se vrši putem Savjeta za saradnju Republike Srpske i Republike Srbije kojeg čine predsjednik Republike Srpske, predsjednik Vlade Republike Srpske, predsjednik Republike Srbije i predsjednik Vlade Republike Srbije.⁴⁴ Usvajanjem Sporazuma prestaje da važi ranije potpisani Sporazum o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije koji je potpisan 05. marta 2001. godine u Banja Luci.

⁴⁴ Savjet donosi prijedloge i preporuke za nadležne organe i institucije učesnica u Sporazumu, a prijedlozi i preporuke donose se konsenzusom. Savjet imenuje dva sekretara, jednog iz Republike Srpske i jednog iz Republike Srbije. Da bi se ostvarivala saradnja u oblasti zakonodavstva, održavaće se redovni kontakti između Narodne skupštine Republike Srpske i Narodne skupštine Republike Srbije, na nivou predsjednika skupština i skupštinskih radnih tijela.

5.5.1. Privatizacija Telekoma Srpske a.d. i prva značajna ulaganja Republike Srbije

Kupoprodajni ugovor vrijedan je 646 miliona evra za 65 procenata dionica Telekoma Srpske potpisan je 19. januara 2007. godine. Konkurencijski savjet Bosne i Hercegovine je 5. aprila 2007. godine ocijenila je dopuštenom koncentraciju koja će nastati na tržištu telekomunikacijskih usluga u Bosni i Hercegovini kojom privredni subjekt Preduzeće za telekomunikacije Telekom Srbija a.d. čime Beograd, Republika Srbija postaje većinski vlasnik privrednog subjekta Telekomunikacije Republike Srpske a.d. u Bosni i Hercegovini.⁴⁵

Ilustracija 11. Nazdravljanje u čast privatizacije Telekom Srpske⁴⁶

Izvor: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Potpisan-Ugovor-o-prodaji-Telekoma-Srpske/4710>

Efekti privatizacije Telekoma Srpske a.d.

Tekelom Srpske je nakon privatizacije od strane većinskog vlasnika preimenovan u M:tel a.d. sa sjedištem u Banjaluci. Privatizacija je izazvala značajno intzeresovanje za kupovinu manjinskih akcionarskih udjela u trgovina putem Banjalučke berze se vršila

⁴⁵ https://bihkonk.gov.ba/datoteka/rjesenje_TelekomS_TelekomRS_05042007_ba.pdf

⁴⁶ <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Potpisan-Ugovor-o-prodaji-Telekoma-Srpske/4710>

kontinuirano u naredne dvije godine. M:tel danas drži leadersku poziciju na tržištu telekomunikacija. U Bosni i Hercegovini, prela sa izdatim dozvolama za distribuciju audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija od strane Regulatorne agencije za komunikacije (u daljem tekstu Dozvola), a shodno uslovima dozvole propisanim Pravilom 79/2016 o dozvolama za distribuciju audio-vizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija, pravo distribucije AVM usluga i medijskih usluga radija ima ukupno 34 operatora. Posmatrajući učešće platformi koje koriste nosioci dozvola u pružanju usluga distribucije audio-vizuelnih medijskih usluga, osam operatora ili 22,2% pružaju usluge putem IPTV platforme, 26 operatora ili 72,2% pružaju usluge putem KDS platforme i dva operatora ili 5,6% u okviru izdatih dozvola pružaju usluge putem DTH (direct-to-home) platforme. Ukupan broj pretplatnika usluge distribucije medijskih sadržaja u 2020. godini iznosio je 858.360 i povećan je u odnosu na prethodnu godinu za 3,06%. Ukupna penetracija distribucije audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija, odnosno pokrivenost bosanskohercegovačkih domaćinstava uslugama distribucije audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija iznosi 74,3%.⁶² Broj IPTV pretplatnika u 2020. godini iznosi 361.545 i povećan je za 7,16% u odnosu na prethodnu godinu, što ga čini najzastupljenijim načinom distribucije medijskih sadržaja. Broj pretplatnika distribucije putem kablovsko-distributivnih sistema (KDS) iznosi 350.397 i bilježi pad od 3,25% u odnosu na prethodnu godinu, dok broj DTH pretplatnika bilježi rast za 9,80% i iznosi 146.418 pretplatnika. U 2020. godini udio IPTV pretplatnika iznosio je 42,12%, slijede KDS sa 40,82% i DTH sa 17,06%. U toku 2019. godine, Mtel je postao stopostotni vlasnik kompanija Blicnet, d.o.o. Banja Luka, Telrad Net, d.o.o. Bijeljina i Elta-Kabel, d.o.o. Doboj, a od marta 2019. godine komercijalno je puštena m:SAT usluga, koja podrazumijeva isporuku televizijskih programa preko satelita (DTH). Na ovaj način, Mtel je ušao na kablovsko i DTH tržište, i postao jedina kompanija koja trenutno omogućava payTV servis po svim tehnologijama distribucije audio-vizuelnih medijskih usluga u BiH. Mtel je od 2019. godine počeo instalaciju m:SAT-satelitske TV koja omogućava prijem TV i radio-programa koji se preko satelita distribuira korisnicima na bilo kojoj lokaciji u BiH. S obzirom na to da ne postoji tehničko ograničenje za realizaciju ove usluge i isporuka TV signala nije ograničena kablovskom mrežom ili drugim tehničkim preduslovima, ova usluga bilježi značajan rast, tako da je u 2020. godini Mtel zabilježio 10.044 novih m:SAT korisnika. Agencija je do sad izdala 12

saglasnosti za pružanje usluga video na zahtjev (Video on Demand - VoD), od kojih je saglasnost dobilo i šest distributera.⁴⁷ Svi navedeni parametri su dati u Izvještaju poslovanja kompanije Mtel a.d. za 2021. godinu. Dio podataka se nalazi u dodatku II ovog rada.

Telekom Srpske je jedino telekomunikaciono preduzeće u Evropi i jedino preduzeće u čitavom regionu koje od 2007. godine isplaćuje čitavu neto dobit u obliku novčane dividende. Ovaj način isplate ne samo da je jedinstven i neobičan za telekomunikacije nego i sve druge djelatnosti. Poređenja radi, posljednjih 12 mjeseci racio isplate dividende u “Telekomu Austrija” je 29% odsto, “BH Telekom” je isplatio 55 odsto zarade po akciji, a ukupan prosjek za branšu iznosi ispod 40 odsto. Sa druge strane, “Mtel” skoro dvije decenije isplaćuje dividendu na nivou 100 odsto. Od kada je većinski vlasnik “Telekoma Srpske” postao “Telekom Srbija” isplaćeno je po osnovu dividende 1,2 milijarde KM, što ga čini apsolutnim liderom na našim prostorima. Zato se i akcije “Mtela” smatraju najsigurnijim ulaganjem na tržištu. Od 2019. godine, kada počinje ozbiljan investicioni ciklus povećavaju se i prosječne godišnje investicije koje iznose rekordnih 165 miliona KM.

Zakon o privatizaciji državnog kapitala u RS donesen je 1998. godine i mijenjan je i dopunjavan 2002., 2003. (dva puta) i 2005.g.⁴⁸ Privatizacija državnog kapitala u Bosni i Hercegovini Transparency International BiH Republika Srpska je 2006. godine donijela potpuno novi Zakon o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima (51/06) koji je jednom mijenjan u januaru 2007.g. Zakon o privatizaciji iz 1998.g. definisao je privatizaciju kao prodaju i prenošenje državnog kapitala u preduzećima koja su u svojini RS, u svojini domaćih i stranih fizičkih i pravnih lica, i pošao je od stava da su osnovni principi privatizacije javnost i ravnopravnost učesnika. Najznačanja promjena koja je usvojena ovim zakonom je mogućnost da se državni kapital u preduzećima iz oblasti proizvodnje i distribucije električne energije, naftne industrije, željezničkog saobraćaja, telekomunikacija, vodosnabdijevanja, rudarstva i šumarstva, javnih medija, igara na sreću, proizvodnje oružja, vojne opreme i ostalim preduzećima od strateškog značaja, privatizuje po posebnim privatizacionim programima koje donosi Vlada RS, uz

⁴⁷ <https://mtel.ba/Binary/2061/mtel-a.d.-Banja-Luka-Godisnji-Izvjestaj-2021.pdf>

⁴⁸ Službeni glasnik Republike Srpske 24/98

saglasnost Narodne skupštine RS, s tim da i od ovog izuzetka Zakon kreira još izuzetaka, a koji se tiču mogućnosti da Vlada RS, u gore navedenim oblastima, može preduzeća privatizovati metodom neposrednog odabira kupca, uz saglasnost Narodne skupštine RS.

U maju 2013. godine u Ankari je potpisana Deklaracija o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji Bosne i Hercegovine, Srbije i Turske kojom je predviđeno produbljivanje privredne saradnje tri države, u cilju unaprjeđenja međusobnih trgovinskih odnosa i razvoja ekonomske saradnje kao i u cilju lakše razmjene informacija, posebno u vezi sa njihovim zakonodavstvom o trgovini i ekonomskim aktivnostima.⁴⁹ Tom prilikom dogovoreno je da se uspostavi "Trilateralni trgovinski komitet" radi razmjene informacija, iskustva i najbolje prakse u vezi sa trgovinskim pitanjima, promovisanja stranih investicija i mogućnosti za saradnju između tri zemlje u različitim sektorima obzirom na njihove ekonomske prioritete uz učešće poslovnih krugova te takođe radi iskorištavanja prilika na tržištima trećih zemalja.⁵⁰ Konkretna efekat ove Deklaracije je spremnost Republike Turske u podršku ulaganja Bosne i Hercegovine i Republike Srbije u projekat auto-puta Sarajevo-Beograd (Ilustracija). U svom pismu predsjedniku Srbije Aleksandru Vučiću, u februaru 2020. godine, predsjednik Turske Redžep Tajip Erdogan navodi „Najiskrenija mi je želja da autoput Beograd – Sarajevo, kao projekt regionalnog prijateljstva i prosperiteta, bude završen u najkraćem mogućem roku” (Aljazeera, 2020).

Ilustracija 12. Planirana trasa autoputa Beograd-Sarajevo

⁴⁹ Podaci su preuzeti iz Deklaracija o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji između Bosne i Hercegovine, Republike Turske i Republike Srbije.

⁵⁰ Putem sastanaka "Trilateralnog trgovinskog komiteta", Strane su odlučile dijeliti praksu o pitanjima multilateralnih trgovinskih sporazuma, razgovarati o napretku regionalne saradnje, promociji bilateralnih/trilateralnih trgovinskih i ekonomskih odnosa, pitanjima trgovinske politike i olakšavanja međusobne trgovine i podsticanja saradnje u različitim sektorima i na trećim tržištima.

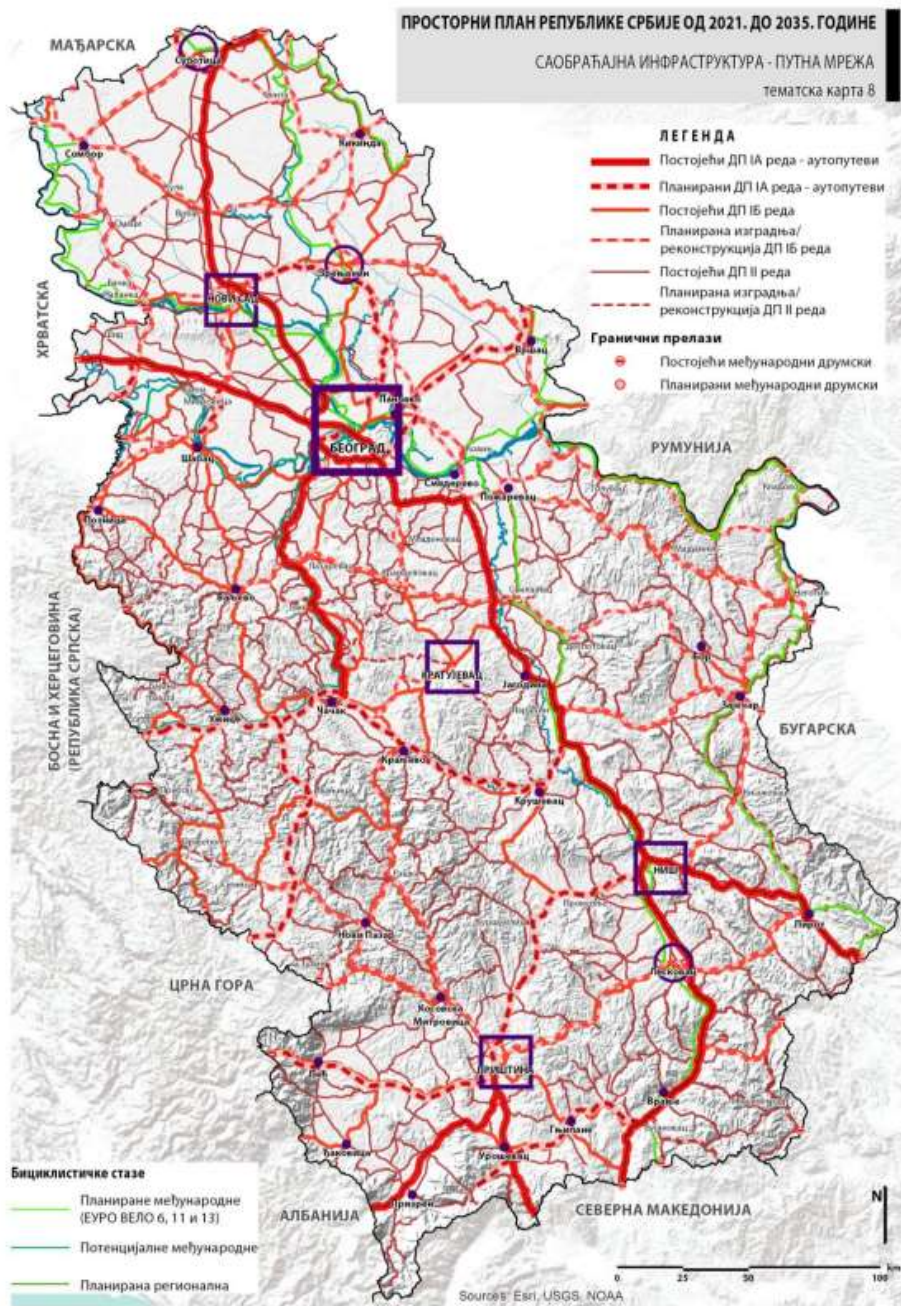
Izvor: Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura - putna mreža str. 270

Ovu ideju je snažno podržala Republika Srbija i otpočela realizaciju izgradnje auto-puta na dijelu od Kuzmina do Sremske Rače uz uzgradnju novog mosta i dalje pravca prema Bijeljini u Republici Srpskoj (BiH). Za ovaj projekat je izdvojeno 225 miliona eura, a dionica do Sremske Rače je duga 18 kilometara. Radovi su počeli u oktobru 2019. godine u prisustvu predsjednika Srbije i Turske, Aleksandra Vučića i Redžepa Tajipa Erdogana. Projekat auto-puta gradiće se u dva pravca: Bijeljina–Sremska Rača (granica sa BiH)–Kuzmin i Požega–Kotroman (granica sa BiH). Izgradnja deonice autoputa Kuzmin – Sremska Rača ima izuzetan geostrateški značaj jer povezuje glavne gradove Republike Srbije i Bosne i Hercegovine i ostvaruje vezu sa Panevropskim koridorima.

Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura-putna mreža razvoj drumskog saobraćaja i putne mreže zasnivaće se na razvoju drumskog saobraćaja i putne mreže koji podržava i podržan je ekonomskim i socijalnim razvojem i jasno je navedena izgradnja autoputskog pravca Kuzmin – Sremska Rača (granica sa Bosnom i Hercegovinom).⁵¹

Ilustracija 13. Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura-putna mreža

⁵¹ Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura - putna mreža str. 270

Izvor: Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura – putna mreža str. 270

5.5.2. Gornja Drina

Projekat Gornje Drina je najznačajnija investicija na polju elektrosektora na prostoru bivše Jugoslavije i kao takav je privukao pažnju Srbije za značajnija ulaganja. Elektrosistem Republike Srbije zasnovan je na uglju te je Srbija u obavezi da u kratkom roku u sistem uvede značajnu snagu električne energije proizvedene putem obnovljivih izvora energije. Republika Srpska i Republika Srbija su 17. maja otpočeli realizaciju projekta kada su postavili kamen temeljac za prvu od tri hidroelektrane koje će zajedno graditi na rijeci Drini. Kasnije je Ustavni sud BiH osporio nadležnost Republike Srpske da upravlja imovinom u ovu svrhu navodeći da se radi o „raspolaganju vodnim resursima koji su dobro države Bosne i Hercegovine“.⁵² „Ovaj konkretan slučaj nema nikakve veze sa Bosnom i Hercegovinom i Vlada Srbije nije imala potrebu da razgovara sa nekim drugim osim sa Vladom RS“, objašnjenje je premijera RS Radovana Viškovića o tome zašto Republika Srpska mimo institucija države BiH sa Srbijom radi na projektu pod nazivom „Gornja Drina“. To je bio zvanični početak realizacije cijelog zajedničkog projekta hidroenergetskog sistema „Gornja Drina“ u okviru kojeg je predviđena gradnja još i HE "Foča" i „Paunci“. Prije polaganja kamena temeljca premijerka Srbije istakla je kako je Srbija uradila analizu svih pravila i zakona, te Ustava. Kazala je kako je utvrđeno da je u posljednjih 20 godina na teritoriji BiH izdato, oko 280 različitih koncesija, te da su sve te koncesije izdavali ili entiteti ili kantoni. *„Ukoliko bi se ispostavilo da je naša investicija problematična, to bi značilo da je i svih ovih 280 prethodnih investicija, također, problematično. Mislim da bi se tu ušlo u potpunu pravnu nesigurnost na nivou Bosne i Hercegovine, u stvari, kako i kada je moguće investirati, ko daje te dozvole. Mislim da bi to bilo izuzetno loše, a mi smo kao strani investitor nastupili u najboljoj mogućoj veri“*, poručila je Brnabić. (N1, 2021)

Na to je Ministar inostranih poslova BiH Bisera Turković reagovala *„da ne postoji saglasnost BiH za izgradnju HE „Buk-Bijela“*. Ona je navela kako vlasti Republike

⁵² Republika Srpska osporava Odluku Ustavnog suda koji je u objašnjenju djelimične odluke donio odluku o specifičnostima državne imovine, ističući da ona *“obuhvata i i javna dobra poput morske vode i morskog dna, riječne vode i riječnih korita, jezera, planina i drugih prirodnih bogatstava”*. Sud je istakao i da *“u smislu titulara državne imovine ne postoje neke apstraktne "vanjske vode" na osnovu kojih bi Republika Srpska mogla tvrditi da je Drina u suštini "unutrašnja voda na teritoriji RS-a", jer je sve to teritorija države BiH.*

Srpske „već „duže vrijeme odbijaju provoditi presude Ustavnog suda BiH i nastavljaju s raspolaganjem državnom imovinom, odnosno potencijalima rijeke Drine“.

Ilustracija 14. Delegacije Republike Srpske i Srbije postavili su kamen temeljac za gradnju hidroelektrane „Buk Bijela“, prvu od tri koje će zajedno graditi na rijeci Drini, 17. maja 2021.

Izvor: Vlada Republike Srbije

Predstavnici Republike Srpske smatraju da je oblast energetike prema Ustavu BiH u nadležnost entiteta, te tvrde da sporazumom sa Srbijom o izgradnji hidrocentrala na rijeci Drini ne krše odluku Ustavnog suda BiH. To obrazlažu time što se lokacija za izgradnju tri hidroelektrane nalazi na gornjem toku rijeke Drine koji nije granica između BiH i Srbije, već se nalazi na području entiteta RS.

Prema projektu „Gornja Drina“, većinski udio vlasništva u hidroelektranama koje će biti izgrađene na teritoriji BiH imala bi Srbija, 51 odsto, a 49 odsto Republika Srpska. Procijenjena vrijednost gradnje prve hidroelektrane -“Buk Bijela” - je oko 200 miliona evra. Predviđeno je da „Buk Bijela“ na teritoriji opštine Foča u BiH ima 93 megavata instalisane snage, te da se akumulacija brane prostire jedanaest i po kilometara. Izgradnju sve tri hidroelektrane finansirati Elektroprivreda Srbije i Elektroprivreda Republika Srpske. Ukupna vrijednost projekta „Gornja Drina“ iznosi oko 520 miliona evra, a realizaciju provodi istoimeno preduzeće.

5.5.3. Pomoć Republike Srpske Republici Srbiji u održavanju elektroenergetskog sektora

Republika Srpska je od oktobra 2021. godine do marta 2022. pozajmljivala struju Srbiji i tako joj pomagala da održi stabilnost elektro-energetskog sistema. U Elektroprivredi Srpske (ERS) nisu otkrivali detalje saradnje, ali su mediji plasirali informacije da je samo za četiri mjeseca isporučena struja u vrijednosti od oko 38 miliona evra. S obzirom da se dostupni podaci odnose samo na period od oktobra do kraja januara, a isporuku je u međuvremenu nastavljena, pretpostavlja se da je isporučeno više od 50 miliona evra električne energije.⁵³ Prema medijskim izvorima, najviše struje iz Srpske u Srbiju je otišlo u decembru 2021 godine kada je isporučeno je 69.860 megavata, koji prema fakturama vrijede 17,3 miliona evra. Mjesec ranije, u novembru, pozajmljena je struja u vrijednosti od 4,2 miliona evra, dok je u oktobru ERS u sistem EPS-a prebacio 18.876 megavata struje tadašnje tržišne vrijednost od oko 3,7 miliona evra. Istovremeno, srpski član predsjedništva BiH Milorad Dodik, je objelodanio kako „postoji bratski dogovor” Srpske i Srbije.⁵⁴

5.5.4. Donacije Republike Srbije Republici Srpskoj

Republika Srbija uz ekonomske investicije izdašno pomaže i projekte civilnog društva kroz donacije. Do sada su realizovane brojne donacije Republici Srpskoj i opštinama u Federaciji Bosne i Hercegovine sa srpskom većinom, a najznačajnije su slijedeće:

- a) 2022 - Izgradnja dječijeg vrtića u Srpcu
- b) 2022 - Izgradnja zgrade opštinske administrativne službe u Bratuncu
- c) 2021 - Rekonstrukcija Doma zdravlja, Zvornik
- d) 2021 - Sportska dvorana u Istočnom Sarajevu
- e) 2020 - Trg Republike Srbije, Istočno Novo Sarajevo
- f) 2020 - Rekonstrukcija zgrade Osnovne škole "Grahovo" u Bosanskom Grahovu
- g) 2019 - Putna mreža Novi Grad

⁵³ IZVOR: Poslovni portal CAPITAL, <https://www.capital.ba/srpska-dala-srbiji-struju-u-vrijednosti-74-miliona-km/>

⁵⁴ <https://vrbasmedia.com/dodik-bratski-dogovor-sa-srbijom-o-ustupanju-struje/>

- h) 2019 - Rekonstrukcija Romanijske ulice, opština Pale
- i) 2019 - Dječije obdanište u naselju "Ilička", Brčko distrikt
- j) 2019 - Rekonstrukcija puteva, izgradnja ulične rasvjete u Opštini Drvar
- k) 2019 - Putna mreža Kozarska Dubica
- l) 2019 - Rekonstrukcija OŠ "Aleksa Šantić", Osmaci
- m) 2019 - KOU Glamoč
- n) 2019 - Izgradnja vodovoda Bravsko, Opština Bosanski Petrovac
- o) 2018 - Izgradnja dječijeg vrtića u naselju Gorica, Trebinje
- p) 2018 - Stara škola Pelagićevo
- q) 2018 - Rekonstrukcija Osnovne škole "Vuk Karadžić", Bratunac
- r) 2018 - Sanacija gradskih ulica i lokalnih puteva, Glamoč
- s) 2018 - Sanacija škola u Radomirovcu i Blatni, opština Novi Grad
- t) 2018 - Sanacija OŠ "Liješće", Opština Brod
- u) 2018 - Rekonstrukcija i asfaltiranje lokalnog puta Ivanjska, Opština B.Krupa
- v) 2018 - OŠ "Meša Selimović", naseobina Lišnja, opština Prnjavor

5.6. Ekonomska razmjena Republike Srpske i Republike Srbije

Republika Srpska i Republika Srbija dijele jezik, kulturu i istoriju što olakšava trgovinske i ekonomske odnose između ove dvije teritorijalne jedinice. Imajući u vidu bliskost ovih dviju regija i zajedničku istoriju, ekonomska razmjena između Republike Srpske i Republike Srbije predstavlja ključni aspekt njihove bilateralne saradnje. Ekonomska veza igra vitalnu ulogu u jačanju njihovih ekonomija i unapređenju života građana s obje strane Drine (Starčević, 2021).

Jedan od ključnih elemenata ekonomske razmjene između Republike Srpske i Republike Srbije je trgovina. Srpska i Srbija međusobno trguju raznim proizvodima i uslugama što doprinosi ekonomskom rastu i razvoju obje strane. Republika Srpska izvozi različite proizvode kao što su drvena industrija, metalni proizvodi, električna oprema i poljoprivredni proizvodi u Republiku Srbiju. S druge strane, Republika Srbija šalje raznovrsne proizvode uključujući elektroniku, hemijske proizvode i mašine i u Republiku Srpsku. Ova uzajamna trgovinska aktivnost dodatno jača njihove ekonomske veze i pridonosi stvaranju radnih mjesta i povećanju proizvodnje.

Osim toga, investicije su važan element ekonomske razmjene između ova dva entiteta. Republika Srbija je značajan investitor u Republiku Srpsku, ulažući u različite sektore kao što su energetika, infrastruktura, poljoprivreda i telekomunikacije. Ove investicije ne samo da poboljšavaju infrastrukturu i industrijsku proizvodnju u Republici Srpskoj, već također doprinose razvoju privatnog sektora i povećanju ekonomske konkurentnosti. Sa druge strane, kompanije iz Republike Srpske takođe ulažu u Republiku Srbiju, što doprinosi stvaranju radnih mjesta i jačanju ekonomije u Srbiji.

Uz sve navedeno, značajnu ulogu u ekonomskoj razmjeni između ova dva područja igra turizam. Republika Srpska i Republika Srbija imaju bogatu kulturnu baštinu, prirodne ljepote i turističke atrakcije koje privlače posjetioce iz različitih dijelova svijeta. Turistička razmjena između ova dva područja doprinosi lokalnoj ekonomiji kroz prihode od hotela, restorana, turističkih atrakcija i drugih usluga. Ova vrsta ekonomske aktivnosti promovise međusobno razumijevanje i jača kulturne veze između Republike Srpske i Republike Srbije.

U skladu sa navedenim, ekonomska razmjena između Republike Srpske i Republike

Srbije ima značajan uticaj na ekonomske performanse i razvoj ovih regija. Kroz trgovinu, investicije i turizam, ove dvije teritorijalne jedinice jačaju svoje ekonomske veze, unapređuju život svojih građana i doprinose regionalnom ekonomskom prosperitetu. Ova saradnja nije samo ekonomska, već također jača prijateljske i kulturne veze između naroda Republike Srpske i Republike Srbije, čime se stvara osnova za daljnju saradnju i razvoj u budućnosti.

Ilustracija 15. Glavni ekonomski indikatori Bosne i Hercegovine

	God/Год/Year																		
Indikator ▼	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Nominalni BDP BiH, (u milionima KM)1) tekuće cijene	17...	20...	22...	25...	24...	25...	26...	26...	26...	27...	28...	30...	31...	33...	35...	34...	39...	45...	
Stopa realnog rasta BDP-a (u %1)		5.4	5.9	5.4	-3.0	0.9	1.0	-0.8	2.4	1.2	3.1	3.2	3.2	3.7	2.9	-3.0	7.4	3.9	
Stopa rasta potrošačkih cijena u BiH2) - Prosječna godišnja stopa rasta CPI (u procentima)	3.8	6.1	1.5	7.4	-0.4	2.1	3.7	2.1	-0.1	-0.9	-1.0	-1.1	1.2	1.4	0.6	-1.0	2.0	14.0	
Stopa rasta potrošačkih cijena u BiH2) - Godišnja stopa rasta CPI za decembar (u procentima)	4.3	4.6	4.9	3.8	0.0	3.1	3.1	1.8	-1.2	-0.4	-1.3	-0.3	0.7	1.6	0.3	-1.6	6.4	14.7	
Budžet opšte vlade3) - Prihodi (u procentima BDP-a)	40.4	42.8	43.6	42.8	41.7	42.9	43.3	43.8	42.7	43.8	43.0	42.7	42.4	43.1	42.0	41.6	41.1	39.9	
Budžet opšte vlade3) - Rashodi4) (u procentima BDP-a)	38.0	40.1	42.5	44.9	46.1	45.3	44.6	45.8	44.8	45.8	42.3	41.5	39.8	40.9	40.1	46.8	41.3	40.3	
Saldo	€	2.3	2.7	1.1	-2.1	-4.3	-2.4	-1.2	-2.0	-2.2	-2.0	0.7	1.2	2.5	2.2	1.9	-5.2	-0.3	-0.4
Novac i kredit - Novac u širem smislu (M2) (u procentima BDP-a)	45.8	49.4	53.0	48.7	51.2	53.7	55.0	56.9	60.1	63.1	64.5	66.7	69.5	72.3	73.6	81.3	80.6	72.9	
Novac i kredit - Krediti nevladinim sektorima (u procentima BDP-a)	42.5	43.6	50.4	54.4	53.8	54.0	54.4	56.1	56.5	56.2	54.4	53.7	54.9	55.1	55.0	55.2	50.9	45.9	
Bruto devizne rezerve (u milionima KM)	4.2...	5.4...	6.6...	6.2...	6.2...	6.4...	6.4...	6.5...	7.0...	7.8...	8.6...	9.5...	10...	11...	12...	13...	16...	16...	
Bruto devizne rezerve (u milionima USD)	2.6...	3.4...	4.6...	4.7...	4.4...	4.3...	4.5...	4.2...	4.7...	5.3...	4.8...	5.3...	6.0...	7.0...	7.2...	8.0...	9.8...	8.6...	
Bruto devizne rezerve (u mjesecima uvoza robe i usluga)	4.1	5.2	6.3	5.0	6.2	6.0	5.3	5.3	5.8	6.1	6.7	7.2	7.1	7.3	7.8	10.0	9.3	6.9	
Saldo tekućeg računa (u milionima KM)	-2.9...	-1.5...	-2.0...	-3.5...	-1.5...	-1.5...	-2.4...	-2.2...	-1.4...	-1.9...	-1.4...	-1.4...	-1.5...	-1.0...	-92...	-1.1...	-92...	-2.0...	
Saldo tekućeg računa (u milionima USD)	-1.8...	-99...	-1.4...	-2.6...	-1.1...	-1.0...	-1.7...	-1.4...	-96...	-1.3...	-82...	-80...	-87...	-66...	-53...	-65...	-55...	-1.0...	
Saldo tekućeg računa (u procentima BDP-a)	-16.6	-7.6	-9.1	-13.8	-6.4	-6.0	-9.5	-8.6	-5.3	-7.2	-5.0	-4.7	-4.8	-3.3	-2.6	-3.2	-2.4	-4.5	
Saldo robne razmjene (u milionima KM)	-7.7...	-6.6...	-8.4...	-10...	-7.4...	-7.1...	-7.8...	-7.7...	-7.0...	-7.8...	-7.1...	-7.0...	-7.4...	-7.5...	-7.9...	-6.2...	-7.1...	-10...	
Saldo robne razmjene (u milionima USD)	-4.9...	-4.2...	-5.9...	-7.8...	-5.2...	-4.8...	-5.5...	-5.1...	-4.8...	-5.3...	-4.0...	-4.0...	-4.2...	-4.5...	-4.5...	-3.6...	-4.3...	-5.4...	
Saldo robne razmjene (u procentima BDP-a)	-43.9	-33.2	-37.6	-41.1	-30.0	-28.3	-29.8	-29.7	-26.5	-28.8	-24.8	-23.4	-23.3	-22.5	-22.3	-18.0	-18.3	-22.1	
Vanjski dug sektora vlade (u milionima KM)	4.3...	4.0...	3.9...	4.2...	5.2...	6.2...	6.6...	7.2...	7.5...	8.4...	8.6...	8.8...	8.1...	8.1...	8.1...	8.7...	9.4...	9.2...	
Vanjski dug sektora vlade (u milionima USD)	2.6...	2.7...	2.9...	3.0...	3.8...	4.2...	4.4...	4.8...	5.3...	5.2...	4.8...	4.7...	4.9...	4.7...	4.6...	5.4...	5.4...	5.0...	
Vanjski dug sektora vlade (u procentima BDP-a)	24.6	20.3	17.6	16.6	21.1	24.8	25.4	27.5	28.2	30.9	30.0	29.3	25.6	24.5	22.7	25.1	24.1	20.3	
Servisiranje vanjskog duga 5) (u milionima KM)	230.0	270.0	239.0	230.0	246.0	301.0	340.0	413.0	684.8	760.9	581.3	723.1	983.2	955.3	793.6	741.1	772.7	802.3	
Servisiranje vanjskog duga 5) (u milionima USD)	146.0	173.0	167.2	172.1	174.9	203.8	241.8	271.2	464.7	516.2	329.8	409.0	566.5	576.4	454.2	431.7	467.2	431.3	
Servisiranje vanjskog duga 5) (u procentima izvoza robe i usluga)	4.1	3.8	3.9	3.4	4.0	4.0	4.0	4.9	7.6	8.2	5.7	6.7	7.7	6.7	5.5	6.3	4.7	3.7	

Izvor: Statistički web portal CBBiH

Ilustracija 16. Stanje direktnih stranih investicija po zemljama investitora

Zemlja	31.12.2017.	31.12.2018.	31.12.2019.	31.12.2020.	31.12.2021.	31.12.2022.		
						Vlasnički udjeli i zadržane zarade	Ostali kapital	UKUPNO
UKUPNO SVE ZEMLJE	13.949.0	14.745.4	15.342.0	15.680.0	16.757.6	14,311.9	3,135.5	17,447.4
Austrija	2,617.2	2,704.4	2,733.8	2,767.8	2,857.7	2,431.3	258.4	2,689.7
Belgija	5.4	6.6	8.2	12.7	18.1	12.5	5.3	17.8
Češka	23.8	25.9	25.3	29.8	29.0	28.5	8.0	36.4
Crna Gora	20.9	19.0	23.0	33.8	44.4	70.1	4.3	74.4
Danska	21.9	21.4	27.3	32.1	42.4	24.1	1.8	25.9
Francuska	109.4	21.7	21.5	21.5	21.3	19.2	8.4	27.6
Holandija	694.0	875.8	831.8	814.1	736.7	715.0	176.4	891.3
Hrvatska	2,337.8	2,400.8	2,541.5	2,600.2	2,704.9	2,387.5	155.2	2,542.7
Irska	11.0	11.4	11.5	11.5	14.1	-5.9	14.6	8.6
Italija	604.0	660.0	697.3	728.4	783.0	686.9	112.4	799.3
Kanada	2.1	2.5	3.1	4.3	5.3	0.6	5.1	5.8
Kipar	124.3	129.3	142.9	145.4	162.0	169.8	9.7	179.4
Kuvajt	223.9	235.5	239.9	286.8	281.0	103.5	179.7	283.1
Lihtenštajn	-4.3	-1.2	-6.0	12.7	12.5	7.7	4.2	11.8
Litvanija	2.0	2.2	2.5	1.9	2.2	1.6	0.0	1.6
Luksemburg	304.9	357.3	386.8	330.6	345.7	156.8	190.5	347.2
Mađarska	34.1	29.8	34.2	41.3	45.7	52.0	3.7	55.7
Malezija	-16.2	32.6	35.7	36.8	37.9	8.6	29.1	37.6
Njemačka	616.7	740.8	800.1	871.1	932.5	773.3	308.1	1,081.4

Zemlja	31.12.2017.	31.12.2018.	31.12.2019.	31.12.2020.	31.12.2021.	31.12.2022.		
						Vlasnički udjeli i zadržane zarade	Ostali kapital	UKUPNO
Norveška	10.7	12.2	9.9	7.7	9.6	6.1	7.1	13.2
Poljska	22.7	30.9	42.1	41.7	76.1	50.7	51.9	102.7
Rusija	678.9	704.1	814.2	558.5	463.3	391.5	7.8	399.4
Saudijska Arabija	266.2	272.2	288.9	345.7	389.5	224.1	200.3	424.4
Sjedinjene Američke Države	71.3	65.0	50.3	44.3	51.0	53.5	18.1	71.6
Slovačka	20.8	22.2	22.2	24.0	24.8	8.3	20.2	28.5
Slovenija	1,058.8	1,138.6	1,150.5	1,176.6	1,256.1	1,153.7	152.9	1,306.6
Španija	28.0	32.6	31.0	38.8	32.0	34.9	5.3	40.2
Srbija	2,031.7	2,070.0	2,079.3	2,207.5	2,299.9	2,088.2	339.3	2,427.5
Švajcarska	469.9	495.1	472.6	427.3	635.6	591.3	76.1	667.5
Švedska	70.3	83.7	82.0	83.8	96.6	63.8	14.1	77.9
Turska	415.5	423.3	433.2	376.9	513.4	600.5	-25.8	574.8
Ujedinjeni Arapski Emirati	203.7	223.3	305.8	443.1	471.3	133.1	319.4	452.6
Velika Britanija	449.7	531.2	598.7	684.3	831.4	893.5	205.8	1,099.3
Ostale zemlje	417.8	364.9	401.1	437.0	530.8	375.8	268.2	644.0

Izvor: Statistički web portal CBBiH

Ilustracija 17. Uvoz BiH po zemljama

Zemlja	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022			
														Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022
EU	6.064.406.939	6.251.455.142	7.045.735.262	7.158.142.115	8.156.023.759	9.543.934.316	9.644.834.317	10.007.081...	11.075.968.216	11.659.423.615	12.079.905...	10.275.806...	12.730.902.112	3.529.670.883	4.132.223.757	4.277.021.437	4.358.476.006
CEFTA	3.316.113.396	3.683.358.786	3.881.624.674	3.841.486.131	2.833.108.364	1.863.081.008	1.967.093.016	2.088.993.165	2.319.229.365	2.329.514.339	2.419.509.825	2.145.491.321	2.762.877.095	781.294.782	905.639.682	905.980.577	924.094.616
Austrija	455.395.357	489.063.472	491.879.443	504.093.818	519.291.136	532.109.191	560.859.096	556.398.670	618.743.307	672.990.286	721.546.860	682.569.552	823.775.404	233.438.752	270.831.340	250.523.905	248.474.840
Belgija	75.119.015	88.407.752	92.478.930	89.807.137	92.677.494	101.091.309	119.785.868	131.510.785	143.137.422	162.452.003	192.225.357	172.337.011	219.331.304	63.569.057	69.853.194	74.485.627	62.623.247
Brazil	205.983.021	256.806.662	329.498.236	270.195.169	262.397.346	173.290.941	195.166.207	212.928.185	191.757.195	161.111.667	169.725.418	161.848.723	172.045.105	72.032.696	69.871.826	91.628.607	100.204.892
Bugarska	74.626.349	54.378.989	71.018.782	74.734.404	76.089.686	83.049.779	122.297.990	139.997.906	135.463.910	115.708.296	110.522.841	115.728.087	162.783.848	33.576.573	39.802.024	33.708.991	34.241.961
Češka	256.203.541	275.426.513	328.958.004	271.947.606	246.786.130	239.763.806	235.127.839	267.168.640	331.148.195	337.831.007	363.099.932	293.836.087	347.243.326	100.872.173	121.206.687	125.216.084	148.413.520
Francka	252.922.891	273.138.521	316.021.196	322.061.855	293.054.010	325.716.579	321.842.005	356.152.308	385.759.832	399.822.893	423.228.858	332.579.229	424.334.539	110.434.044	122.806.629	129.703.540	132.628.885
Grčka	114.879.650	156.802.028	218.380.611	182.168.693	164.272.467	160.110.735	175.223.457	181.855.156	208.483.803	249.229.753	200.757.382	112.335.923	180.824.869	72.991.686	71.432.462	55.550.427	45.334.308
Holandija	133.808.321	127.962.362	148.762.055	149.803.781	161.844.798	213.222.582	230.668.324	238.422.478	260.430.522	264.684.063	287.334.854	237.917.345	289.887.865	78.511.805	81.643.183	85.221.967	100.999.789
Hrvatska	1.655.136.118	2.058.946.377	2.226.507.276	2.202.545.367	1.956.353.105	1.851.693.160	1.673.068.092	1.617.712.514	1.828.432.335	1.915.158.302	2.020.594.140	1.523.367.037	1.922.538.595	560.627.634	710.900.961	654.403.677	718.666.289
Indija	44.105.786	53.880.737	74.314.789	71.971.488	80.189.777	100.627.797	105.177.392	133.750.695	124.630.538	129.565.602	132.136.634	117.482.934	232.532.248	249.127.898	312.293.739	199.896.047	120.198.400
Italija	1.243.234.398	1.210.391.300	1.381.686.947	1.429.362.385	1.482.256.356	1.653.564.700	1.758.266.809	1.899.582.476	2.062.127.231	2.170.785.067	2.333.080.855	1.949.079.323	2.600.538.189	702.889.985	914.485.606	941.421.533	981.802.248
Japan	84.131.685	82.437.068	87.740.591	86.551.170	76.199.587	94.765.851	105.790.308	92.892.058	104.079.629	113.849.919	101.310.841	86.784.083	111.020.117	27.822.061	35.025.556	30.993.173	36.284.644
Kina	557.105.739	655.538.894	774.881.478	816.376.881	914.082.166	1.359.546.217	1.091.669.875	1.091.966.349	1.186.073.117	1.339.232.361	1.449.423.392	1.355.872.350	1.702.428.851	508.867.637	549.995.275	642.245.495	629.397.217
Madarska	401.504.125	416.780.373	379.214.256	412.951.453	443.431.908	433.838.028	411.590.413	405.277.877	451.830.538	496.501.852	529.143.077	465.115.895	574.947.400	173.872.692	178.557.117	153.778.638	186.862.040
Njemačka	1.395.704.775	1.424.980.140	1.646.402.874	1.725.795.837	1.734.841.980	1.869.564.279	1.914.123.034	1.969.876.995	2.103.758.374	2.297.071.634	2.337.748.895	2.074.764.880	2.566.643.232	671.013.636	743.996.054	762.625.324	815.254.022
Poljska	248.133.511	248.182.321	301.122.813	416.996.109	393.437.850	414.598.484	452.743.121	474.151.753	549.158.435	554.779.639	583.574.893	508.307.357	616.520.980	171.470.395	189.468.057	189.154.066	236.624.713
Rumunija	109.502.154	133.308.404	187.972.597	172.672.562	184.326.785	217.625.300	199.746.384	179.685.824	188.017.438	207.944.769	221.060.136	175.098.876	215.859.619	65.064.617	72.781.546	76.148.839	73.739.775

Zemlja	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022			
														Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022
Ruska Federacija	865.084.177	1.169.105.195	1.635.091.145	1.493.865.270	1.505.994.833	1.292.496.825	910.072.455	729.426.616	907.315.177	892.371.401	451.191.673	359.085.716	629.494.494	173.067.543	160.319.143	182.979.807	142.132.190
Sjedinjene Američke Države	325.139.561	485.491.468	626.710.777	388.173.223	386.749.386	475.375.332	441.157.542	327.744.625	584.798.424	631.177.127	673.881.494	403.344.832	535.557.430	183.377.910	280.083.722	281.384.341	210.097.508
Sjeverna Makedonija	128.956.137	137.275.600	139.030.328	140.386.046	143.619.161	142.786.561	147.175.273	152.231.209	154.636.851	152.756.309	162.345.955	151.950.371	188.962.556	44.004.742	50.039.800	51.321.984	51.615.700
Slovačka	90.198.261	90.532.968	115.473.429	115.678.107	120.152.195	123.995.948	145.686.551	133.416.770	146.067.094	147.910.158	153.545.702	151.680.400	201.013.480	58.559.234	59.300.717	59.237.573	72.959.964
Slovenija	758.952.544	808.851.990	828.563.769	803.380.209	754.344.075	783.235.141	773.502.690	831.402.520	912.703.571	917.010.606	906.606.274	840.874.916	984.014.758	282.900.105	294.298.285	279.393.606	276.503.412
Šri Lanka (od 12.02.2007)	1.283.005.685	1.429.478.639	1.405.644.882	1.431.534.077	1.485.607.540	1.629.520.794	1.728.431.402	1.828.141.709	2.029.996.570	2.070.767.673	2.150.168.904	1.895.712.059	2.427.344.329	692.103.557	808.631.249	791.718.016	765.117.108
Španija	134.221.856	149.703.977	229.904.404	161.542.548	143.017.275	174.732.496	153.614.367	182.141.534	185.119.511	245.141.098	217.849.437	202.115.449	245.611.382	71.217.034	77.376.007	83.534.389	86.195.901
Švedska	89.243.961	75.761.161	86.342.200	67.678.159	71.728.083	85.195.691	93.111.843	102.150.504	97.067.711	104.115.279	108.791.722	97.380.089	119.573.220	36.122.026	36.040.946	35.151.877	44.013.452
Švicarska	92.224.564	93.179.805	87.871.071	84.205.572	80.879.837	84.702.936	95.194.850	95.201.470	109.542.047	118.881.715	134.647.324	117.451.124	150.593.399	34.490.717	36.321.639	42.894.385	44.788.830
Turska	366.817.709	379.083.216	450.109.793	449.381.044	493.201.776	582.203.376	644.697.820	687.349.642	786.727.503	874.489.590	904.624.382	898.725.367	1.269.715.740	377.068.625	467.806.921	388.555.741	431.417.013
Velika Britanija	93.572.355	98.227.940	101.574.393	120.135.919	127.594.832	150.126.314	147.377.705	138.745.863	158.888.251	160.823.589	159.070.955	132.425.164	129.422.814	26.557.415	36.698.081	34.336.571	48.073.954
Vijetnam	21.008.245	21.307.485	23.939.084	35.659.049	51.675.803	56.217.031	82.378.136	84.111.002	103.407.376	104.540.373	132.302.600	127.380.067	130.838.309	39.217.169	40.799.477	35.139.024	31.411.061
Ostale zemlje	599.859.630	651.768.875	678.497.584	759.289.140	723.715.041	811.439.912	816.799.442	890.854.545	1.156.359.990	1.265.436.070	1.126.943.270	1.108.120.370	1.421.378.585	408.294.904	500.405.472	559.931.020	583.312.691

Izvor: Statistički web portal CBBiH

Ilustracija 18. Izvoz iz BiH po zemljama

Zemlja	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022			
														Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022
EU	3.000.687.923	3.869.909.930	4.586.688.492	4.552.560.123	5.519.200.420	6.266.552.858	6.452.621.786	6.735.908.918	7.867.867.055	8.681.456.881	8.388.169.792	7.625.959.151	10.394.820...	3.178.191.615	3.531.054.802	3.278.134.610	3.238.682.636
CEFTA	2.104.498.202	2.546.584.900	2.873.868.828	2.483.108.716	1.988.560.034	1.358.237.620	1.334.264.753	1.383.660.425	1.790.463.207	1.948.645.137	1.903.629.886	1.684.082.133	2.406.118.498	803.638.884	898.954.807	789.543.412	811.475.927
Austrija	325.369.576	470.583.524	619.041.612	654.763.743	687.564.905	755.827.492	743.061.667	730.590.490	899.235.353	1.020.990.988	1.089.881.247	1.005.474.125	1.284.935.292	373.724.526	447.114.415	450.174.262	439.340.712
Belgija	33.768.258	58.783.745	33.250.146	33.784.841	35.077.975	43.372.246	43.135.893	48.612.909	54.137.499	60.091.744	78.259.811	57.407.120	74.101.396	28.451.442	36.614.710	31.256.308	33.160.456
Bugarska	8.614.501	11.173.106	18.341.569	37.693.367	76.545.009	74.689.306	59.357.561	89.996.213	77.708.582	50.948.456	52.175.013	39.399.523	64.529.066	12.082.294	13.628.088	15.734.932	17.153.883
Crna Gora (od 12.02.2007)	229.506.318	310.180.070	300.429.611	249.230.119	270.745.171	293.817.767	262.844.435	240.751.307	352.507.469	402.112.584	407.210.952	293.098.108	394.448.754	144.163.456	150.976.665	139.701.647	141.627.511
Četka	74.158.836	76.646.326	103.354.633	96.578.095	152.387.744	148.222.979	131.406.129	142.776.896	161.577.506	201.157.391	160.613.457	122.279.770	169.585.168	50.802.058	52.895.855	51.816.388	54.697.911
Egipt	29.870.283	23.764.882	23.263.906	26.784.784	23.515.594	47.689.381	40.333.938	76.519.340	36.048.722	61.522.473	110.150.836	75.606.644	42.957.818	2.231.150	7.254.001	11.578.409	7.728.909
Francuska	109.439.486	86.949.946	91.044.982	97.504.845	107.812.331	122.800.074	118.345.887	158.853.695	198.286.380	228.325.159	284.310.012	259.689.314	334.229.012	102.116.828	97.955.412	94.633.634	94.888.965
Holandija	61.996.363	80.880.560	140.754.956	124.946.776	110.445.842	123.760.125	149.591.118	205.328.225	256.456.696	263.270.678	242.939.241	240.659.807	358.903.134	100.246.133	111.295.721	100.859.358	108.554.080
Hrvatska	944.143.955	1.070.625.251	1.204.439.829	1.165.019.049	1.194.637.104	955.047.453	925.165.777	985.360.314	1.284.199.539	1.464.001.904	1.399.921.900	1.382.906.700	1.864.305.853	622.885.976	718.653.844	706.697.451	628.387.207
Italija	702.355.731	862.021.978	963.546.487	939.241.253	1.003.294.060	1.195.438.083	1.214.930.308	1.131.096.184	1.209.035.315	1.352.791.288	1.300.533.817	1.015.183.538	1.608.290.930	493.073.402	578.959.820	467.399.455	451.952.827
Kosovo (od 01.01.2007)	113.518.492	156.007.572	165.713.118	178.907.504	158.288.564	121.698.740	141.271.044	149.061.503	153.981.707	133.069.808	4.255.628	69.836.211	99.489.521	23.205.605	31.126.865	35.285.213	35.971.537
Luksemburg	26.652.742	35.989.859	53.217.258	46.123.514	49.806.966	49.082.516	55.957.066	62.482.435	73.083.811	70.687.952	70.862.109	68.393.462	82.196.747	24.036.404	24.718.481	23.070.912	25.390.943
Mađarska	91.726.472	126.174.298	165.974.634	115.415.998	138.616.312	186.652.499	188.741.599	194.579.024	255.861.154	285.527.064	269.602.167	190.892.181	284.079.286	86.273.649	105.725.553	79.189.615	84.646.551
Njemačka	814.110.208	1.085.936.287	1.215.956.501	1.210.102.509	1.310.843.734	1.317.490.077	1.412.905.849	1.478.411.494	1.595.704.358	1.741.636.716	1.675.708.977	1.630.631.960	2.137.575.907	682.291.109	677.242.111	651.605.973	675.054.621
Poljska	50.175.674	77.878.621	100.545.553	98.386.533	92.501.672	83.291.297	86.220.102	99.620.388	134.680.936	163.302.476	168.321.535	149.843.040	229.400.930	83.969.320	88.806.900	86.325.892	74.455.052
Rumunija	56.740.584	72.237.078	61.810.111	114.189.688	121.789.282	116.861.738	132.575.517	131.214.654	168.434.168	184.527.441	159.053.990	165.361.219	215.146.246	56.857.988	35.518.963	39.361.615	40.336.540
Ruska Federacija	25.649.477	37.898.631	53.183.899	56.031.552	57.164.053	79.579.952	97.980.009	109.829.095	146.655.366	131.251.385	132.004.181	109.294.317	107.500.772	5.311.402	19.060.348	22.072.949	53.239.274

Zemlja	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022			
														Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022
Saudijska Arabija	781.703	3.486.321	15.164.961	48.777.670	17.305.486	21.279.070	42.704.745	46.995.519	55.290.364	66.398.601	79.638.356	34.213.315	30.492.800	12.574.493	30.365.533	33.663.886	6.921.318
Sjedinjene Američke Države	21.627.153	18.592.552	19.195.132	27.757.241	36.774.395	41.789.903	64.689.446	71.584.739	73.274.245	65.181.836	52.168.138	67.414.486	154.964.436	43.347.423	41.481.821	50.181.408	42.119.911
Sjeverna Makedonija	61.541.385	69.970.893	128.914.084	124.241.815	92.823.192	94.071.614	114.591.362	132.124.877	144.942.990	121.380.099	134.797.779	126.380.240	133.088.449	35.333.876	43.532.161	53.761.861	49.620.145
Slovačka	32.245.809	47.070.182	110.103.272	82.426.933	120.206.200	117.887.701	126.735.357	140.139.238	146.748.918	171.706.523	136.213.475	117.389.143	156.368.682	44.089.627	49.818.846	42.786.624	44.240.978
Slovenija	463.129.448	611.743.823	706.818.096	653.304.157	686.503.410	697.784.504	746.889.911	807.199.962	973.397.407	1.057.051.710	1.006.226.358	954.078.116	1.219.183.755	329.682.907	378.861.869	340.671.158	372.602.989
Šri Lanka (od 12.02.2007)	741.440.893	894.774.891	1.001.879.178	710.001.806	766.745.376	800.690.166	770.695.447	822.845.700	1.093.684.885	1.251.473.838	1.308.884.500	1.152.068.256	1.722.478.520	589.708.422	658.366.226	548.648.940	566.710.849
Španija	38.686.786	52.808.311	72.971.529	97.456.513	107.817.893	111.253.725	133.479.018	150.641.260	132.803.183	94.006.070	46.900.697	59.383.200	92.513.384	15.046.205	14.347.579	10.484.633	16.117.851
Švedska	33.350.473	51.153.947	54.100.059	48.955.096	69.339.363	70.608.128	72.686.879	84.085.804	96.563.395	99.391.283	86.234.537	83.895.938	107.144.452	31.391.284	34.083.089	32.652.545	33.143.038
Švicarska	113.419.109	160.359.035	154.103.971	87.573.717	133.013.106	157.401.361	142.350.876	162.926.288	175.548.632	196.654.695	238.293.012	265.962.517	337.306.610	52.770.813	63.383.563	68.157.799	71.971.092
Turska	51.853.092	81.861.839	150.053.747	182.873.521	174.624.895	234.391.723	354.629.500	401.047.414	431.094.447	323.222.939	292.553.975	314.249.262	358.063.922	61.395.674	81.250.127	67.836.186	81.155.553
Velika Britanija	29.087.889	32.315.025	26.821.362	30.676.337	44.031.105	50.063.269	66.067.202	50.968.703	83.925.988	92.782.986	83.241.029	110.112.161	90.087.170	19.148.057	21.216.164	18.194.079	17.031.969
Ostale zemlje	246.026.415	427.834.412	468.117.742	519.212.697	540.054.554	569.220.605	546.010.865	511.485.594	591.514.114	525.674.825	441.515.703	374.191.830	540.165.082	167.475.003	178.451.300	164.668.086	179.419.478

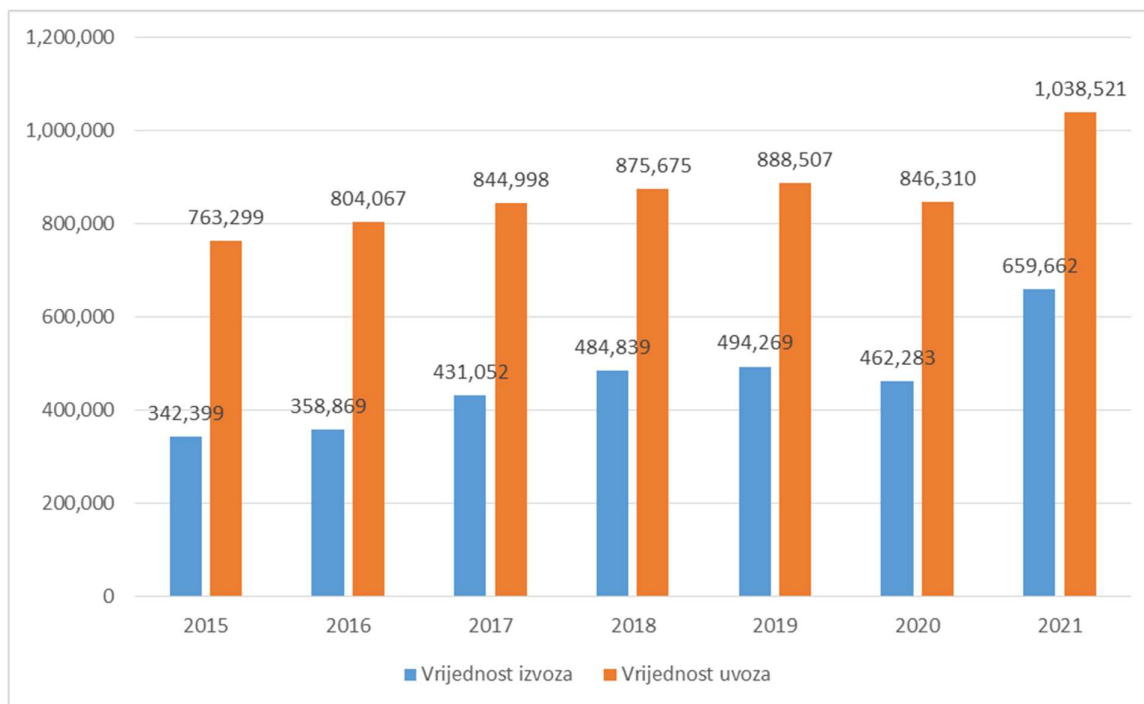
Izvor: Statistički web portal CBBiH

Tabela 2. Ukupna robna razmjena Republike Srpske u periodu od 2001. do 2019. godine (u hilj. KM)

Godina	Izvoz	Lančani indeks – izvoz	Uvoz	Lančani indeksi - uvoz	Obim robne razmjene	Saldo robne razmjene	Pokrivenost uvoza izvozom %
	1	2	3	4	5 (1+3)	6 (1-3)	7 (1/3x100)
2001.	598.829		1.697.455		2.296.284	- 1.098.626	35,3
2002.	565.647	94,50	2.164.367	127,50	2.730.014	- 1.598.720	26,1
2003.	610.668	108,00	2.277.608	105,20	2.888.276	- 1.666.940	26,8
2004.	842.920	138,00	2.702.771	118,70	3.545.691	- 1.859.851	31,2
2005.	1.130.518	134,10	2.953.177	109,30	4.083.695	- 1.822.659	38,3
2006.	1.540.236	136,20	2.760.163	93,50	4.300.399	- 1.219.927	55,8
2007.	1.671.601	108,50	3.347.925	121,30	5.019.526	- 1.676.324	49,9
2008.	1.921.837	115,00	4.146.519	123,90	6.068.356	- 2.224.682	46,3
2009.	1.672.915	87,00	3.567.879	86,00	5.240.794	- 1.894.964	46,9
2010.	2.177.809	130,20	4.053.084	113,60	6.230.893	- 1.875.275	53,7
2011.	2.560.808	117,60	4.577.526	112,90	7.138.334	- 2.016.718	55,9
2012.	2.374.737	92,70	4.487.548	98,00	6.862.285	- 2.112.811	52,9
2013.	2.604.090	109,70	4.557.635	101,60	7.161.725	- 1.953.545	57,1
2014.	2.692.013	103,40	4.946.061	108,50	7.638.074	- 2.254.048	54,4
2015.	2.613.924	97,10	4.369.179	88,30	6.983.103	- 1.755.255	59,8
2016.	2.869.101	109,80	4.426.945	101,30	7.296.046	- 1.557.844	64,8
2017.	3.476.093	121,20	4.899.081	110,70	8.375.174	- 1.422.988	71,0
2018.	3.741.823	107,60	5.222.270	106,60	8.964.093	- 1.480.447	71,7
2019.	3.610.386	96,50	4.782.190	91,60	8.392.577	- 1.171.804	75,5

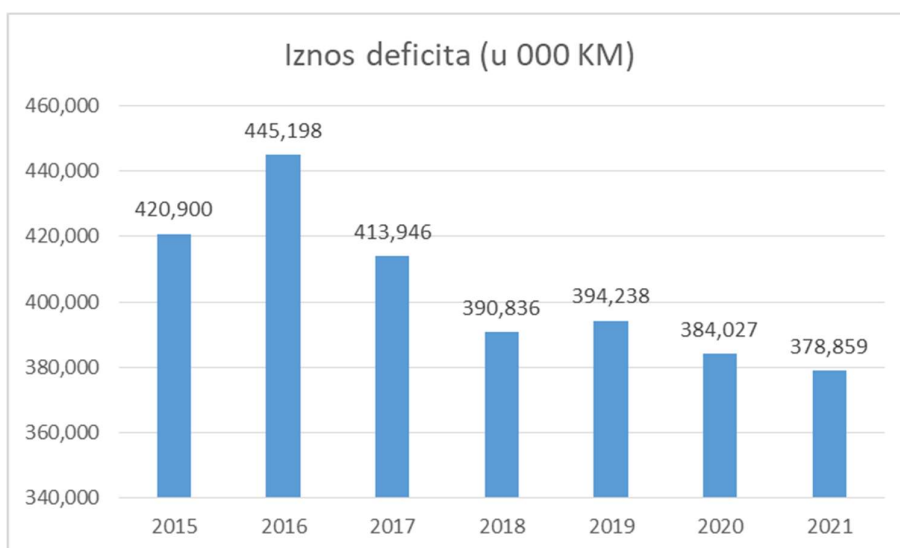
Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srpske

Ilustracija 19. Spoljnotrgovinska razmjena Republike Srpske i Srbije u periodu 2015-2020. god. (u 000 KM)

Izvor: Statistički godišnjak Republike Srpske, 2022, str. 19-20.

Ilustracija 20. Deficit spoljnotrgovinske razmjene Republike Srpske i Srbije u periodu 2015-2020. god. (u 000 KM)

Izvor: Autor

5.7.Strategija otvorene privrede i potrebe integracije Srpske i Srbije

Strategija otvorene privrede i potrebe integracije Srpske i Srbije

Stopa rasta Republike Srpske i Republike Srbije zasigurno ne prelazi stopu demografskog rasta. Ta stopa je i dalje niska. Ujedinjenjem bi smo definitivno ostvarili:

- 1) Veću ponudu i formiranje domaće akumulacije,
- 2) Veću potrošnju i širenje domaćeg tržišta,
- 3) Pokretanje većih (internih) snaga razvoja koja već započeti rast mogu da održe i dalje razviju,
- 4) Veću stopu investicija.

U poslednjim decenijama, srpski nacionalni identitet suočio se sa brojnim izazovima, posebno u kontekstu globalizacije i modernizacije. Uprkos tome, srpski narod je često opisan kao dobroćudan, gostoljubiv, ali i konzervativan. Srbi su često viđeni kao narod koji ne teži osvajanjima ili vlasti, već se radije povlače pred konfliktima. Ova karakteristika, iako može biti povezana sa tradicionalnim vrijednostima, može predstavljati izazov u savremenim uslovima gdje prosperitet često zavisi od inicijative, energije i inovacija.

Istorija pod turskom vlašću ostavila je trag na srpsko društvo, naročito u razumjevanju prava i zakonitosti. Srbi su često stvarali svoje sopstvene norme i pravila, često mistično i religiozno tumačeći pravdu. Ova karakteristika može predstavljati prepreku u savremenom društvu gdje je vladavina prava ključna za ekonomski i društveni razvoj. Srbi su veoma pristrasan narod u javnim poslovima gdje ne mogu da se odreknu svoje rodbine, prijatelja, kojima su skloni da čine usluge na račun države, preduzeća, celog naroda (Galoža, 1999, 44). Naime, ekonomski sistem podrazumjeva transformisanje izvršnih ulaganja u rezultate reprodukcije pa ukoliko se uložene vrijednosti u uspostavljanje kapaciteta ne reprodukuju preko realizacije proizvoda opstanak takvog organizacionog sistema dolazi u pitanje.(Šunjić-Beus, Berberović i Stavrić, 2000,.114).

Sa ekonomskog aspekta veoma je jasno ukoliko želimo da kvalitetnije živim, da imamo veći BDP, da imamo veće plate i penzije, da otvaramo nova radna mjesta, da zadržimo radno aktivno stanovništvo i visokoobrazovan kadar, da imamo veće investicije, a manju

kamatnu stopu, tj. da definitivno imamo što veću ekonomsku sigurnost, najbolje rješenje bi bilo integracija. Mišljenja sam da je u pitanju jedinstvena šansa, kako nebi došlo do novih egzodusa i pogoršanja demografske strukture „srpskog korpusa“.

Definitivno bi svaki segment srpskog društva osjetio konkretnu korist, činom integracije. Osim koristi u ekonomskom smislu, veoma važno je da se zaustavi migracija mladog radno sposobnog stanovništva koji radi političke nestabilnosti neefikasnog rada javne uprave i nedovoljnih investicija masovno napuštaju ovo područje. Tu je svakako još prisutna narušena bezbjednost i galopirajuće poskupljenje.

Očekivani doprinos ekonomskoj nauci u aplikativnom smislu može biti manji radi loših propisa, pogrešnog postavljanja prioriteta i nedostatka planirane analize deviznog rizika koja bi dugoročno smanjila rizik poslovanja.

5.8.Republika Srpska u spoljnotrgovinskoj razmjeni

Nakon ratnih dešavanja, procesa privatizacije i tranzicije, napokon možemo posmatrati spoljnotrgovinsku razmjenu. Nažalost, iz prošlih vremena imamo još jaku dominaciju politike u ostvarivanju bileteralnih odnosa. Činjenica je da je Republika Srpska najviše usmjerena prema tržištu Srbije (Tabela 3, Tabela 4, Tabela 5, Tabela 6, Tabela 7, Tabela 8, Tabela 9, Tabela 10, Tabela 11 i Tabela 12). Čest slučaj je da je određenu robu najpovoljnije, a ponekad jedino moguće nabaviti iz Srbije. Stabilizacijom situacije sve više dolazimo u situaciju da je ekonomska faktor dominira nad političkim tj. nacionalnim faktorom u spoljno trgovinskoj razmjeni Srpske i Srbije.

Tabela 3. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2022. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Njemačka	460.376.860 kg	2.495.447.711 KM
Hrvatska	3.185.435.734 kg	2.411.414.945 KM
Srbija	2.051.236.492 kg	2.227.964.037 KM
Italija	659.693.681 kg	1.857.572.861 KM
Austrija	362.253.067 kg	1.592.300.998 KM
Slovenija	495.763.335 kg	1.372.366.475 KM
Crna Gora	219.310.990 kg	529.472.160 KM
Holandija	48.229.438 kg	387.072.529 KM
Francuska	52.819.512 kg	361.027.255 KM

Švicarska	31.147.147 kg	359.049.458 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA):	7.566.266.256 kg	13.593.688.429 KM
UKUPNO:	9.166.631.198 kg	16.941.863.879 KM

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 4. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2021. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Njemačka	494.568.150 kg	2.154.534.173 KM
Hrvatska	3.322.120.420 kg	1.919.185.276 KM
Srbija	1.624.642.328 kg	1.810.526.340 KM
Italija	741.516.742 kg	1.617.421.384 KM
Austrija	357.215.428 kg	1.289.751.325 KM
Slovenija	576.943.174 kg	1.240.318.354 KM
Crna Gora	228.195.615 kg	427.803.215 KM
Turska	261.693.916 kg	363.292.118 KM
Holandija	69.953.953 kg	360.954.823 KM
Švicarska	35.862.818 kg	340.740.053 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA):	7.712.712.545 kg	11.524.527.061 KM
UKUPNO:	9.358.567.014 kg	14.620.568.723 KM

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 5. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2020. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Njemačka	379.054.605 kg	1.640.576.578 KM
Hrvatska	3.232.654.099 kg	1.429.103.063 KM
Srbija	1.405.273.213 kg	1.221.415.250 KM
Italija	579.623.531 kg	1.027.560.096 KM
Austrija	296.834.575 kg	1.014.002.986 KM
Slovenija	479.230.784 kg	969.362.589 KM
Crna Gora	227.928.792 kg	325.535.641 KM
Turska	270.115.394 kg	316.125.513 KM
Švicarska	30.279.828 kg	266.845.440 KM
Francuska	48.920.510 kg	260.116.587 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA):	6.949.915.331 kg	8.470.643.742 KM
UKUPNO:	8.379.210.659 kg	10.825.648.784 KM

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 6. Uvoz u Bosnu i Hercegovini u 2020. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Hrvatska	2.573.577.135 kg	2.909.799.138 KM
Srbija	1.826.125.763 kg	2.510.162.763 KM
Njemačka	371.661.307 kg	1.612.566.072 KM
Slovenija	506.166.678 kg	1.556.811.890 KM
Italija	468.894.787 kg	1.426.921.040 KM
Austrija	214.157.210 kg	958.846.144 KM
Turska	188.927.479 kg	781.995.773 KM
Mađarska	482.569.927 kg	655.782.447 KM
Holandija	103.942.441 kg	527.125.070 KM
Kina	104.768.030 kg	490.499.233 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA):	6.840.790.758 kg	13.430.509.569 KM
...
UKUPNO:	9.205.658.733 kg	17.214.728.951 KM

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Tabela 7. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u 2022. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Hrvatska	2.480.285.559 kg	4.942.431.324 KM
Srbija	1.712.306.404 kg	3.760.591.902 KM
Njemačka	761.403.186 kg	2.436.408.926 KM
Slovenija	494.429.524 kg	2.082.937.828 KM
Italija	469.563.205 kg	2.041.687.995 KM
Turska	308.004.562 kg	1.366.642.139 KM
Austrija	211.350.399 kg	1.290.700.014 KM
Švicarska	156.528.758 kg	990.781.749 KM
Mađarska	383.308.884 kg	895.111.213 KM
Kina	123.425.867 kg	816.047.854 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA):	7.100.606.348 kg	20.623.340.944 KM
...
UKUPNO:	9.501.877.018 kg	26.636.338.902 KM

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Tabela 8. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u 2021. godini

DRŽAVA	KOLIČINA	VRIJEDNOST
Hrvatska	2.532.823.031 kg	3.463.509.438 KM

Srbija	1.835.754.996 kg	3.227.961.617 KM
Njemačka	855.608.202 kg	2.110.222.836 KM
Italija	523.474.298 kg	1.929.734.127 KM
Slovenija	555.132.392 kg	1.895.026.711 KM
Austrija	241.563.616 kg	1.134.439.353 KM
Turska	273.452.836 kg	1.125.088.928 KM
Mađarska	462.259.538 kg	811.219.498 KM
Holandija	121.063.414 kg	710.313.801 KM
Švicarska	118.041.606 kg	661.919.952 KM
UKUPNO (VODEĆIH 10 DRŽAVA)	7.519.173.928 kg	17.069.436.262 KM
...
SVEUKUPNO	10.041.682.248 kg	21.946.865.799 KM

Izvor: Agencija za statistiku BiH

I ako je Republika Srbija najznačajniji partner u trgovinskoj razmjeni Republike Srpske, postavlja se logično pitanje Koliko je Republika Srpska stvarno zavisna od Republike Srbije u spoljnotrgovinskoj razmjeni. Iza nas su vremena kad se roba iz Republike Srpske plasirala preko Srbije u Bugarsku, Grčku, Rumuniju, Rusiju, Ukrajinu i Tursku. Važno je napomenuti da je politička kriza na Kosovu znatno ugrozila ekonomsku saradnju Republike Srpske i Republike Srbije.

Tabela 9. Izvoz Republike Srpske u 2021. godini

		Vrsta podatka	Izvoz [hiljada KM]
Indikator	Period	Zemlja	
		1. Srbija	659.662
		2. Hrvatska	623.510
Vrijednosti izvoza po		3. Italija	620.213
zemalja-top zemlje	2021.	4. Slovenija	506.210
		5. Njemačka	463.038
		6. Austrija	324.897
		7. Švajcarska	181.236
		8. Francuska	123.757
		9. Slovačka	97.660
		10. Crna Gora	94.574

Izvor: Republički zavod za statistiku

Tabela 10. Uvoz Republike Srpske u 2021. godini

		Vrsta podatka	Uvoz [hiljada KM]
Indikator	Period	Zemlja	
		1. Srbija	1.038.521
		2. Italija	833.367
		3. Njemačka	509.998
Vrijednosti uvoza po	2021.	4. Kina	445.456
zemalja-top zemlje		5. Slovenija	382.497
		6. Hrvatska	325.716
		7. Austrija	193.931
		8. Mađarska	182.222
		9. Turska	173.496
		10. Poljska	124.827

Izvor: Republički zavod za statistiku

Prema podacima republičkog zavoda za statistiku može se zaključiti da je Republici Srpskoj, Republika Srbija najznačajniji partner i po pitanju izvoza i po pitanju uvoza. Ovu činjenicu treba iskoristi kao polaznu osnovu za dalje istraživanje.

5.9. Republika Srbija u spoljnotrgovinskoj razmjeni

Tabela 11. Izvoz Republike Srbije u 2022. godini

		Vrsta podatka	Izvoz[hiljada USD]
Indikator	Period	Zemlja	
		1. Njemačka	3.977.311,7
		2. Bosna i Hercegovina	2.166.868,3
Rang zemalja namjene,		3. Italija	2.103.232,9
prema vrijednosti izvoza	2022.	4. Mađarska	1.578.779,5
		5. Rumunija	1.280.654,0
		6. Hrvatska	1.206.710,1
		7. Rusija	1.194.492,2
		8. Crna Gora	1.173.916,8
		9. Kina	1.166.497,9
		10. Severna Makedonija	1.023.428,8

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srpske

Tabela 12. Uvoz Republike Srbije u 2022. godini

		Vrsta podatka	Uvoz [hiljada USD]
Indikator	Period	Zemlja	
		1. Kina	4.982.419,9
		2. Njemačka	4.692.370,8
Rang zemalja namjene,		3. Rusija	3.083.762,7
prema vrijednosti uvoza	2022.	4. Italija	2.727.240,6
		5. Mađarska	2.315.425,6
		6. Turska	2.131.388,3
		7. Bosna i Hercegovina	1.285.863,9
		8. Poljska	1.237.705,6
		9. Irak	1.210.302,2
		10. Rumunija	1.133.426,9

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srpske

5.10. Ekonomska integracija na prostoru Republike Srbije i Republike Srpske - program prekogranične saradnje Srbija – BiH

Opšti cilj Programa je jačanje društveno-ekonomskog razvoja u pograničnom području između Republike Srbije i Bosne i Hercegovine, kroz provedbu ciljanih i konkretnih aktivnosti, na temelju komparativnih prednosti programskog područja te zajedničkog i učinkovitog korištenja resursa.

Program bi trebao biti implementiran u indirektnom sistemu upravljanja u kome ulogu Ugovornog tijela ima Ministarstvo finansija Republike Srbije, dok ulogu Operativnih struktura imaju Kancelarija za evropske integracije u Srbiji i Direkcija za evropske integracije u Bosni i Hercegovini.

Sredstva na raspolaganju: 14 miliona eura iz IPA-e (Instrument za prepristupnu pomoć) za obje zemlje učesnice + nacionalno kofinansiranje= ukupno 16,22 miliona eura

Ilustracija 21. Pekogranična saradnja Srbija – BiH

Izvor: (DEI | Program prekogranične saradnje Srbija – BiH, 2023)

1. Promocija zapošljavanja, mobilnosti radne snage i prekogranične socijalne i kulturne uključenosti
2. Zaštita životne sredine, promocija prilagođavanja i umanjeња posljedica

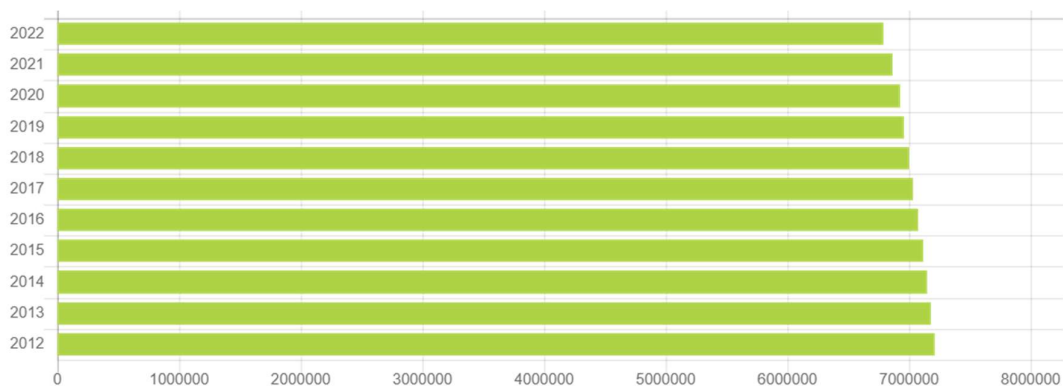
klimatskih promjena, upravljanje i prevencija od rizika 3. Razvoj turizma i kulturnog i prirodnog naslijeđa 4. Tehnička pomoć Za više detalja pogledati <http://srb-bih.org/>

Tabela 13. Projekti prekogranične saradnje

Naziv projekta	Trajanje	Vrijednost projekta (EUR)	Svrha
Tehnička pomoć za Program prekogranične saradnje Srbija-Bosna i Hercegovina (alokacija 2014)	32 mjeseca (2017–2019)	189.698,00	Podrška efikasnoj provedbi Programa; podrška aplikantima i korisnicima i jačanje njihovih kapaciteta za učešće u Programu; jačanje administrativnih kapaciteta Direkcije u ulozi operativne strukture Programa u BiH; podrška vidljivosti i promocija Programa. Projekat (u ukupnoj vrijednosti od 600.000 eura) zajednički provode operativne strukture u BiH i Srbiji, Direkcija za evropske integracije BiH i Ministarstvo za evropske integracije Srbije.
	30 mjeseci (2019–2022)	197.732,35	Podrška efikasnoj provedbi Programa; podrška aplikantima i korisnicima i jačanje njihovih kapaciteta za učešće u Programu; jačanje administrativnih kapaciteta Direkcije u ulozi operativne strukture Programa u BiH; podrška vidljivosti i promocija Programa. Projekat (u ukupnoj vrijednosti od 600.000 eura) zajednički provode operativne strukture u BiH i Srbiji, Direkcija za evropske integracije

Izvor: Prikaz autora

Ilustracija 22. Procjenjen broj stanovnika Republike Srbije na dan 1 januar 2023. godine.

Izvor: RZS, Napomena: od 1999. bez podataka za AP Kosovo i Metohija

Činjenicu da se broj stanovnika Srbije za proteklih 10 godina smanjio za oko 500 000 stanovnika.

Ukupna granica Srbije i Bosne i Hercegovine je 370,9 kilometara. Od tog broja je riječna granica 217,7 kilometara, suvozemna granica je 109,9 kilometara i jezerska granica je 43,3 kilometra.

Prema podacima statističkog zavoda Republike Srbije od 2011 od ukupnog broja stanovnika 7 186 862, za srpski kao maternji jezik se izjasnilo 6 330 919, a pravoslavaca je bilo 6 079 396. To Srbiju čini u velikom broju jednonacionalnom državom gdje 88% stanovništva govori srpski jezik i 84,5% pripada hrišćanskoj pravoslavnoj vjeri.

Broj stanovnika 2011. godine je bio 7 186 862, a broja stanovnika 2021 godine je bio 6 797 105, te je broj stanovnika manji za 389.757 stanovnika. Pitanje svih pitanja je da li se ova demografska slika može popraviti integracijom Republike Srpske koja ima do 900.000 stanovnika gdje više od 84,5% pripada hrišćanskoj pravoslavnoj vjeri i gdje više od 88% stanovništva govori srpski jezi

6. ISTRAŽIVANJE

6.1. Definisanje uzorka

Od velikog značaja je da se povede računa da se problem ne definiše ni previše usko ni previše široko. Za definisanje uzorka bitno je da se postave specifični ciljevi istraživanja. Kod definisanja konkretnog uzorka cilj je bio objasniti stvarnu prirodu problema i predložiti nove ideje za eventualno rješenje problema.

6.2. Anketni upitnik

Od metoda kojim se može kontaktirati ispitanik (lično, telefonom, poštom i online) izabran je lični intervju.

Lični intervju ima dva načina ispitivanja: dogovoreni intervju i presretački intervju. Karakteristika dogovorenog intervjuja je zakazivanje sastanka pa čak i eventualno minimalni podsticaj ili naknada. Karakteristika presretačkog intervjuja je zaustavljanje ljudi na ulici i traženje intervjuja, a hendikep im je što je taj uzorak biran namjerno. Kod ovakvih intervjuja ispitanik ima mogućnost postavljanja više pitanja, ali i da osmotri ispitanika vizualno, odnosno kakav je njegov govor tijela, kako se oblači i drugo. Od svih drugih metoda, ovaj je definitivno najskuplji, zato što je potrebno najviše administrativnog planiranja i troška.

Telefonom se najbrže dolazi do prikupljanja podataka, a ispitaniku je moguće pojasniti pitanja ukoliko mu ista nisu jasna. Intervju nikako ne smije biti previše ličan i mora biti što kraći. Veći problem od toga je što ljudi imaju sve veću odbojnost prema telefonskim intervjuima potrošača i sve je veći broj korisnika samo mobilnih aparata i ljudi koji ne žele da budu intervjuisani na ovaj način.

Poštom se vrši prodor do ispitanika koji inače ne pristaju na lični kontakt. Pitanja su jasno formulisana i jednostavna, te ispitivač nema mogućnost da odgovore izvrne ili tumači pristrasno. Hendikep je sporog stizanja odgovora i niska je stopa odgovara ispitanika.

Online ima sve veću upotrebu. Za ispitivanje putem Net-a postoje mnogobrojni načini. Benifiti online istraživanja je: brzina, jeftinoća, prilagodljivost i ispitanici su dosta iskreniji nego kad se vrši ispitivanje telefonom ili direktnim intervjuom. Međutim ova vrsta ispitivanja ima i svojih nedostataka kao što je postojanje nekonzistentnosti i tehničkih problema, a uzorci mogu biti iskrivljeni i mali.

6.3. Plan istraživanja

Prilikom izrade plana istraživanja bitno je da se odabere najfleksibilniji plan istraživanja. Naredne bitne stavke u planu istraživanja su: pristup istraživanja, instrumenti istraživanja, izvor podataka, plan uzrokovanja i metode kontaktiranja.

Dalja osnova je prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka, Za izradu ove doktorske disertacije, odnosno za ovaj istraživački projekt prioritet su primarni podaci. Od pet načina na koji se mogu prikupiti primarni podaci (ispitivanjem, posmatranjem, eksperimentom, fokus grupama i podaci i ponašanju) izabran je način **ispitivanja**.

Upitnik je odabran kao osnovni istraživački element. On se sastoji od niza pitanja koja se postavljaju ispitanicima. Bez obzira na to što je fleksibilan, potrebno je pažljivo odabrati formulaciju i oblik pitanja, ali i sami redosljed pitanja. Informacije koje dobijemo istraživanjem preko upitnika, ne mogu poslužiti kao činjenice.

6.4. Rezultati istraživanja

6.4.1. Empirijski dio rada

Kao što je u uvodnom dijelu rada navedeno, glavni problem ove doktorske disertacije glasi: „*Kakva je kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da li postoji mogućnost njihove integracije*”?

U svrhu rješavanja ovog problema definisana je glavna i četiri pomoćne hipoteze.

Kako bi se provjerila tačnost definisanih hipoteza, kao odgovor na postavljeni problem istraživanja, potrebno je odrediti varijable istraživanja za sve hipoteze. Kroz empirijski dio rada, pokazaće se veza i uticaj između zavisnih i nezavisnih varijabli istraživanja.

6.4.2. Metode istraživanja

U ovom istraživanju za potrebe dokazivanja se polazi od opšte hipoteze da je postojala i da i danas postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da

postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem.

Prva pomoćna hipoteza koja glasi: „*Postoje elementi ekonomske saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije, ali postoji i potreba za većom robnom razmjenom i analizom alternativa međurepubličke i regionalne integracije*“ je provjerena pomoću korelaciono-regresione analize uvoza i izvoza Republike Srpske u Republiku Srbiju (posmatrano u periodu od 2016. do 2021. godine) i BDP Republike Srpske. Zavisna varijabla bi bila BDP Republike Srpske, a nezavisne uvoz i izvoz Republike Srpske u Srbiju. Analiza je rađena putem IBM statističkog softvera SPSS. Linearni regresioni model, u svom opštem obliku izgleda:

Formula 1.

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \varepsilon_i (\forall i)$$

Izvor: (Petrić, 1979)

gdje je:

Y - zavisna varijabla (regresand, egzogena, objašnjena) koja predstavlja BDP Republike Srpske;

X_{1i} - nezavisne varijable (regresorska, eksplanatorna, objašnjavajuća, endogena) koje predstavljaju uvoz i izvoz Republike Srpske u Srbiju;

ε_i – slučajno odstupanje (rezidual ili greška);

β_0, β_1 su parametri koje trebamo ocijeniti.

Ocijenjivanjem linearnog višestukog regresionog modela trebamo naći vrijednost parametara $\beta_0, \beta_1, \beta_2 \dots$ odnosno izračunati ocijenjenu vrijednost modela koji izgleda kao u formuli 2:

Formula 2.

$$\hat{Y}_i = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 X_{1i} + \hat{\beta}_2 X_{2i}$$

Izvor: (Petrić, 1979)

Višestruka regresiona i korelaciona analiza, uz ostale analize iz programa, daju odgovor na postavljene hipoteze da postoje elementi ekonomske saradnje između Republike

Srpske i Republike Srbije, ali postoji i potreba za većom robnom razmjenom i analizom alternativa međurepubličke i regionalne integracije. Ova analiza podrazumijeva očitavanje slijedećih pokazatelja: max (maksimum), min (minimum), Aritmetička sredina, median, std. dev. (standardna devijacija), skewness, kurtosis, vjerovatnoća (p), std. error (standardna greška procjene), t-statistika, f-statistika i koeficijent korelacije.

Dalje, Durbin-Watson (D.W.) statistika mjeri serijsku korelaciju između reziduala odnosno prisustvo autokorelacije. Test D.W. izvještava o testnoj statistici, sa vrijednostima u intervalu od 0 do 4.

F-statistika koristi se za provjeravanje značajnosti svih varijabli u postavljenom modelu istovremeno. Nakon primjene testa f-statistike može se reći da li je postavljeni model statistički značajan. U slučaju da je vrijednost veća od vrijednosti date u tablici, koristimo dati test za validnost ekonometrijskog modela. Takođe, pretpostavljamo da je model odgovarajući ako je vjerovatnoća prob (f-statistic) manja od 0,05. Nulta hipoteza se odbacuje u slučaju ako ni jedna varijabla u modelu nije statistički značajna. Pored statističkih analiza iz IBM SPSS programa u cilju relevantnosti istraživanja i dokazivanja postavljene hipoteze koristiće se komparativna i deskriptivna metoda.

Podaci koji će biti analizirani i dovedeni u vezu jedni sa drugima prikazani su u narednim tabelama.

Tabela 14. BDP Republike Srpske za period 2016-2021. godina u milionima KM

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
BDP Rep.S.	9.650,962	10.099,28	10.701,01	11.251,32	11.131,85	12.501,72

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske

Tabela 15. Uvoz i izvoz Republike Srpske u Srbiju za period 2016-2021. godina u milionima KM

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Uvoz	804,067	844,998	875,675	888,507	846,310	1038,521
Izvoz	358,869	431,052	484,839	494,269	462,283	659,662

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske

Druga pomoćna hipoteza koja glasi „Osnovni pravni okviri i preduslovi za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije su Dejtonski mirovni sporazum i

postojeći zakonodavni okvir kojim se regulišu mogućnosti saradnje u ekonomskoj sferi“ će se dokazivati na osnovu rezultata dobijenih anketnim upitnikom (uzorak 500) koji je ranije kreiran od strane autora. Anketa obuhvata širok spektar profesionalnih tijela u Republici Srpskoj i Republici Srbiji. Upućena je vladama, privrednim komorama, akademskim zajednicama i svim relevantnim institucijama u obe Republike. Anketni upitnik 1. i 2. prikazan je sljedećim tabelama (Tabela 16 i

Tabela 17). Anketni upitnik 1 i 2 je distribuiran u preduzeća:

- 1.M:tel
- 2.Hemofarm
- 3.Elektrodistribucija RS i Srbije
- 4.Institucije kulture
- 5.NUBL
- 6.Privredna komora Republike Srpske
- 7.Privredna komora Srbije
- 8.Auto putevi Republike Srpske
- 9.Auto putevi Republike Srbije
- 9.Gasovod
- 10.Air Serbia

Tabela 16. Anketni upitnik 1

1. Oblik organizovanja Vaše institucije
<ul style="list-style-type: none"> - Dražavna institucija - Nevladina organizacija - Privredna komora - Privatna kompanija - Ostalo
2. Da li je Bosna i Hercegovina realizovala infrastrukturu vezanu za integracije sa Republikom Srbijom predviđenu Sporazumom o specijalnim i paralelnim vezama ?

<ul style="list-style-type: none"> - Da - Nedostaju još neki projekti - Djelimično - Nedovoljno - Ne
3. Šta je preduzela Vaša institucija na polju jačanja integracije?
<ul style="list-style-type: none"> - Mnogo - Zadovoljavajuće - Dovoljno - Nedovoljno - Ništa
4. Koji su ključni razlozi za slabe aktivnosti na polju integracije sa Republikom Srbijom?
<ul style="list-style-type: none"> - Globalna kriza - Rat u Ukrajini - Slična situacija u Nagornjo Karabahu nije rješena - Pasivan stav po ovom pitanju, radi situacije na Kosovu - Nije dovoljna svijest o značaju moguće integracije jednog naroda
5. Kakve su reakcije organa vlasti na poboljšanju procesa integracije?
<ul style="list-style-type: none"> - Pozitivne - Zadovoljavajuće - Produktivne - Minimalne - Negativne
6. Učesnici spoljnotrgovinskih poslova sa RS ističu da država prioriterno svojim mjerama

treba da obezbjedi povoljan ambijent za privređivanje i život. Kakav je Vaš stav o tome?

- Što veći benifiti, kako bi se stvorio povoljan ambijent
- Potreba za uključenjem najbolji konsultanata, eksperta i lobista
- Najbolja edukacija mladih naraštaja
- Smanjiti trud, koji do sad nije davao rezultate
- Kakav ambijet, takvo privređivanje i život

7. Koji su dalji koraci Vaše organizacije vezane za unapređenje integracije?

- Smanjiti poslove koji su oduzimali vrijeme, a nisu unaprijedili integraciju
- Poboľjšati aktivnosti koje smo imali do sad
- Povećati obim poslova koji su unapređivale institucije do sad
- Raditi na novim idejama za poboljšanje integracije
- Uložiti veći napor za bržu integraciju

8. Povećana liberalizacija ekonomskih odnosa sa Republikom Srbijom može biti kontraproduktivna iz slijedećih razloga:

- Dominacija kompanija iz Srbije u odnosu na kompanije iz Srpske
- Nerješeno pitanje Kosova
- Strah od stvaranje „Velike Srbije“
- Smanjenja stranih investicija

9. Na proces integracije sa Republikom Srbijom najviše uticaja ima:

- Vlada Republike Srbije
- Vlada Republike Srpske i zakonski okvir Dejtonskog mirovnog Sporazuma
- Obje Vlade
- Volja i želja naroda
- Spoljni faktori

10. Veći stepen integracija sa Republikom Srbijom je koristan iz slijedećih razloga:
<ul style="list-style-type: none"> - Pобољшанја економских параметара - Задовољенје жеље већине становника Републике Српске - Пракса за будуће веће интеграције, на примјер са Европском Унијом - Престанка робовања вјековних баријера у размишљању да нас Дрина раздваја, већ спаја - Унапређење економских интереса
11. Каква је по Вама будућност сарадње Републике Српске и Републике Србије?
<ul style="list-style-type: none"> - Одлична - Врло добра - Добра - Довољна - Лоша
12. Умјесто интеграције са Републиком Србијом, боље рјешење би било остварити међурегионалне и регионалне интеграције, као што су:
<ul style="list-style-type: none"> - Брз улазак Републике Српске/Босне и Херцеговине и Србије у Европску Унију - Брз улазак Републике Српске/Босне и Херцеговине у асоцијацију Отворени Балкан - Брз улазак Републике Српске/Босне и Херцеговине и Србије у НАТО - Размишљање о повезивању са земљама БРИКСА - Ни једно од наведених рјешења

Izvor: Kaluklacija autora

Tabela 17. Anketni upitnik 2

1. Vaš pol?

<ul style="list-style-type: none"> -Muško -Žensko
2. Vaše godine starosti?
<ul style="list-style-type: none"> -18-30 godina -31-40 godina -41-50 godina -51-65 godina -Preko 65
3. Nivo obrazovanja?
<ul style="list-style-type: none"> -Osnovna škola -Srednja škola -Fakultet -Magistarski rad -Doktorski rad
4. Da li podržavate integraciju Republike Srpske i Srbije?
<ul style="list-style-type: none"> -Da -Ne
5. Koji su razlozi za integraciju?
<ul style="list-style-type: none"> -Strah od novog rata -Nacionalna ugroženost -Veće mogućnosti -Bolji život
6. Ko može ubrzati integraciju?

<ul style="list-style-type: none"> -Narod -Političari -Međunarodni faktor
7. Koji faktori mogu ubrzati proces integracije?
<ul style="list-style-type: none"> -Ekonomski -Demografski -Geo-političi
8. Da li strani investitori treba da imaju povoljnije uslove ako ulažu u zajedničke projekte ili projekte koji se naslanjaju jedne na druge?
<ul style="list-style-type: none"> -Da -Ne
9. Kad bi realno moglo doći do integracije?
<ul style="list-style-type: none"> -Brzo -2025. godine -2030. godine -2035. godine -Nikad
10. Na koji način vlast treba da podstiče integraciju?
<ul style="list-style-type: none"> -Poreske olakšice -Prilagođavanje privreda -Administrativne olakšice -Olakšice na osnovu ulaganja

11. Da li je po Vašem mišljenju potrebno u obrazovni sistem predmet koji bi Više edukovao djecu o nacionalnoj svjesti?
-Da -Ne
12. Da li ste mišljenja da monetarna politika koči brži razvoj Republike Srpske i Srbije?
-Da -Ne
13. Koje sektore treba naročito stimulisati za bržu integraciju?
-IT -Poljoprivredu -Industrijsku proizvodnju -Građevinarstvo -Turizam -Trgovinu -Finansije -Transport i -Drugo
14. Ocjenite koliko ljudi u Vašem okruženju ima izražen nacionalni identitet
-100 % - 75 % - 50 % - 25 % - 5 %

15. Šta je po Vama osnovni problem razjedinjenosti srpskog stanovništva?
<ul style="list-style-type: none"> -Velika i pasivna dijaspora -Istorijsko nasljeđe -Umanjena svijest nacionalne pripadnosti

Izvor: Kalkulacija autora

Treća pomoćna hipoteza koja glasi „Postoji određeni stepen kompatibilnosti privreda kao osnovni preduslov za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije što se naročito može vidjeti na osnovu aktuelnog stanja realizacije zajedničkih projekata trgovinske razmjene“ će se dokazati kroz analizu glavnih spoljnotrgovinskih partnera Republika i strukture izvoza istih. Podaci koji će biti analizirani i dovedeni u vezu jedni sa drugima prikazani su u narednim tabelama.

Tabela 18. Pet najvećih spoljnotrgovinski partnera Republike Srbije za 2021. godini u milionima evra

Izvoz	Iznos	Uvoz	Iznos
Njemačka	3.785,5	Kina	4.736,2
BiH	2.059,2	Njemačka	4.453,5
Italija	1.992,2	Rusija	2.930,4
Mađarska	1.501,7	Italija	2.586,4
Rumunija	1.213,5	Mađarska	2.148,4

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Tabela 19. Pet najvećih spoljnotrgovinski partnera Republike Srpske za 2021. godinu u hiljadama KM

Izvoz	Iznos	Uvoz	Iznos
Srbija	659.662	Srbija	1.038.521
Italija	620.213	Italija	833.367
Njemačka	463.038	Njemačka	509.998
Hrvatska	623.510	Hrvatska	325.716
Slovenija	506.210	Slovenija	382.497

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske

Četvrta pomoćna hipoteza koja glasi „Postoji mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije koji će omogućiti bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu uopšte“ je provjerena pomoću korelaciono-regresione analize robne razmjene Republike Srpske i Republike Srbije (posmatrano u periodu od 2016. do 2021. godine) i GDP obe zemlje. Zavisna varijabla bi bila robna razmjena, a nezavisne BDP za obje zemlje. Analiza je rađena putem IBM statističkog softvera SPSS. Linearni regresioni model, u opštem obliku izgleda:

Formula 1.

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \varepsilon_i (\forall i)$$

Izvor: (Petrić, 1979)

gdje izgleda:

Y- zavisna varijabla (regresand, objašnjena, egzogena) koju predstavlja robna razmjena Republike Srpske i Republike Srbije;

X_{1i} -nezavisne varijable (regresorska, objašnjavajuća, eksplanatorna, endogena) koje predstavljaju BDP Republike Srpske i Srbije;

ε_i – slučajno odstupanje (greška ili rezidual);

β_0, β_1 parametri koje treba ocijeniti.

Ocijeniti linearni regresioni model znači naći vrijednost parametara $\beta_0, \beta_1 \dots$ odnosno naći ocijenjenu vrijednost modela koji izgleda:

Formula 2.

$$\hat{Y}_i = \hat{b}_0 + \hat{b}_1 X_{1i} + \hat{b}_2 X_{2i}$$

Izvor: (Petrić, 1979)

Regresiona i korelaciona analiza uz ostale analize daje odgovor na postavljenu hipotezu izrade optimalnog modela ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije koji će omogućiti bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu uopšte.

Analiza ove hipoteze kao i kod prve pomoćne podrazumijeva očitavanje slijedećih pokazatelja: Aritmetička sredina, median, max (maksimum), min (minimum), std. dev. (standardna devijacija), vjerovatnoća (p), skewness, kurtosis, std. error (standardna greška procjene), koeficijent korelacije, t-statistika i f-statistika.

Dalje, Durbin-Watson (D.W.) statistika mjeri serijsku korelaciju između reziduala. Test D.W. izvještava o testnoj statistici, sa vrijednostima od 0 do 4. F-statistika koristi se za provjeravanje značajnosti svih varijabli u modelu istovremeno.

Nakon što se primjeni test f-statistika može se reći da li je model statistički značajan. Ako je ta vrijednost veća od vrijednosti date u tablici, koristimo dati test za validnost ekonometrijskog modela. Takođe, pretpostavljamo da je model odgovarajući ako je vjerovatnoća prob (f-statistic) manja od 0,05. Nulta hipoteza se odbacuje u slučaju ako ni jedna varijabla u modelu nije statistički značajna. Pored statističkih analiza u cilju relevantnosti istraživanja i dokazivanja hipoteze korišće se komparativna i deskriptivna metoda.

Podaci koji će biti analizirani i dovedeni u vezu jedni sa drugima prikazani su u narednim tabelama (Tabela 20 i Tabela 21).

Tabela 20. Robna razmjena Republike Srpske i Republike Srbije za period 2016-2021. godina u milijardama KM

Godina	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Robna razmjena	1,162936	1,276050	1,360514	1,382776	1,308593	1,698183

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske

Tabela 21. BDP Republike Srpske i Srbije za period 2016-2021. godina

Godina	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Republika Srpska	9,650962	10,09928	10,70101	11,25132	11,13185	12,50172
Republika Srbija	71,53501	77,6706	89,0276	90,5571	93,70401	110,8977

Izvor: Kalkulacija autora prema Zavod za statistiku Republike Srpske i Srbije

6.5. Prezentacija rezultata istraživanja

6.5.1. Provjera glavne i pomoćne hipoteze

6.5.2. Dokazivanje prve pomoćne hipoteze

Kao što je ranije navedeno, dokazivanje prve pomoćne hipoteze provedeno je putem korelaciono-regresione analize uz pomoć IBM SPSS programa. Kao zavisna varijabla uzet je bruto društveni proizvod Republike Srpske (BDP RS), a nezavisne uvoz i izvoz Republike Srpske u Republiku Srbiju.

U narednim tabelama prikazani su dobijeni rezultati iz programa SPSS.

Tabela 22. Deskriptivna statistika

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	N
BDP RS	10.889,3570	998,28382	6
Uvoz	883.013	81598,39422	6
Izvoz	481.829	99867,81367	6

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz tabele deskriptivne statistike vidljiva je visoka standardna devijacija za sve tri vrijednosti. Najveća je za izvoz i ona iznosi 99.867,81367, a najmanja za BDP RS 998,28382. Standardna devijacija za uvoz je 81.598,3942 i ona ima i najveću srednju vrijednost odnosno aritmetičku sredinu 883013. Ovako visoka standardna devijacija pokazuje da su u širem opsegu raspoređene vrijednosti odnosno imaju veća odstupanja od srednje vrijednosti (Tabela 22).

Tabela 23. Korelacija

		BDP RS	Uvoz	Izvoz
Personova korelacija	BDP RS	1,000	0,916	0,960
	Uvoz	0,916	1,000	0,983
	Izvoz	0,960	0,983	1,000
Sig. (1-tailed)	BDP RS	.	0,005	0,811
	Uvoz	0,005	.	0,000
	Izvoz	0,811	0,000	.
N	BDP RS	6	6	6
	Uvoz	6	6	6
	Izvoz	6	6	6

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Pearsonov koeficijent korelacije prema stepenu jačine za BDP RS iznosi 91,6%, a za uvoz 0,05 % (Tabela 23). Prvu korelaciju možemo okarakterisati kao jaku korelacionu vezu, odnosno da BDP utiče na uvoz, dok promjena uvoza gotovo da nema nikakvu vezu sa BDP-om. Predznak korelacije i stepeni jačine nas upućuje na smjer, a u ovom slučaju ona je pozitivna. Takođe, koeficijent pokazuje da postoji linearna povezanost i neprekidna normalna distribucija. Tabela pokazuje i da je koeficijent korelacije prema stepenu jačine za BDP RS iznosi 96%, a za izvoz u Srbiju 81 %. Korelaciju BDP-a karakterišemo kao jaku korelacionu vezu, odnosno BDP u velikoj mjeri utiče na izvoz, dok promjena izvoza u Srbiju ima malo manji uticaj na BDP. Predznak korelacije i stepeni jačine nas upućuje na smjer, a u ovom slučaju ona je pozitivna. Takođe, koeficijent pokazuje da postoji linearna povezanost i neprekidna normalna distribucija. Iz prethodne analize možemo zaključiti da će rast BDP snažno uticati na izvoz i uvoz, a da rast uvoza neće imati veći uticaja na BDP. Bitno je i napomenuti da Republika Srpska ima konstantan deficit u trgovini koji se rastom BDP-a neznatno smanjuje što možemo vidjeti iz naredne tabele.

Tabela 24. Deficit Republike Srpske u robnoj razmjeni sa Republikom Srbijom za period 2016-2021. godina u milionima KM

Godina	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Deficit	445,198	413,946	390,836	394,238	384,027	378,859

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske

Snažniji rast BDP-a će imati veći uticaj na izvoz, a time i na pozitivniji rezultat u robnoj razmjeni sa Srbijom.

Tabela 25. Model sumarno

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				Durbin - Watson	
					R Square Change	F Change	df1	df2		Sig. F Change
1	,971 ^a	,943	,905	307,03947	,943	24,928	2	3	,014	1,667
a. Predictors: (Constant), Izvoz, Uvoz										
b. Dependent Variable: BDP RS										

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz tabele modela dobijena vrijednost Durbin-Watson je manja od 2 i ona iznosi 1,667 što pokazuje pozitivnu serijsku autokorelaciju između reziduala. Koeficijent determinacije iznosi 94,3 %, što pokazuje da su varijacije BDP-a određene varijacijama uvoza i izvoza sa 94,4% (Tabela 25). To je i logično jer na uvoz i izvoz veliki uticaj ima BDP Republike Srpske. Iz modela možemo vidjeti da statistička značajnost regresionog koeficijenta BDP-a iznosi 0,014, dok je za uvoz i izvoz on veći, ali to ne mora da znači da je varijabla zanemarljivog karaktera.

Tabela 26. ANOVA - analiza varijanse

Model		Sum of Squares	df	Aritmetička sredina Square	F	Sig.
1	Regression	4700033,241	2	2350016,620	24,928	,014 ^b
	Residual	282819,706	3	94273,235		
	Total	4982852,947	5			
a. Dependent Variable: BDP RS						
b. Predictors: (Constant), Izvoz, Uvoz						

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz analize varijanse vidimo upoređivanje više srednjih vrijednosti za zavisnu i nezavisne varijable, gdje F ima vrijednost 24,928, a sigma koja pokazuje značajnost varijable 0,014.

Tabela 27. Kolinearna dijagnostika

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions		
				(Constant)	Uvoz	Izvoz
1	1	2,982	1,000	,00	,00	,00
	2	,018	13,050	,02	,00	,04
	3	,000	137,838	,98	1,00	,96

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

U prethodnoj tabeli vidimo kolinearnu dijagnostiku za zavisnu varijablu BDP Republike Srpske i nezavisne varijable uvoz i izvoz Republike Srpske u Republiku Srbiju (Tabela 27).

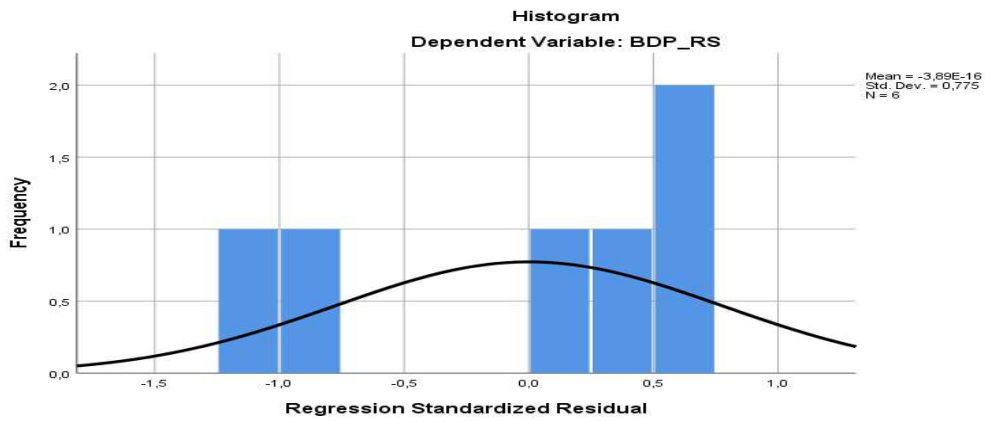
Tabela 28. Rezidualna statistika

	Minimum	Maximum	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	N
Predviđena vrijednost	9.511,4121	12.468,1885	10.889,3570	969,53940	6
Rezidual	-314,94891	219,56905	0	237,83175	6
Std. predviđena vrijednost	-1,421	1,628	,000	1,000	6
Std. rezidual	-1,026	,715	,000	,775	6

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Rezidualna statistika nam pokazuje da podaci korišteni u ispitivanju hipoteze ispunjavaju pretpostavke linearne regresije (Tabela 288).

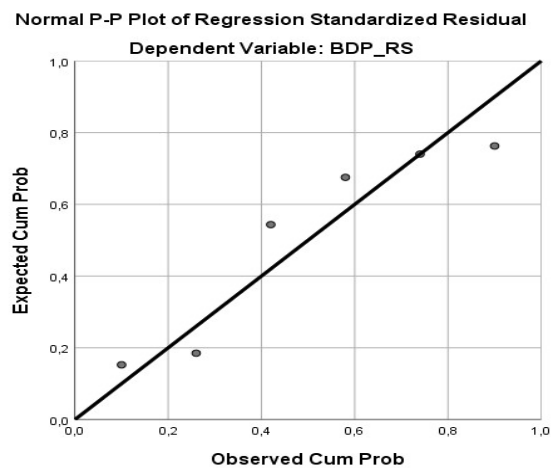
Ilustracija 23 . Histogram

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Na prethodnoj ilustraciji je prikazan histogram iz kojeg možemo vidjeti da je standardna devijacija 0,775 i da je grafik normalne distribucije, odnosno kriva ima tkz. oblik zvona.

Ilustracija 24. Dijagram rasipanja

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz dijagrama rasipanja na slici vidimo da postoji direktna linearna veza između BDP-a Republike Srpske i uvoza i izvoza.

Tabela 29. Koeficijenti

T	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error				Beta	Lower Bound	Upper Bound	Zero	Partial	Part	Tolerance
1 (Constant)	11,23	4605,276		2,440	,093	-3419,511	25892,575					
Uvoz	-,010	,009	-,819	-1,091	,355	-,039	,019	,916	-,533	-,150	,034	29,792
Izvoz	,018	,008	1,765	2,350	,100	-,006	,042	,960	,805	,323	,034	29,792

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Prethodna. nam pokazuje koeficijente linearne zavisnosti koje možemo ocijeniti na bazi modela:

Formula 3.

$$\hat{Y}_i = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i}, i=1,\dots,6$$

Izvor: (Petrić, 1979)

Iz analize pomoću statističkog programa IBM SPSS dobili smo da je $b_0= 11236,532$; $b_1=-0,010$; $b_2=0,018$

stoga jednačina regresije glasi:

Formula 4.

$$Y = 11,23 - 0,010 X_1 + 0,018 X_2$$

Izvor: Kalkulacija autora

F statistika iz tabele analize varijanse iznosi 24,928, dok je teorijska vrijednost t-statistike manja, pa možemo reći da je ocijenjeni linearni model kvalitetan po kriterijumima t i F statistike. Iz jednačine regresije vidljivo je da ako GDP Republike Srpske poraste za 1%, uvoz i izvoz će porasti za 11,23 % što potvrđuje da rast GDP pozitivno utiče na uvoz i izvoz u Srbiju. Takođe, iz jednačine je vidljivo i da izvoz više utiče na privredni rast od uvoza pa bi povećanjem izvoza u Srbiju za 1%, GDP RS porastao za 0,018%. Rast uvoza bi manje uticao na GDP, ali ipak pozitivno. Veća ekonomska saradnja i veća robna razmjena bi pozitivno uticali na BDP Republike Srpske, a time i na njen privredni rast. To znači i da **prihvatamo prvu pomoćnu hipotezu** iz rada „*Postoje elementi ekonomske saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije, ali postoji i potreba za većom robnom razmjenom i analizom alternativa međurepubličke i regionalne integracije*“.

6.5.3. Dokazivanje druge pomoćne hipoteze

Druga pomoćna hipoteza u ovoj disertaciji koja glasi „Percepcije i stavovi građana Republike Srpske i Republike Srbije igraju ključnu ulogu u procesu ekonomske integracije između njih.“ je ispitana na osnovu rezultata dobijenih kroz dva anketna upitnika kreirana od strane autora.

Ova hipoteza pretpostavlja da su percepcije i stavovi građana važni faktori koji oblikuju proces integracije između Republike Srpske i Republike Srbije. Anketa provedena među ispitanicima pokazuje visok stepen podrške integraciji. Pritom, većina ispitanika vjeruje da će se integracija ubrzati pod uticajem promjena u geopolitici i međunarodnim faktorima. Istovremeno, velika većina ispitanika smatra da bi sektorima kao što su IT, poljoprivreda, industrijska proizvodnja, građevinarstvo, turizam, trgovina, finansije i transport trebalo podsticati brzu integraciju. Osim toga, anketa ukazuje na to da veći broj ispitanika podržava ideju uvođenja predmeta u obrazovni sistem koji bi više edukovao djecu o nacionalnoj svijesti. Na osnovu ovoga, možemo naglasiti i domete i ograničenja istraživanja i pravce budućih istraživanja. Na primjer, buduća istraživanja treba da istraže kako se ove percepcije mogu dalje oblikovati kako bi se postigla dublja ekonomska integracija i jačanje veza između Srbije i Srpske.

U narednim koracima prikazani su dobijeni rezultati iz ankete:

- anketa je upućena na 500 elektronskih adresa putem mail-a, a kreirana je u Google forms. Odgovoreno je na 450 anketa što je oko 90% popunjenosti i možemo reći da je uzorak validan.
- oko 56% su muškarci, a 44% žene što takođe zadovoljava i polnu zastupljenost,
- odgovoreno je na 305 iz Srpske i 145 iz Srbije
- oko 46% ispitanika ima od 31-40 godina starosti, 28% od 41-50 godina, 14% od 51-60 godina i 12% od 18-30 godina,
- najviše ispitanika ima fakultet (55%), pa onda slijede magistrat (18%), doktorat (14%) i srednja škola (13%),
- 86% anketiranih dolazi iz državnih institucija, a 8% iz privatnih. Ostalih 6% su studenti,
- 92% ispitanika podržava integraciju Republike Srpske i Srbije, a većina ih navodi kao razlog nacionalnu ugroženost,
- 96% ispitanika misli da samo međunarodni faktor može ubrzati integraciju, faktor koji to može ubrzati je neka promjena u geopolitici velikih zemalja,
- 92% anketiranih smatra da strani investitori treba da imaju povoljnije uslove ako ulažu u zajedničke projekte ili projekte koji naslanjaju jedne na druge,
- 56% misli da će do integracije doći 2035. godine, a 28% nikad. Oko 10% misli da će do integracije doći 2030, a samo 6% do 2025. godine.
- za ispitanike su podjednako važni načini na koje vlast treba da podstiče integraciju, a to su poreske olakšice, prilagođavanje privreda, administrativne olakšice i olakšice na osnovu ulaganja,

- 98% anketiranih misli da je potrebno uvesti u obrazovni sistem predmet koji bi više edukovao djecu o nacionalnoj svijesti, ali većina misli da samo 25% ljudi oko njih ima izgrađenu nacionalnu svijest,
- većina misli da gotovo sve sektore podjednako treba naročito stimulirati za bržu integraciju kao što su IT sektor, poljoprivreda, industrijska proizvodnja, građevinarstvo, turizam, trgovina, finansije i transport,
- 85% ispitanika navodi kao osnovni problem razjedinjenosti srpskog stanovništva umanjenu svijest nacionalne pripadnosti,
- 91% misli da je Bosna i Hercegovina nedovoljno realizovala infrastrukturu vezanu za integracije sa Republikom Srbijom predviđenu Sporazumom o specijalnim i paralelnim vezama, a isto toliko misli da je njegova institucija nedovoljno učinila na polju jačanja integracija,
- kao ključne razloge za slabe aktivnosti na polju integracije sa Republikom Srbijom ispitanici većinom navode da nije dovoljna svijest o značaju moguće integracije jednog naroda,
- 88% ispitanika misli da su reakcije organa vlasti na poboljšanje procesa integracije minimalne,
- 80% ispitanika misli da su dalji koraci njihove radne organizacije vezane za unapređenje integracije povećanje obima poslova koje bi ubrzale integraciju,
- 90% anketiranih iz Republike Srpske smatra da povećana liberalizacija ekonomskih odnosa sa Republikom Srbijom može biti kontraproduktivna zbog dominacije kompanija iz Srbije u odnosu na kompanije iz Srpske, a isto toliko misli da na proces integracije sa Republikom Srbijom najviše uticaja ima spoljni faktori,
- većina ispitanika podjednako misli da stepen integracija sa Republikom Srbijom je

koristan zbog prestanka robovanja vjekovnih barijera u razmišljanju da nas Drina razdvaja, već spaja i unapređenja ekonomskih interesa,

- 96 % anketiranih misli da je odlična budućnost saradnje Republike Srpske i Republike Srbije.

Srbija i Republika Srpska, na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, imaju pravo na sporazum o specijalnim i paralelnim vezama. Taj sporazum je potpisan 2001. godine, a djelimično implementiran tek 2010. godine. Sporazum obuhvata razvijanje političke, ekonomske i kulturne saradnje dvije Republike i predstavlja pravnih okvir i preduslov za integraciju kako je navedeno u drugoj pomoćnoj hipotezi. Iz ankete je vidljivo da ogromna većina građana Republike Srpske i Srbije želi integraciju, ali su mišljenja da ona zavisi od međunarodnog faktora. Takođe, velika većina misli da stepen integracije nije dovoljan, da institucije malo rade na tome i da bi trebalo puno više posvetiti pažnje integraciji. Većina ima mišljenje i da građani imaju slabo razvijenu nacionalnu svijest i da bi trebalo uvesti u škole predmete koji bi to poboljšali. Preko 90% vidi kao odličnu buduću saradnju Srbije i Srpske, ali u okviru Dejtonskog sporazuma jer nažalost ne vide skorom moguću integraciju. Ovo sve znači i **da potvrđujemo drugu pomoćnu hipotezu** koja glasi „*Osnovni pravni okviri i preduslovi za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije su Dejtonski mirovni sporazum i postojeći zakonodavni okvir kojim se regulišu mogućnosti saradnje u ekonomskoj sferi*“.

6.5.4. Dokazivanje treće pomoćne hipoteze

Republika Srpska i Srbija saraduju u mnogim oblastima, a ulaganja Srbije u Srpsku imaju dugogodišnji trend rasta. Stepem realizacije zajedničkih projekata i trgovinske razmjene snažnije utiče na BDP Srpske što smo dokazali u prethodnim hipotezama. Upravo iz tog razloga Srbija je glavni spoljnotrgovinski partner Srpske i jedna od najvećih interesa je da se ta saradnja nastavi. Privreda Srbije je nekoliko puta veća od privrede Srpske. U skladu sa tim, drugačija je izvozna struktura. Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Srbije za period 2021. godine iznosi 66.620,3 miliona evra što predstavlja rast od 31,2% u odnosu na prethodnu godinu. Izvoz robe, izražen u evrima, imao je vrijednost od 27.605,9 miliona, što predstavlja rast od 26,3% u poređenju sa prethodnom godinom.

Uvoz robe imao je vrijednost od 39.014,4 miliona, što predstavlja povećanje od 34,8% u odnosu na prethodnu godinu.

Deficit je iznosio 11.408,6 miliona, što predstavlja povećanje vrijednosti od 61,2% u poređenju sa istim periodom 2020. godine. Pokrivenost uvoza izvozom je i bila 70,6% i manja je od pokrivenosti u istom periodu 2020. godine, kada je iznosila 75,6%. Ukoliko se posmatra regionalno, u izvozu Srbije najveće učešće je imao region Vojvodine (33,6%), a zatim slijedi slijedi Beogradski region (23,3%), region Šumadije i Zapadne Srbije (21,1%), region Južne i Istočne Srbije (19,9%), dok je oko 2,1% izvoza nerazvrstano po teritorijama.

Najveće učešće u uvozu Srbije imao je Beogradski region (42,0%); dok dalje slijede region Vojvodine (33,8%), region Šumadije i Zapadne Srbije (12,5%), region Južne i Istočne Srbije (8,1%), dok oko 3,7% uvoza nije razvrstano po teritorijama.

Izvoz i uvoz po regionima određen je prema sjedištu vlasnika robe u momentu prihvatanja carinske deklaracije. To znači da vlasnici robe, po carinskom zakonu, mogu biti proizvođači, korisnici, izvoznici ili uvoznici robe. Ovu činjenicu treba imati u vidu kada se tumače podaci po regionima. Primjera radi, uvoz nafte i gasa najvećim dijelom se obuhvata u regionu Vojvodine i Beogradskom regionu, a upravo su to energenti za ukupnu teritoriju Srbije.

U strukturi izvoza po namjeni proizvoda (princip pretežnosti) najviše su zastupljeni proizvodi za reprodukciju, 64,1%, zatim slijedi roba za široku potrošnju, 25,4% i oprema, 10,5%. Neklasifikovana roba po namjeni iznosi 0,0% (1,1 mil. dolara).

Ukoliko posmatramo namjenu proizvoda u strukturi uvoza, najviše su zastupljeni proizvodi za reprodukciju, 59,3%, dalje slijede roba za široku potrošnju, 17,7%, i oprema, 12,3%. Neklasifikovana roba po namjeni iznosi 10,7%.

Spoljnotrgovinska robna razmjena bila je najveća sa zemljama sa kojima Republika Srbija ima potpisane sporazume o slobodnoj trgovini. Zemlje članice Evropske unije čine 58,7% ukupne razmjene.

Drugi po važnosti partner Srbije jesu zemlje CEFTA, sa kojima ima suficit u razmjeni od 2361,0 miliona, koji je rezultat uglavnom izvoza: električne energije, žitarica i njihovih proizvoda, nafte i naftnih derivata, gvožđa, čelika i pića. Izvoz Srbije iznosio je 4387,5, a uvoz 2026,5 miliona za posmatrani period. Pokrivenost uvoza izvozom je 216,5%.

Ukoliko posmatramo pojedinačno po zemljama, najveći suficit u razmjeni ostvaren je sa zemljama iz okruženja: Crnom Gorom (izvoze se električna energija i lijekovi za maloprodaju, a uvoze se najviše električna energija i lignit), Bosnom i Hercegovinom (izvoze se najviše gasna ulja i električna energija, a uvozi se koks i polukoks od kamenog uglja i električna energija) i Sjevernom Makedonijom (izvoz električne energije i električnih provodnika, a uvozi se najviše električna energija i toplo valjani proizvodi od gvožđa i čelika). Od ostalih zemalja ističe se i suficit sa Hrvatskom, Slovačkom, Rumunijom, Velikom Britanijom, Švedskom, Češkom. Najveći deficit javlja se u trgovini sa Kinom (zbog uvoza telefona za mrežu stanica i laptopova). Slijedi deficit sa: Ruskom Federacijom, Turskom, Irakom, Mađarskom, Njemačkom, Italijom, Belgijom, Danskom, Švajcarskom, Holandijom, Poljskom, Francuskom, Grčkom, Slovenijom, Bugarskom, SAD-om.

Prema odsjecima Standardne međunarodne trgovinske klasifikacije (SMTK), izvoz prvih pet odsjeka čini 31,9% ukupnog izvoza. Uvoz prvih pet odsjeka čini 26,1% ukupnog uvoza. Odsjek nerazvrstana roba, u koji se uključuje i roba na carinskom skladištu i u slobodnoj zoni, ima učešće u ukupnom uvozu 10,8%.

Tabela 30. Uvoz i izvoz Republike Srbije po sektorima 2021. godine

Izvoz	Iznos	Uvoz	Iznos
Električne mašine i aparati	3.140,6	Nafta, naftini derivati	3.000,2
Metalne rude i otpaci metala	1.918,1	Električne mašine i aparati	2.375,9
Pogonske mašine i uređaji	1.377,4	Prirodni gas	1.682,9
Gvožđe i čelik	1.212,5	Električna energija	1.574,4
Povrće i voće	1.160,2	Medicinski i farmaceutski proizvodi	1.520,5

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Republika Srpska ima pokrivenost uvoza izvozom u 2021. godini oko 80% što je najbolji rezultat u njenoj istoriji. Najviše uvozi naftna ulja i ulja dobijena od bitumenoznih minerala, a izvozi struju. Republika Srbija bilježi i rast industrijske proizvodnje za 2,7%

i stopu zaposlenosti (veća za oko 1,3%).

Tabela 31. Pet najvećih spoljnotrgovinskih partnera Republike Srbije i Republike Srpske u 2021. godini

Republika Srbija		Republika Srpska	
Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz
Njemačka	Kina	Srbija	Srbija
BiH	Njemačka	Italija	Italija
Italija	Rusija	Njemačka	Njemačka
Mađarska	Italija	Hrvatska	Hrvatska
Rumunija	Mađarska	Slovenija	Slovenija

Izvor: Kalkulacija autora, podaci preuzeti sa sajta Republičkog zavod za statistiku Srbije i Srpske

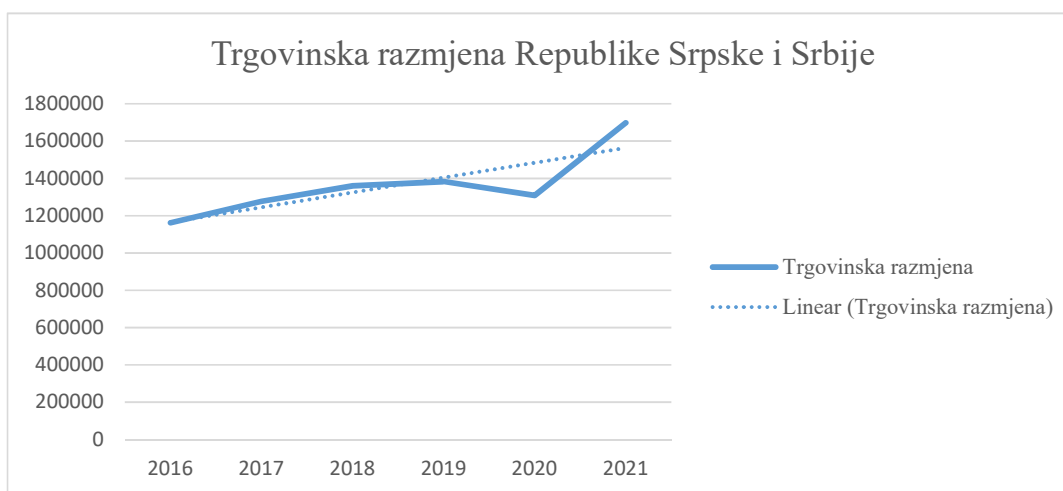
U tabeli prikazani po pet najvećih spoljnotrgovinskih partnera Republike Srbije i Republike Srpske. Obe zemlje značajno saraduju sa Italijom i Njemačkom što bi se poklopilo u nekoj novoj ekonomskoj integraciji. Srbija najviše uvozi iz Kine, a uvozi iz Njemačke, dok je Srpskoj najveći spoljnotrgovinski partner Srbija (Tabela 31).

Vlada Srbije je u periodu 2014-2021. godina uložila preko milijardu evra u Republiku Srpsku. Takođe, Vlada je u 2021. godini najavila ulaganja u Republiku Srpsku u iznosu od 820 miliona evra. Najviše će uložiti u izgradnju tri hidroelektrane na HES Gornja Drina (550 miliona evra), put Sremska rača Bijeljina (100 miliona evra), aerodrom Trebinje (100 miliona evra) i ostale manje projekte u iznosu od 70 miliona evra. Srbija planira i dodatno da uloži u Republiku Srpsku i da kroz zajedniče projekte unaprijedi već dobru saradnju.

U narednoj ilustraciji prikazana linija trenda trgovinske razmjene između Republike Srpske i Srbije za period 2016-2021. godina. Linija je strmo ulazna - rastuća, jer se gotovo iz godine u godinu značajno povećavala trgovinska razmjena dvije zemlje. Jedini izuzetak

u posmatranom periodu je 2020. godina, a glavni razlog je pandemija COVID-19 koja je gotovo zaustavila čitavu privredu u svijetu. U 2021. robna razmjena je naglo skočila na novi istorijski maksimum i tako nastavila trend rasta. Sve ekonomske projekcije za period 2022-2026. godinu pokazuje još veća ulaganja u privredu Srpske iz Srbije koja bi trebala da ubrzaju privredni rast.

Ilustracija 25. Linija trenda trgovinske razmjene između Republike Srpske i Srbije za period 2016-2021. godina

Izvor: Kalkulacija autora

Iz svega priloženog vidimo da privrede dvije Republike imaju veliki stepen kompatibilnosti, Srbija je najveći spoljnotrgovinski partner Srpskoj, obe zemlje značajno sarađuju sa Njemačkom i Italijom, investicije iz Srbije u Srpsku su na istorijskom maksimumu, politička saradnja je izuzetna (održavanje zajedničkih sjednica dvije vlade), veliki broj zajedničkih projekata dvije vlade, itd. Ovo sve znači i da prihvatamo **treću pomoćnu hipotezu** koja glasi „Postoji određeni stepen kompatibilnosti privreda kao osnovni preduslov za ekonomsku integraciju Republike Srpske i Republike Srbije što se naročito može vidjeti na osnovu aktuelnog stanja realizacije zajedničkih projekata trgovinske razmjene“.

6.5.5. Dokazivanje četvrte pomoćne hipoteze

Kao što je ranije navedeno, dokazivanje četvrte pomoćne hipoteze provedeno je putem korelaciono-regresione analize uz pomoć IBM SPSS programa. Kao zavisna varijabla uzeta je robna razmjena između Republike Srpske i Republike Srbije, a nezavisne varijable su bruto društveni proizvodi Srpske i Srbije.

U narednim tabelama prikazani su dobijeni rezultati.

Tabela 32. Deskriptivna statistika

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	N
Robna razmjena	1,3648	,18070	6
BDP Srpske	10,8894	,99828	6
BDP Srbije	88,8987	13,69221	6

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz tabele deskriptivne statistike vidljiva je niska standardna devijacija za sve tri vrijednosti. Najveća je za BDP Srbije i ona iznosi 13,69221, a najmanja za robnu razmjenu Republike Srpske 0,18070 (Tabela 32). Standardna devijacija za BDP Srpske je 0,99828. Pritom, BDP Srbije ima i najveću srednju vrijednost odnosno aritmetičku sredinu 88,8987. Ovako niska standardna devijacija pokazuje da su u užem opsegu raspoređene vrijednosti odnosno imaju manja odstupanja od srednje vrijednosti.

Tabela 33. Korelacija

		Robna razmjena	BDP Srpske	BDP Srbije
Personova korelacija	Robna razmjena	1,000	,944	,937
	BDP Srpske	,944	1,000	,989
	BDP Srbije	,937	,989	1,000
Sig. (1-tailed)	Robna razmjena	.	,002	,003
	BDP Srpske	,002	.	,000
	BDP Srbije	,003	,000	.
N	Robna razmjena	6	6	6
	BDP Srpske	6	6	6
	BDP Srbije	6	6	6

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

U prethodnoj tabeli. Pearsonov koeficijent korelacije prema stepenu jačine za sve tri vrijednosti je veliki (Tabela 33). Sve korelacije možemo okarakterisati kao jaku korelacionu vezu, odnosno da robna razmjena i BDP-ovi Srpske i Srbije međusobno utiču jedni na druge. Predznak korelacije i stepeni jačine nas upućuje na smjer, a u ovom slučaju ona je pozitivna za sve tri vrijednosti. Takođe, koeficijent pokazuje da postoji linearna povezanost i neprekidna normalna distribucija. Tabela pokazuje i da je koeficijent korelacije prema stepenu jačine za robnu razmjenu iznosi za BDP Srbije 93,7%, a BDP Srpske 94,4%. Korelaciju BDP-ova karakterišemo kao jaku korelacionu vezu, odnosno BDP-ovi u velikoj mjeri utiču na robnu razmjenu. Koeficijentni korelacije i za sve ostale kombinacije su preko 90% što pokazuje povezanost i veliki međusobni uticaj varijabli. Predznak korelacije i stepeni jačine nas upućuje na smjer, a u ovom slučaju ona je pozitivna za sve vrijednosti. Takođe, koeficijent pokazuje da postoji linearna povezanost i neprekidna normalna distribucija. Iz prethodne analize možemo zaključiti da će rast BDP-ova ili robne razmjene snažno uticati na bilo koju od postavljenih varijabli.

Tabela 34. Model sumarno

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df 1	df 2	Sig. F Change	
1	,944 ^a	,892	,819	,07683	,892	12,328	2	3	,036	1,962
a. Predictors: (Constant), BDP Srbije, BDP Srpske										
b. Dependent Variable: Robna razmjena										

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz tabele modela. dobijena vrijednost Durbin-Watson je malo manja od 2 i ona iznosi 1,962 što pokazuje pozitivnu serijsku autokorelaciju između reziduala. Koeficijent determinacije iznosi 94,4 %, što pokazuje da su varijacije robne razmjene određene varijacijama dva BDP-a sa 94,4% (Tabela 34). To nam pokazuje da na BDP-ove veliki uticaj ima robna razmjena Republike Srpske i Srbije. Iz modela možemo vidjeti da statistička značajnost regresionog koeficijenta robne razmjene iznosi 0,036, dok je za BDP-ove on veći, ali to ne mora da znači da je varijabla zanemarljivog karaktera.

Tabela 35. ANOVA - analiza varijanse

Model		Sum of Squares	Df	Aritmetička sredina Square	F	Sig.
1	Regression	,146	2	,073	12,328	,036 ^b
	Residual	,018	3	,006		
	Total	,163	5			
a. Dependent Variable: Robna razmjena						
b. Predictors: (Constant), BDP Srbije, BDP Srpske						

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz tabele analize varijanse vidimo upoređivanje više srednjih vrijednosti za zavisnu i dvije nezavisne varijable, gdje F ima vrijednost 12,328, a sigma koja pokazuje značajnost varijable 0,36 (Tabela 35).

Tabela 36. Kolinearna dijagnostika

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions		
				(Constant)	BDP Srpske	BDP Srbije
1	1	2,990	1,000	,00	,00	,00
	2	,010	17,424	,05	,00	,02
	3	,000	172,096	,95	1,00	,98
a. Dependent Variable: Robna razmjena						

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

U prethodnoj vidimo kolinearnu dijagnostiku za zavisnu varijablu robnu razmjenu Republike Srpske i Srbije, te za nezavisne varijable njihove BDP-ove (Tabela 36).

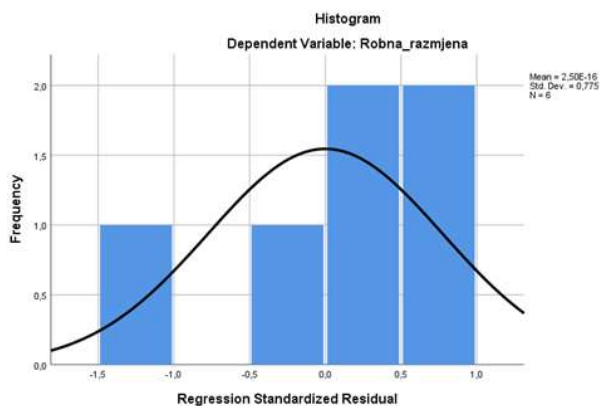
Tabela 37. Rezidualna statistika

	Minimum	Maximum	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	N
Predviđena vrijednost	1,1520	1,6406	1,3648	,17062	6
Rezidual	-,10118	,05757	0	,05952	6
Std. predviđena vrijednost	-1,248	1,616	,000	1,000	6
Std. rezidual	-1,317	,749	,000	,775	6
a. Dependent Variable: Robna razmjena					

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Tabela rezidualne statistike nam pokazuje da podaci korišteni u ispitivanju hipoteze ispunjavaju pretpostavke linearne regresije (Tabela 37).

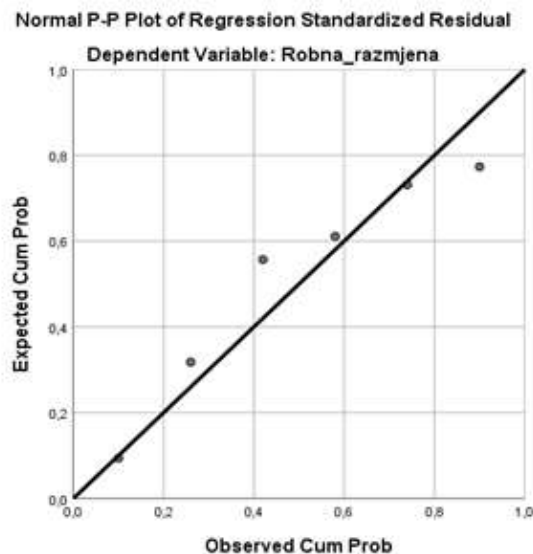
Ilustracija 26. Histogram

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Na prikazu histograma kojeg možemo vidjeti da je standardna devijacija 0,775 i da je grafik normalne distribucije, odnosno kriva ima tkz. oblik zvona (Ilustracija).

Ilustracija 27. Dijagram rasipanja

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Iz dijagrama rasipanja vidimo da postoji direktna linearna veza između robne razmjene Republike Srpske i Srbije sa njihovim BDP-ovima (Ilustracija 7).

Tabela 38. Koeficijenti

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,360	1,063		,339	,757	-3,741	3,022					
BDP Srpske	,140	,232	,771	,602	,590	-,598	,877	,944	,328	,114	,022	45,349
BDP Srbije	,002	,017	,175	,137	,900	-,051	,056	,937	,079	,026	,022	45,349

a. Dependent Variable: Robna razmjena

Izvor: Kalkulacija autora u programu IBM SPSS 26

Prethodna nam pokazuje koeficijente linearne zavisnosti koje možemo ocijeniti na bazi modela:

Formula 3.

$$\hat{Y}_i = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i}, i=1, \dots, 6$$

Izvor: (Petrić, 1979)

Iz analize pomoću statističkog programa IBM SPSS dobili smo da je $b_0 = 0,36$; $b_1 = 0,140$; $b_2 = 0,002$

stoga jednačina regresije glasi:

Formula 4.

$$Y = 0,36 + 0,140 X_1 + 0,002 X_2$$

Izvor: Kalkulacija autora

F statistika iz tabele analize varijanse iznosi 12,328, dok je teorijska vrijednost t-statistike manja, pa možemo reći da je ocijenjeni linearni model kvalitetan po kriterijumima t i F statistike. Iz jednačine regresije vidljivo je da ako robna razmjena Republike Srpske poraste za 1%, GDP Srpske će porasti za 0,14%, a Srbije za 0,002 % što je i logično jer je GDP Srbije nekoliko puta veći od Srpske. Takođe, iz jednačine je vidljivo da rast GDP-ova pozitivno utiče i na rast robne razmjene dvije Republike. Veća ekonomska integracija bi se trebala bazirati na većoj robnoj razmjeni jer bi ona dovela do privrednog razvoja obe zemlje. Neki budući modeli integracije obavezno bi morali obuhvatiti povećanje robne razmjene što je dokazano i u ovoj hipotezi. To znači i da **prihvatamo četvrtu pomoćnu hipotezu** iz rada da „*Postoji mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije koji će omogućiti bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu uopšte*“.

Na kraju ovog istraživanja, potvrdom sve četiri pomoćne hipoteze možemo **potvrditi da je dokazana glavna hipoteza** ove disertacije koja glasi „*da je postojala i da i danas postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem*“.

Ova pozitivno utiče i na rast robne razmjene dvije Republike. Veća ekonomska integracija bi se trebala bazirati na većoj robnoj razmjeni jer bi ona dovela do privrednog razvoja obe zemlje. Neki budući modeli integracije obavezno bi morali obuhvatiti povećanje robne razmjene što je dokazano i u ovoj hipotezi. To znači i da **prihvatamo četvrtu pomoćnu hipotezu** iz rada da „*Postoji mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije Republike Srpske i Republike Srbije koji će omogućiti bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu uopšte*“.

Na kraju ovog istraživanja, potvrdom sve četiri pomoćne hipoteze možemo **potvrditi da je dokazana glavna hipoteza** ove disertacije koja glasi „*da je postojala i da i danas postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem*“.

7. ZAKLJUČAK

Privredu Republike Srpske karakteriše konstantan deficit u robnoj razmjeni. Iako tokom godina pokrivenost uvoza izvozom ima pozitivan trend, konkurentnost izvoza i udio prerađivačke industrije u bruto domaćem proizvodu pokazuju da je proizvodna baza uska, odnosno da dominiraju resursno i radno intenzivni proizvodi i niskotehnološki proizvodi sa malom dodatom vrijednošću.

Obrada podataka i statističkih rezultata potvrdila je sve četiri pomoćne hipoteze iz čega proizilazi zaključak da je moguće ojačati i pospiješiti saradnju i ekonomske integracije između Republike Srpske i Republike Srbije.

Prva pomoćna hipoteza, koja se odnosi na kompatibilnost ekonomija, dobija potvrdu kroz snažne ekonomske veze i zajedničke projekte između ova dva entiteta.

Druga pomoćna hipoteza, koja se tiče uticaja zajedničkih projekata na BDP Republike Srpske, je takođe potvrđena. Ulaganja iz Srbije su dugoročno povećala BDP Srpske, pokazujući da ova saradnja pozitivno utiče na ekonomski rast entiteta.

Treća pomoćna hipoteza, o značaju trgovinske razmjene između Republike Srpske i Republike Srbije, potvrđena je kroz analizu spoljnotrgovinske razmjene. Republika Srpska i Srbija su ključni partneri, a njihova trgovinska razmjena bilježi kontinuirani rast.

Četvrta pomoćna hipoteza se odnosi na mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije. Ovu hipotezu je potvrdila korelacija između robne razmjene i BDP-ova ovih entiteta. Zaključak da postoji izuzetno jaka veza između posmatranih varijabli ukazuje na duboku vezu između ekonomske aktivnosti i razmjene, dok analiza varijanse i dijagnostički testovi potvrđuju kvalitet ocijenjenog modela.

Zaključci istraživanja naglašavaju kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije, ali i potencijal za dalju ekonomsku integraciju. U skladu sa tim, razmjena investicija, trgovinska razmjena i rast BDP-ova ukazuju na međusobne koristi

ovih entiteta kroz jaču ekonomsku saradnju. Uprkos značajnom doprinosu za stručnu ali i za širu javnost, postoji potreba za daljim istraživanjem i razvojem strategija ekonomske integracije kako bi se unaprijedila efikasnost ovog potencijalnog ekonomskog saveza.

Na osnovu analize i rezultata istraživanja za prvu pomoćnu hipotezu, moguće je zaključiti da postoji snažna pozitivna korelacija između BDP-a Republike Srpske i izvoza u Republiku Srbiju. To znači da rast BDP-a Republike Srpske pozitivno utiče na povećanje izvoza u Republiku Srbiju. Takođe, postoji snažna pozitivna korelacija između BDP-a Republike Srpske i uvoza iz Republike Srbije, iako je uticaj uvoza na BDP nešto manji u poređenju sa izvozom.

Rezultati analize ukazuju na to da veći ekonomski rast u Republici Srpskoj može pozitivno uticati na ekonomsku saradnju i robnu razmjenu između Republike Srpske i Republike Srbije. Model linearne regresije potvrđuje da povećanje BDP-a Republike Srpske za 1% rezultira povećanjem izvoza i uvoza za 11,23% odnosno 0,018%, što ukazuje na pozitivan uticaj BDP-a na trgovinsku aktivnost sa Republikom Srbijom. Na osnovu ovih rezultata, možemo zaključiti da postoji osnova za dalje promoviranje ekonomske saradnje i robne razmjene između Republike Srpske i Republike Srbije, kako bi se ostvario pozitivan uticaj na privredni rast Republike Srpske. Ovi zaključci podržavaju prvu pomoćnu hipotezu i ukazuju na potrebu za intenziviranjem ekonomske saradnje između ove dvije regije, uz fokus na promociji izvoza i uvoza radi ostvarivanja većeg ekonomske dobiti za Republiku Srpsku.

Na osnovu analize rezultata istraživanja za drugu pomoćnu hipotezu, možemo izvući sljedeće zaključke. Prvo, rezultati ankete pokazuju visok stepen podrške integraciji između Republike Srpske i Republike Srbije među građanima oba entiteta. Ovo ukazuje na pozitivan stav prema dubljoj ekonomskoj saradnji i integraciji između ova dva entiteta. Dalje, ispitanici iz ankete naglašavaju da bi međunarodni faktori, kao i promjene u geopolitici, igrali ključnu ulogu u ubrzanju integracije. Ovo ukazuje na to da percipiraju uticaj spoljnih faktora na proces integracije. Pritom, većina ispitanika podržava potrebu za unapređenjem nacionalne svijesti putem obrazovnog sistema, što može doprinijeti jačanju veza između Republike Srpske i Republike Srbije.

Ispitanici prepoznaju potrebu za stimulacijom različitih sektora, uključujući IT, poljoprivredu, industriju, građevinarstvo, turizam, trgovinu, finansije i transport, kako bi se postigla brža integracija. Osim toga, većina ispitanika ističe da je nedostatak svijesti o značaju moguće integracije jedan od ključnih problema u procesu integracije između ova dva entiteta. Takođe, postoji percepcija da organi vlasti imaju minimalan doprinos unapređenju procesa integracije, što ukazuje na potrebu za većim angažmanom i podrškom vlasti.

Ispitanici takođe smatraju da bi povećana liberalizacija ekonomskih odnosa mogla biti kontraproduktivna zbog moguće dominacije kompanija iz Srbije u odnosu na kompanije iz Republike Srpske.

Ključni razlozi za slabu aktivnost na polju integracije uočeni su u nedostatku svijesti o značaju integracije među građanima i ograničenom angažmanu institucija.

Na kraju, većina ispitanika vidi budućnost saradnje između Republike Srpske i Republike Srbije kao odličnu, ali unutar okvira Dejtonskog mirovnog sporazuma, dok se skora integracija ne čini izglednom.

Ovi zaključci potvrđuju drugu pomoćnu hipotezu i ukazuju na važnost spoljnih faktora, unapređenja svijesti građana, podrške vlasti i selektivnog pristupa ekonomskoj integraciji kako bi se postigla dublja saradnja između Republike Srpske i Republike Srbije. Takođe, naglašavaju potrebu za pažljivim pristupom ekonomskim odnosima kako bi se očuvala ravnoteža između entiteta.

Zaključci koji potvrđuju treću pomoćnu hipotezu zasnivaju se na tome da spoljnotrgovinska razmjena između Republike Srpske i Republike Srbije kontinuirano raste tokom analiziranog perioda što upućuje na snažnu ekonomsku saradnju između ova dva entiteta. Srbija je glavni spoljnotrgovinski partner Republike Srpske, što znači da postoji visok nivo međusobne ekonomske zavisnosti. Iako Republika Srpska ima deficit u spoljnotrgovinskoj razmjeni sa Srbijom, pokrivenost uvoza izvozom iznosi oko 80%

što ukazuje na relativno stabilan ekonomski odnos između ova dva entiteta.

Postoji planirana ulaganja Srbije u Republiku Srpsku u narednim godinama što dodatno potvrđuje njihovu želju za produbljivanjem ekonomske saradnje i zajedničkim projektima. Srbija i Republika Srpska imaju značajne spoljnotrgovinske odnose s drugim partnerima, uključujući Italiju i Njemačku što dodatno ukazuje na internacionalnu integraciju i kompatibilnost njihovih privreda, a uprkos izazovima poput pandemije COVID-19, ekonomska razmjena između Republike Srpske i Republike Srbije pokazuje kontinuirani trend rasta. Važno je ponoviti da su dosadašnja ulaganja Republike Srpske pokazala pozitivan efekat i da su dobra osnova da dalju integraciju ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije. Kao što je navedeno u predthodnom dijelu rada, Telekom Srpske je jedino telekomunikaciono preduzeće u Evropi i jedino preduzeće u čitavom regionu koje od 2007. godine isplaćuje čitavu neto dobit u obliku novčane dividende. Ovaj način isplate ne samo da je jedinstven i neobičan za telekomunikacije nego i sve druge djelatnosti. Poređenja radi, u istom periodu racio isplate dividende u “Telekomu Austrija” je 29% odsto, “BH Telekom” je isplatio 55 odsto zarade po akciji, a ukupan prosjek za branšu iznosi ispod 40 odsto. Sa druge strane, “Mtel” skoro dvije decenije isplaćuje dividendu na nivou 100 odsto. Od kada je većinski vlasnik “Telekoma Srpske” postao “Telekom Srbija” isplaćeno je po osnovu dividende 1,2 milijarde KM, što ga čini apsolutnim liderom na našim prostorima. Zato se i akcije “Mtela” smatraju najsigurnijim ulaganjem na tržištu. Od 2019. godine, kada počinje ozbiljan investicioni ciklus povećavaju se i prosječne godišnje investicije koje iznose rekordnih 165 miliona KM. Novac dobijen od prodaje Telekoma je pokrenuo ozbiljan investicioni i ulagački ciklus u Republici Srpskoj. Istina, propuštena je ozbiljna prilika da se dio novca iskoristi za reformu penzionog Sistema u Republici Srpskoj na šta se ekonomisti ukazivali. S tim u vezi, prilika je da se naglasi da je upravo prostor penzionog Sistema dodana šanse za integraciju ulaganja i zajedničke aktivnosti.

Navedeni zaključci podržavaju treću pomoćnu hipotezu i ukazuju na postojanje određenog stepena kompatibilnosti privreda Republike Srpske i Republike Srbije, što je važan preduslov za dublju ekonomsku integraciju između ova dva entiteta. Ekonomska saradnja i planirana ulaganja dodatno potvrđuju njihovu spremnost za daljnju integraciju

i zajedničke projekte.

Na osnovu analize podataka i statističkih rezultata koji su navedeni u radu, može se zaključiti da je potvrđena i četvrta pomoćna hipoteza. Ova hipoteza sugerira izrade optimalnog modela ekonomske integracije između Republike Srpske i Republike Srbije

Ključni zaključci koje potvrđuju ovu hipotezu počivaju na rezultatima korelacije i linearne regresije. Konkretno, korelacija između robne razmjene Republike Srpske i Republike Srbije te njihovih BDP-ova pokazuje jake korelacione veze. Ovakvi rezultati se interpretiraju kao potvrda da postoji duboka veza između ekonomske aktivnosti i razmjene. Koeficijent determinacije, koji iznosi 94,4%, ukazuje da su varijacije u robnoj razmjeni između Republike Srpske i Republike Srbije gotovo u potpunosti objašnjene varijacijama njihovih BDP-ova. Ovo potvrđuje važnost ekonomske aktivnosti u oba entiteta za robnu razmjenu. Rezultati analize varijanse (F-test) također potvrđuje kvalitet ocijenjenog linearnog modela. Prema tome, iz jednačine regresije se zaključuje da povećanje robne razmjene Republike Srpske i Republike Srbije može pozitivno uticati na rast njihovih BDP-ova, što ukazuje na mogućnost obostrane korisne ekonomske integracije. Prema tome, proizilazi zaključak da veća ekonomska integracija treba obuhvatiti povećanje robne razmjene između ova dva entiteta što podržava ideju da postoji mogućnost izrade optimalnog modela ekonomske integracije koji bi omogućio bolju ekonomsku razmjenu, slobodnu trgovinu i efikasniju privredu. U skladu sa tim, potvrđena je i četvrta pomoćna hipoteza što dalje podupire i glavnu hipotezu naše disertacije, koja tvrdi da postoji kompatibilnost ekonomija Republike Srpske i Republike Srbije i da postoji mogućnost njihove čvršće integracije u znatno efikasniji i funkcionalniji ekonomski sistem.

Na kraju je važno naglasiti da Republike Srpska ne koristi kapacitete svojih predstavnika u svijetu kao ni kapacitete koje nude dijaspora i potencijali koje su naši državljani u inostranstvu ostvarili. Takođe, Smorazum o saradnji sa Ministarstvom spoljnih poslova Srbije, Republika Srpska na koristi u dovoljnoj mjeri.

APPENDIX I

Z A K O N **O RATIFIKACIJI SPORAZUMA O USPOSTAVLJANJU SPECIJALNIH PARALELNIH ODNOSA IZMEĐU REPUBLIKE SRPSKE I REPUBLIKE SRBIJE**

Član 1.

Ratifikuje se Sporazum o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između Republike Srpske i Republike Srbije, potpisan 26. septembra 2006. godine u Banjoj Luci, u originalu na službenim jezicima Republike Srpske i Republike Srbije.

Član 2.

Tekst Sporazuma u originalu na srpskom jeziku glasi:

SPORAZUM O USPOSTAVLJANJU SPECIJALNIH PARALELNIH ODNOSA I ZMEĐU REPUBLIKE SRPSKE I REPUBLIKE SRBIJE

Republika Srpska i Republika Srbija (u daljem tekstu: učesnice u Sporazumu) uspostavljaju specijalne paralelne odnose na osnovama:

- uvjerenja da je dosljedno, cjelovito i ubrzano sprovođenje Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i njegovih aneksa (u daljem tekstu: Mirovni sporazum) osnov za stvaranje uslova za trajan suživot naroda i građana u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini u cjelini,
- da je cilj uspostavljanja specijalnih paralelnih odnosa potpuno u skladu s Mirovnim sporazumom,
- uvjerenja da je uspostavljanje trajnog mira i stabilnosti u regionu od obostranog interesa,
- poštovanja suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine,
- priznavanja podjele nadležnosti između Bosne i Hercegovine, kao države, i njenih entiteta, kao što je to definisano Ustavom Bosne i Hercegovine,
- poštovanja ovlašćenja i odgovornosti država potpisnica Mirovnog sporazuma,
- uvjerenja da će doprinijeti društvenom, demokratskom i privrednom razvoju Republike Srpske, kao i Bosne i Hercegovine u cjelini, i Republike Srbije i regiona.

I CILJEVI SPORAZUMA

Član 1.

Uspostavljanjem specijalnih paralelnih odnosa učesnice u Sporazumu žele da, u skladu s Mirovnim sporazumom, ostvaruju:

- razvoj institucionalnih i svih drugih oblika saradnje u okviru opštih političkih i privrednih uslova, uz uvažavanje posebnih interesa,
- razvoj transparentne saradnje njihovih izvršnih, zakonodavnih i drugih institucija.

Član 2.

Učesnice u Sporazumu će, u skladu s Mirovnim sporazumom i ustavima Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, posebno unapređivati saradnju u slijedećim oblastima:

- privreda i korišćenje privrednih resursa,
- planiranje,
- zakonodavstvo,
- privatizacija i denacionalizacija,
- nauka i tehnologija,
- obrazovanje, kultura i sport,
- zdravstvo i socijalna politika,
- turizam i zaštita okoline,
- informisanje,
- zaštita sloboda i prava građana u skladu sa najvišim međunarodnim priznatim standardima,
- suzbijanje kriminala.

II SPROVOĐENJE SPORAZUMA

Član 3.

Da bi se sprovodio Sporazum, učesnice u Sporazumu osnivaju Vijeće za saradnju Republike Srpske i Republike Srbije (u daljem tekstu: Vijeće).

Vijeće čine predsjednik Republike Srpske, predsjednik Vlade Republike Srpske, predsjednik Republike Srbije i predsjednik Vlade Republike Srbije.

Član 4.

Rad Vijeća uređuje se Poslovníkom Vijeća.

Sjednice Vijeća se održavaju, po pravilu, jednom u 3 (tri) mjeseca, naizmjenično u Republici Srpskoj i Republici Srbiji.

Član 5.

Vijeće donosi prijedloge i preporuke za nadležne organe i institucije učesnica u Sporazumu.

Prijedlozi i preporuke donose se koncenzusom.

Član 6.

Vijeće imenuje dva sekretara Vijeća, jednog iz Republike Srpske i jednog iz Republike Srbije.

Djelokrug rada sekretara Vijeća uključuje sljedeće:

- usklađivanje priprema za sjednice Vijeća,
- praćenje izvršavanja preporuka i prijedloga Vijeća,
- pripremu dokumenata iz djelokruga Vijeća,
- druge slične poslove.

Član 7.

Da bi se ostvarivala saradnja u oblasti zakonodavstva, održavaće se redovni kontakti između Narodne skupštine Republike Srpske i Narodne skupštine Republike Srbije, na nivou predsjednika skupština i skupštinskih radnih tijela.

Član 8.

Aneksi koje učesnice u Sporazumu budu donijele radi sprovođenja Sporazuma smatraće se njegovim sastavnim dijelom.

III. ZAVRŠNE ODREDBE

Član 9.

Danom stupanja na snagu ovog Sporazuma prestaje da važi Sporazum o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije koji je potpisan 05. marta 2001. godine u Banja Luci.

Član 10.

Sporazum i aneksi iz člana 8. ovog Sporazuma stupaju na snagu datumom druge note kojom se učesnice u Sporazumu međusobno obavještavaju o tome da su ispunjeni uslovi predviđeni unutrašnjim zakonodavstvima za njihovo stupanje na snagu.

Sporazum je sačinjen 26. septembra 2006. godine u Banja Luci, u 2 (dva) originalna primjerka na službenim jezicima Republike Srpske i Republike Srbije.

ZA REPUBLIKU SRPSKU ZA REPUBLIKU SRBIJU

Predsjednik Republike

Dragan Čavić, s.r.

Predsjednik Republike

Boris Tadić, s.r.

Predsjednik Vlade

Milorad Dodik, s.r.

Predsjednik Vlade

Vojislav Koštunica, s.r.

Član 3.

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o ratifikaciji Sporazuma o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj: 26/01).

Član 4.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku Republike Srpske».

Broj: 01-1109/07
Datum: 27. jun 2007. godine

PREDSJEDNIK
NARODNE SKUPŠTINE

Mr Igor Radojičić

APPENDIX II

OSNOVNI POKAZATELJI POSLOVANJA M:TEL A.D. IZ IZVJEŠTAJA ZA 2021. GODINU⁵⁵

POKAZATELJI POSLOVANJA MTEL, AD BANJA LUKA	2018.	2019.	2020.	2021.	2021. vs. 2020.
Ukupan prihod (mil. KM)	431,88	432,41	428,62	446,99	4,3%
Ukupan rashod (mil. KM)	363,68	364,99	357,21	363,74	1,8%
EBITDA (mil. KM)	166,71	179,57	178,06	204,31	14,7%
EBITDA marža	38,78%	42,42%	42,30%	45,80%	
EBIT (mil. KM)	67,97	64,67	71,60	91,03	27,1%
EBIT marža	15,81%	15,28%	17,01%	20,41%	
Bruto dobit (mil. KM)	68,20	67,43	71,41	83,25	16,6%
Neto dobit (mil. KM)	61,02	61,03	64,38	74,30	15,4%
Poslovna aktiva/pasiva (mil. KM)	968,45	1.246,98	1.239,98	1.325,99	6,9%
Kapital (mil. KM)	676,76	681,89	686,53	683,40	-0,5%
Zarada po akciji (KM)	0,124	0,124	0,131	0,151	15,3%
Tržišna kapitalizacija (mil. KM)	407,85	466,81	486,47	697,76	43,4%
Broj zaposlenih	2.131	2.125	2.105	2.085	-1,0%

PRIHOD OD TELEKOMUNIKACIONIH USLUGA (u mil. KM)

Ukupno prihodi

Prihodi mobilne telefonije

Prihodi fiksne telefonije

Prihodi internet usluga

2017. 2018. 2019. 2020.

1.339 1.266 1.240 1.241

579 549 529 529

377 365 298 340

141 168 172 172

BROJ PRETPLATNIKA PREMA GLAVNIM VRSTAMA PRIKLJUČAKA ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA

Broj pretplatnika putem xDSL priključka

Broj pretplatnika putem kablovskog modema

Broj pretplatnika putem FWA priključka

Broj pretplatnika putem FTTH priključka

2018. 2019. 2020. Q4 2021.

404.795 413.902 411.850 416.028

244.728 239.551 258.020 265.411

47.367 60.936 53.567 55.658

17.511 30.231 45.046 58.604

MOBILNI INTERNET

Broj pretplatnika mobilnog interneta
putem standardnog mobilnog širokopojasnog pristupa

Broj pretplatnika mobilnog interneta
putem namjenskog mobilnog širokopojasnog pristupa

2018. 2019. 2020.

1.789.989 1.544.760 1.608.820

50.819 15.643 14.903

⁵⁵ <https://mte.ba/Binary/2061/mtel-a.d.-Banja-Luka-Godisnji-Izvjestaj-2021.pdf.pdf>

LITERATURA

1. (ASBiH) Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2017): Areas sown and plantations at the end of spring sowing 2017. BiH publication in the number 15 in 2017, Sarajevo,
2. (ASBiH) Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2015): Bosnia and Hercegovina's Foreign Trade - goods statistics, First Release, Sarajevo, January-February 2015.
3. (MOFTER B&H) Ministry of Foreign Trade and Economic Relations Bosnia and Herzegovina, (2015): Analysis of the economic burden of Republic of Srpska, Sarajevo, (ISFB&H) Institute for Statistics of FB&H, Statistical year book, Sarajevo, pp. 256-282.
4. (MOFTER B&H) Ministry of Foreign Trade and Economic Relations of Bosnia and Herzegovina, (2013): Agriculture Report for Bosnia and Herzegovina in 2012.
5. 100.Mtel, (2021). *Godišnji izvještaj za 2021. godinu*
6. Adamović, L. (1986). *Teorija međunarodne trgovine*. Institut za međunarodnu politiku i privredu.
7. Antevski, M. (2007). The effects of regional economic integration in Europe of the pattern north-north and north-south. *Economic Annals*, 52(174-175), 168-185.
8. Avramov, S. (1998). Trilateralna komisija: svetska vlada ili svetska tiranija?
9. Baturina, D. (2018). CIRIEC: Recent evolutions of the social economy in the European Union. *Revija za socijalnu politiku*, 25(2), 226-230.
10. Baylis, J., Smitk, S. (2001): *The Globalization of World Politics*, London, Oxford University Press
11. Befner, J. (1994). *Novi svetski poredak, nove super sile*, Beograd, Baletra
12. Belokapić, P. (2011): *Portfolio investicije i projektno finansiranje*, Beograd, Etnostil
13. Berberović Š., Todorović Z. (2009). *Ekonomika preduzeća*. Ekonomski fakultet Banja Luka, 2009.
14. Berjan, S., Hamid El Bilali, Jankovic S., Radosavac, A., Stojanovic, A. (2015): Agricultural and Rural Development Governance and Coordination in Bosnia and Herzegovina, *Economics of Agricultures*, Belgrade, LXII, 1: 95-106.
15. Bessis, J. (1989): *Risk Management in banking*, John Wiley & Sans LTd
16. Bijelić, P. 2002): *Transnacionalne kompanije – novi subjekti međunarodnih odnosa*, Beograd, Vojno delo
17. Bjelica, V. (2001): *Bankarstvo, teorija i praksa*, Novi Sad, Stilos
18. Boughton, M. J. (2004): *The IMF and the Force of History: Ten Events and Ten Ideas That Have Shaped the Institution*. IMF Working
19. Braneš, M.(1994). *Novi svetski poredak, kuda i čemu*, Beograd, NB - Vuk Karadžić
20. Burdije, P. (1999). *Signalna svetla, prilozi za otpor neoliberalnoj invaziji*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

21. Burdije, P. (1999). *Signalna svjetla: prilozi za otpor neoliberalnoj invaziji*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
22. Bžežinski, Z. (2004): *Američki izbor, globalna dominacija i globalno vodstvo*, Zagreb, Politička kultura
23. Bžežinski, Z. 1990). *Velika šahovska tabla*, Podgorica, CID, 1999
24. Cameron, G., Proudman, J., Redding, S. (2005): Technological convergence, R&D, trade and productivity growth, *European Economic Review*, 49:775-807.
25. Castells, M, (2000:231). *The Information Age: Economy, Society and Culture* (orig, publisher -Blackwell Publishers, Oxford), Golden Marketing, Zagreb
26. Chang, Ha-Joon (2013). *Industrial Policy: Can Africa do It?. The Industrial Policy Revolution II*. Palgrave Macmillan UK.
27. Čejvanović, F., Ivanković, M., Lasić, M., Vaško, Ž. (2014): The impact of foreign trade in agricultural products of Bosnia and Herzegovina within the framework of CEFTA 2006. *Economics of Agriculture*, 4:975-987.
28. Dinu, T.A., Enache, C., Condei, R., Niculae, I., Stoian E. (2015): Romania's Foreign trade in agricultural products measurement methods and techniques. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics*.
29. Dmičić, M. (2005). *Ustavno pravni status Republike Srpske u okviru Bosne i Hercegovine-normativno i stvarno*“, Zbornik radova sa naučnog skupa „Republika Srpska-deset godina Dejtonskog mirovnog sporazuma“, Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
30. Dmičić, M. (2007). *Prenos nadležnosti sa Republike Srpske na institucije Bosne i Hercegovine, efekti njihovih prenosa i mogućnost povrata*“, časopis *Pravna riječ* br.10/2007, Banja Luka: Udruženje pravnika Republike Srpske
31. Dmičić, M. (2013). *Bosanskohercegovačka država i njen Ustav*, Godišnjak pravnog fakulteta Univerziteta u B.Luci, br. 35/2013, Banja Luka
32. Dostić, M. (2003). *Menadžment malih i srednjih preduzeća*, Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevo
33. Drucker, P. (2003). *Innovation and entrepreneurship : practice and principles*, New York: Harper Business
34. Dunkelberg, W. C., Cooper, A. C. (2012). *Patterns of Small Business Growth*, Paper presented at the Academy of Management Proceedings
35. Đurović, R. (1991). *Međunarodno privredno pravo*.
36. *Ekonomska politika Republike Srpske za 2016. godinu*, Vlada Republike Srpske, Banja Luka, decembar 2015. Dostupno na: <http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/o>
37. Filipović, D. (2012). *Izazovi integracijskih procesa: Rast poduzeća putem spajanja, preuzimanja i strateških saveza*, Sinergija nakladništvo, Zagreb
38. Flaherty, J. (2018). *Tariff Wars and the Politics of Jacksonian America* by William K. Bolt. *Journal of Southern History*, 84(4), 981-982.
39. Galogaža, M. (1999). *Strategija društveno-ekonomskog razvoja Republike Srpske*. Marketing Management College.
40. Grujić, M. (2021). *Početak neuspjeh i perspektive tranzicije iz komunističkog u demokratski sistem tržišne privrede: dokazi sa Zapadnog Balkana*. *Svarog*, 23(2),

105-125. DOI 10.7251/SVR2123105G

41. Grujić, M. (2022). Mitovi i zablude o karakteristikama i rezultatima socijalističkih i kapitalističkih sistema. *Svarog*, 24(1), 105-121. DOI: 10.7251/SVR2224105G
42. Habermas, J. (2002). Toward a European political community. *Society*, 39(5), 58.
43. Kefela, G. T. (2011): Driving Forces of Globalization in Emerging Market Economies Developing Countries. *Asian Economic and Financial Review*, 1(2):83-94.
44. Kisindžer, H. A. (2003). Da li je Americi potrebna spoljna politika-u susretu diplomatije 21. veka. *Beograd: Beogradsko mašinsko-grafičko preduzeće*.
45. Kovačević, S. (2008). Kontraverze globalizacije i integracije, Banja Luka,
46. Lambeta, V. (2021). Analiza spoljne trgovine Republike Srpske. *Financing-naučni časopis za ekonomiju*, 12(1), 59-73.
47. Liapis, P. (2011): Changing patterns of trade in processed agricultural products, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 47, OECD Publishing.
48. Malenica, N., & Dorbić, B. (2014). Internacionalizacija poslovanja poduzeća. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 5(1), 65-74.
49. Mandelbaum, M. (2004). *The ideas that conquered the world: Peace, democracy, and free markets in the twenty-first century*. PublicAffairs.
50. Mandić B., Mandić J., Stojanović I.(2016). Troškovi i koristi ekonomskih integracija. *Svarog*
51. McCornick, P.G., Awulachew, S.B., Abebe, M. (2008): Water-food-energy-environment synergies and trade-offs: major issues and case studies. *Water Policy*, 10:23-36.
52. McGrew, A., & Held, D. (2002). *Governing globalization: power, authority and global governance*. Polity Press.
53. McKinnon, R. (1979). *Money in International Exchange: The Convertible Currency System*. New York: Oxford University Press.
54. Mencinger, J. (2003). *Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth*, *Kyklos*, Vol. 56,
55. Mijatović, J. (2018). *Merdžeri i akvizicije kao metodi korporativnog restrukturiranja*, *Vojno delo*, Beograd, DOI: 10.5937/vojdelo1806321M
56. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH - MVTEO (Bosna i Hercegovina 10 godina implementacije CEFTA 2016) cefta.int/wpcontent/uploads/2016/09/CEFTA,
57. Mishkin, F. (2007). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, eighth edition. Boston: Addison Wesley
58. Mišćević, T. (2015). *Savremeni odnosi Srbije i Evropske unije, Izazovi spoljne politike Srbije*, 12. Novembar, Beograd
59. Mrdalj, V., Ostojić, A., & Vaško, Ž. (2022). Export competitiveness of milk and dairy products of the Republic of Srpska on the international market. *Agroznanje*, 23(2), 97-113. <https://doi.org/10.7251/AGREN2202097M>
60. Mtel, (2008). *Godišnji izvještaj za 2008. godinu*
61. Mtel, (2009). *Godišnji izvještaj za 2009. godinu*
62. Mtel, (2010). *Godišnji izvještaj za 2010. godinu*

63. Mtel, (2011). *Godišnji izvještaj za 2011. godinu*
64. Mtel, (2012). *Godišnji izvještaj za 2012. godinu*
65. Mtel, (2013). *Godišnji izvještaj za 2013. godinu*
66. Mtel, (2014). *Godišnji izvještaj za 2014. godinu*
67. Mtel, (2015). *Godišnji izvještaj za 2015. godinu*
68. Mtel, (2016). *Godišnji izvještaj za 2016. godinu*
69. Mtel, (2017). *Godišnji izvještaj za 2017. godinu*
70. Mtel, (2018). *Godišnji izvještaj za 2018. godinu*
71. Mtel, (2019). *Godišnji izvještaj za 2019. godinu*
72. Mtel, (2020). *Godišnji izvještaj za 2020. godinu*
73. Pečujlić, M. (2002). *Globalizacija: dva lika sveta*. Gutenbergova galaksija.
74. Petrović, D. (2011). Analiza političkih aspekata studentske blokade Filozofskoga fakulteta u Zagrebu: metoda i strategija studentske blokade. *Studia ethnologica Croatica*, 23(1), 327-347.
75. Pilipović, M. (2020). The creation and statehood of the Republic of Srpska: From a state to a B&H entity, from the past and present toward the future. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 59(87), 231-254. <https://doi.org/10.5937/zrpfno-23344>
76. Pravna stečevina EU vezana za električnu energiju
77. Prvobitni sporazum CEFTA (engl. Central European Free Trade Agreement) potpisale su zemlje Višegradske grupe, odnosno Poljska, Mađarska i Čehoslovačka 21. 12. 1992. godine u Krakovu
78. Radicevic, T. D., & Stanojevic, L. (2016). Reform of investment policy in the function of sustainable development with special emphasis on investment in information technologies. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 279.
79. Radosavac, A. (2014): Entrepreneurship as a factor for the development of agro economy of the Republic of Serbia, PhD thesis, Faculty of Agriculture, University of Novi Sad, Serbia.
80. Radosavac, A., Pejanovic, R. (2012): Macroeconomic factors of development (agro) industry Republic of Srpska, Third International Scientific Symposium, AgroSym, Jahorina, p.644-649.
81. Radosavac, A., Rosandić, A., Demirović, D., Knezevic, D. (2015): The share of food products in foreign trade of Bosnia and Herzegovina, *International Journal of Scientific Research*, 4(8): 3-5
82. Rusali, M.A. (2013): Assessments of Romania's agrifood processing sector competitiveness on international market, *Bulletin of USAMV Cluj-Napoca. Horticulture* 70 (1-2): 1-8. Academic Pres Cluj-Napoca.
83. Rusali, M.A. (2014): Assessments upon romanian agri-food processing sector: structure and evolution in the foreign trade, *Lucrări Științifice, Seria I, XVI, 1*, 29-33, USAMVB Timișoara.
84. Savanović, A. (2021). 'The second Republic': Does the Republic of Srpska need a new constitution?. *Politeia*, 11(21), 53-68. <https://doi.org/10.5937/politeia0->

85. Scilagui, A. D. & Schweiger, D. (2014). *Matching managers to strategies*; Academy of Management Review, 9(4), 626–637.
86. Sektorska strategija razvoja industrije Republike Srpske za period 2009 - 2013. godine, www.vladars.net/sr-SP-. Dostupno na: Cyril/Vlada/.../std/.../Sektorska%20strategija%20industrije.pdf,
87. Sethy, J. (2009). Entrepreneurship (Lesson 1), Study Mode.com; Retrieved 11.
88. Shane, S. & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of research 25(1), 217–26.
89. Siropolis, N.C. (2002). *Menadžment malog preduzeća – vodić u preduzetništvo*, Gospodarska misao, Hrvatska obrtnička komora, Mate, Zagreb.
90. Soetantno, D.P. & Jack, S.L. (2011). *Business incubators and the networks of technology-based firms*. The Journal of Technology Transfer, 1–22.
91. Solvell, O., Lindquist, G. & Ketels, C. (2003). *The Cluster Initiative Greenbook*, Stockholm, str. 9.
92. Starčević, V. (2021). Transformation of investment funds in the Republic of Srpska. Ekonomski signali: poslovni magazin, 16(2), 101-114. <https://doi.org/10.5937/ekonsig2102101S>
93. Stiglitz, J. (2002). Globalization and Its Discontents,
94. Stojanović. I. (2003). Svetsko tržište delovanje transnacionalnih kompanija TNK) u uslovima globalizacije” u zbornik:Knečević M.
95. Šunjić-Beus, M., Berberović, Š, Stavrić, B. (2000). *Ekonomika preduzeća*, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine-Sarajevo, treće dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Sarajevo,
96. Tešić, Z. (2021). *Ekonomski aspekti ujedinjenja Republike Srpske i Srbije*. Svarog. Baja Luka
97. Uredba (EZ) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. jula 2009. o uvjetima za pristup mreži za prekograničnu razmjenu električne energije i stavljanju van snage Uredbe (EZ) br. 1228/2003, prilagođena Odlukom 2011/02/MC-EnC.
98. Uredba Komisije (EU) br. 2016/1388 od 17. augusta 2016. o uspostavljanju mrežnih pravila za priključak kupca, prilagođena Odlukom 2018/05/PHLG-EnC,
99. Uredba Komisije (EU) br. 2016/631 od 14. aprila 2016. o uspostavljanju mrežnih pravila za zahtjeve za priključivanje proizvođača električne energije na mrežu, prilagođena Odlukom 2018/03/PHLG-EnC,
100. Uredba Komisije (EU) br. 543/2013 od 14. juna 2013. o dostavi i objavi podataka na tržištima električne energije i o izmjeni Priloga I Uredbe (EZ) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Vijeća, prilagođena Odlukom 2015/01/PHLG-EnC,
101. Uredba Komisije (EU) br. 838/2010 od 23. septembra 2010. o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prijenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prijenosa, prilagođena Odlukom

2013/01/PHLG-EnC

102. Vanek, J. (1962): *International Trade and Economics Policy*, Holiwood III Richard, D.Irwin, 1962
103. Vranješ, N. (2020). Dayton and post-Dayton concept of the administrative power in Bosnia and Herzegovina: Twenty five years after Dayton Peace Agreement. *Politeia*, 10(20), 81-93. <https://doi.org/10.5937/politeia0-29197>
104. Wiebe, K. (2003). Linking land quality, agricultural productivity and food security. Resource economics division, economic research service, U.S. Department of Agriculture. Agricultural Economic Report No.823. www.odi.org.uk/resources
105. Winters, L. A. (2008). 13 The Temporary Movement of Workers to Provide Services (GATS Mode 4). *A handbook of international trade in services*, 480.
106. World Watch Institute (2006). *Stanje sveta*. Politika Beograd, 2006, str.83-100
107. Župljanin, S.S. (2016). *Menadžment*, Nezavisni univerzitet Banjaluka, Banjaluka

Internet izvori:

1. Aljazeera.net. (2020). <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2020/2/11/erdogan-zeli-da-autoput-beograd-sarajevo-bude-završen-sto-prije>
2. Capital.ba. (2023) <https://www.capital.ba/srpska-dala-srbiji-struju-u-vrijednosti-74-miliona-km/>
3. DEI - Program prekogranične saradnje Srbija – BiH. (2023). <https://www.dei.gov.ba/bs/program-prekograncne-saradnje-srbija-bih>
4. Direktiva (EU) 2019/944 Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. juna 2019. o zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i izmjeni Direktive 2012/27/EU (preinaka), prilagođena Odlukom 2021/13/MC-EnC,
5. Direktiva 2009/72/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. jula 2009. o zajedničkim pravilima za unutrašnje tržište električne energije i stavljanju van snage Direktive 2003/54/EZ, prilagođena Odlukom 2011/02/MC-EnC,
6. Državna regulatorna komisija za električnu energiju. (2021). Tuzla
7. <https://www.internetworldstats.com/e-marketing.htm>
8. https://bihkonk.gov.ba/datoteka/rjesenje_TelekomS_TelekomRS_05042007_ba.pdf
9. <https://mtel.ba/Binary/2061/mtel-a.d.-Banja-Luka-Godisnji-Izvjestaj-2021.pdf.pdf>
10. https://mtel.ba/Binary/303/Godisnji_2015.pdf

11. <https://mtel.ba/Binary/601/godisnji-izvjestaj-2017.pdf>
12. <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/Documents/90%20memorandum-%20meors%20i%20msp%20srbiije.pdf>
13. Konkurencijsko vijeće BiH. (2007). https://bihkonk.gov.ba/datoteka/rjesenje_TelekomS_TelekomRS_05042007_ba.pdf
14. N1. (2021). <https://n1info.ba/vijesti/he-buk-bijela-kamen-temeljac/>
15. Nezavisne novine. (2007). <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Potpisan-Ugovor-o-prodaji-Telekoma-Srpske/4710>
16. Prostorni plan Republike Srbije 2021-2035, saobraćana infrastruktura - putna mreža str. 270
17. Sud BiH. (2023). <https://ww.sudd.ch/event.php?lang=en&id=ba011991>
18. Sustainabledevelopment (2023). <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sids/list>
19. UNCTADstat - Country Profile." UNCTADstat, 20 Oct. 2022, unctadstat.unctad.org/CountryProfile/en-GB/index.html
20. United nations patent and trademark office (n .d.) https://www.uspto.gov/web/offices/ac/ido/oeip/taf/us_stat.htm
21. United Nations. (n.d.) <https://www.un.org/ohrlls/content/list-lldcs>
22. Ustav Bosne i Hercegovine prema Mirovnom ugovoru iz Dejtona 21.11.1995.
23. Vijeće Evrope (2022). <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/ukraine/>
24. Vlada Republike Srbije (2023). <https://www.srbija.gov.rs/>
25. Vlada Republike Srpske (n. d.) <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Aktivnosti/Integracije/Pages/splash.aspx>
26. Vlada Republike Srpske (n. d.) <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/OMin/Pages/Misija.aspx>
27. Vlada Republike Srpske (n. d.) <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/Protokoli/Pages/Splash.aspx>
28. vrbasmedia (2021). <https://vrbasmedia.com/dodik-bratski-dogovor-sa-srbijom-o-ustupanju-struje/>
29. World Trade Organization - Home page - Global trade(2023). www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_art24_e.htm

Službeni glasnici

1. Službeni glasnik Republike Srpske broj 106/2011
2. Službeni glasnik Republike Srpske broj 47/13
3. Službeni glasnik Republike Srpske broj 24/98
4. Službeni glasnik Republike Srpske broj 46/11
5. Službeni glasnik Republike Srpske broj 46/11, 1/14 i 95/14
6. Službeni glasnik Republike Srpske", br. 125/11,123/12, 24/16, 1/18, 31/19 i 41/22

7. Službeni glasnik Republike Srpske", broj 58/22
8. Uredba o registru sporazuma i protokola o saradnji Republike Srpske sa subjektima u inostranstvu, Službeni glasnik Republike Srpske", br. 73/09 i 31/19

DODATAK

POPIS TABELA

Tabela 1. Podaci o predstavništvima Republike Srpske.....	108
Tabela 2. Ukupna robna razmjena Republike Srpske u periodu od 2001. do 2019. godine (u hilj. KM).....	134
Tabela 3. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2022. godini.....	137
Tabela 4. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2021. godini.....	138
Tabela 5. Izvoz iz Bosne i Hercegovine u 2020. godini.....	138
Tabela 6. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u 2020. godini.....	138
Tabela 7. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u 2022. godini.....	139
Tabela 8. Uvoz u Bosnu i Hercegovinu u 2021. godini.....	139
Tabela 9. Izvoz Republike Srpske u 2021. godini.....	141
Tabela 10. Uvoz Republike Srpske u 2021. godini.....	141
Tabela 11. Izvoz Republike Srbije u 2022. godini.....	142
Tabela 12. Uvoz Republike Srbije u 2022. godini.....	142
Tabela 13. Projekti prekogranične saradnje.....	144
Tabela 14. BDP Republike Srpske za period 2016-2021. godina u milionima KM.....	149
Tabela 15. Uvoz i izvoz Republike Srpske u Srbiju za period 2016-2021. godina u milionima KM.....	149
Tabela 16. Anketni upitnik 1.....	150
Tabela 17. Anketni upitnik 2.....	153
Tabela 18. Pet najvećih spoljnotrgovinski partnera Republike Srbije za 2021. godinu u milionima evra.....	157
Tabela 19. Pet najvećih spoljnotrgovinski partnera Republike Srpske za 2021. godinu u hiljadama KM.....	158
Tabela 20. Robna razmjena Republike Srpske i Republike Srbije za period 2016-2021. godina u milijardama KM.....	159
Tabela 21. BDP Republike Srpske i Srbije za period 2016-2021. godina.....	160
Tabela 22. Deskriptivna statistika.....	160
Tabela 23. Korelacija.....	161
Tabela 24. Deficit Republike Srpske u robnoj razmjeni sa Republikom Srbijom za period 2016-2021. godina u milionima KM.....	161
Tabela 25. Model sumarno.....	162
Tabela 26. ANOVA - analiza varijanse.....	162
Tabela 27. Kolinearna dijagnostika.....	163
Tabela 28. Rezidualna statistika.....	163
Tabela 29. Koeficijenti.....	165
Tabela 30. Uvoz i izvoz Republike Srbije po sektorima 2021. godine.....	171
Tabela 31. Pet najvećih spoljnotrgovinskih partnera Republike Srbije i Republike Srpske u 2021. godini.....	172
Tabela 32. Deskriptivna statistika.....	174
Tabela 33. Korelacija.....	174
Tabela 34. Model sumarno.....	175
Tabela 35. ANOVA - analiza varijanse.....	176
Tabela 36. Kolinearna dijagnostika.....	176
Tabela 37. Rezidualna statistika.....	176
Tabela 38. Koeficijenti.....	178

POPIS ILUSTRACIJA

Ilustracija 1. Raspodjela regionalnih ekonomskih integracija po regionima	40
Ilustracija 2. Broj regionalnih ekonomskih integracija u period 1948 – 2023	41
Ilustracija 3. Direktna strana ulaganja u 2022. godini	74
Ilustracija 4. Priliv stranih direktnih ulaganja u strukturno slabe i male ekonomije u 2021 i 2022. godini (u milionima USD i %)	75
Ilustracija 5. Raspored priliva stranih direktnih investicija u period 2015-2022. god. (svijet, EU, OECD).....	76
Ilustracija 6. Rezultati plebiscita od 9. i 10. 1991. godine	99
Ilustracija 7. Organizaciona shema Ministarstva	102
Ilustracija 8. Organizaciona struktura Resora za evropske integracije ministarstva.....	104
Ilustracija 9. Organizaciona struktura Resora za evropske integracije ministarstva.....	107
Ilustracija 10. Web sajt Predstavništva Republike Srpske u Grčkoj	110
Ilustracija 11. Nazdravljanje u čast privatizacije Telekom Srpske.....	119
Ilustracija 12. Planirana trasa autoputa Beograd-Sarajevo.....	122
Ilustracija 13. Prostorni plan 2021-2035 Republike Srbije, saobraćana infrastruktura-putna mreža.....	123
Ilustracija 14. Delegacije Republike Srpske i Srbije postavili su kamen temeljac za gradnju hidroelektrane „Buk Bijela“, prvu od tri koje će zajedno graditi na rijeci Drini, 17. maja 2021.	126
Ilustracija 15. Glavni ekonomski indikatori Bosne i Hercegovine.....	130
Ilustracija 16. Stanje direktnih stranih investicija po zemljama investitora	131
Ilustracija 17. Uvoz BiH po zemljama	132
Ilustracija 18. Izvoz iz BiH po zemljama	133
Ilustracija 19. Spoljnotrgovinska razmjena Republike Srpske i Srbije u periodu 2015-2020. god. (u 000 KM).....	Error! Bookmark not defined.
Ilustracija 20. Deficit spoljnotrgovinske razmjene Republike Srpske i Srbije u periodu 2015-2020. god. (u 000 KM).....	135
Ilustracija 21. Prekogranična saradnja Srbija – BiH	143
Ilustracija 22. Procjenjen broj stanovnika Republike Srbije na dan 1januar 2023. godine.....	145
Ilustracija 23. Historgram.....	164
Ilustracija 24. Dijagram rasipanja	Error! Bookmark not defined.
Ilustracija 25. Linija trenda trgovinske razmjene između Republike Srpske i Srbije za period 2016-2021. godina.....	173
Ilustracija 26. Historgram.....	164
Ilustracija 27. Dijagram rasipanja	Error! Bookmark not defined.